

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

MİKDÂD b. ESVED'İN HAYATI ve RİVÂYETLERİ

Yüksek Lisans Tezi

HÜSEYİN ÜNAL

İstanbul, 2011

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

MİKDÂD b. ESVED'İN HAYATI ve RİVÂYETLERİ

Yüksek Lisans Tezi

HÜSEYİN ÜNAL

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. HASAN CİRİT

İstanbul, 2011

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Onay Belgesi

İLAHİYAT Anabilim Dalı HADİS Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi
HÜSEYİN ÜNAL'ın MİKDAD B. ESVED'İN HAYATI VE RİVAYETLERİ adlı tez
çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 26.01.2011 tarih ve 2011/01-28 sayılı
kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliğiyle Yüksek Lisans Tezi olarak
kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Tez Savunma Tarihi : 02.03.2011

1) Tez Danışmanı : YRD. DOÇ.DR. HASAN CİRİT

2) Jüri Üyesi : YRD. DOÇ.DR. AYNUR URALER

3) Jüri Üyesi : DOÇ. DR. ALİ ULVİ MEHMEDOĞLU

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ	iv
KISALTMALAR	v
ÖNSÖZ.....	vi

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, METOT ve KAYNAKLAR

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	2
II. METOT ve KAYNAKLAR	3

BİRİNCİ BÖLÜM

MİKDÂD b. ESVED'İN HAYATI ve KİŞİLİĞİ

I. HAYATI.....	7
A. DOĞUMU, İSMİ ve NESEBİ.....	7
1. Doğumu	7
2. İsmi, Künyesi ve Lakâbı.....	7
3. Nesebi.....	8
B. AİLESİ.....	9
1. Anne ve Babası.....	9
2. Evliliği ve Hanımı	9
3. Çocukları	11
a. Abdullah b. Mikdâd.....	11
b. Kerîme bint Mikdâd	11
c. Dubâ'a bint Mikdâd.....	12
d. Ma'bed b. Mikdâd	12
4. Torunu	12
5. Kayınpederi	13
6. Azatlı Kölesi.....	13
C. MÜSLÜMAN OLMASI.....	13
D. KATILDIĞI SAVAŞLAR	14
1. Hz. Peygamber Dönemi	14
2. Râşid Halîfeler Dönemi.....	16
E. VEFÂTI.....	16
II. KİŞİLİĞİ.....	17

A. SOSYAL YÖNÜ	17
1. Hz. Peygamber’le İlişkisi	17
2. Dinî Duyarlılığı	20
3. Sabır ve Teslimiyeti	21
4. Cesâret ve Atılganlığı	22
5. Adâleti	23
6. Hitâbeti ve Liderliği	24
B. İLMÎ YÖNÜ	25
1. Hadis İlmindeki Yeri	25
2. Râvileri	27
a. Sahâbî râvileri	28
b. Tâbiî râvileri	37

İKİNCİ BÖLÜM

ŞÎA ve MİKDÂD b. ESVED

I. ŞÎA ve HADİS.....	57
A. ŞÎA’NIN HADİS TANIMI, ÇEŞİTLERİ ve HADİS ANLAYIŞI.....	57
1. Şîa’nın Hadis Tanımı	57
2. Şîa’ya Göre Hadislerin Çeşitleri	58
a. Mütevâtir hadis	58
b. Âhâd hadis	58
3. Şîa’nın Hadis Anlayışı	59
B. ŞÎA ve SAHÂBE	60
II. ŞÎÎ KAYNAKLARDA MİKDÂD b. ESVED	61
A. MİKDÂD b. ESVED’İN ŞÎÎ KAYNAKLARDAKİ KONUMU	62
B. MİKDÂD b. ESVED’İN ÖZELLİKLERİ.....	63
1. Makbûl Râvi Grupları İçerisinde Bulunması	63
2. Hz. Peygamber’in ve Hz. Ali’nin Ashâbı Arasında Yer Alması	64
3. İrtidat Etmeyen Sahâbîler İçerisinde Bulunması.....	64
4. Cennetle Müjdelenen Sahâbîler İçerisinde Yer Alması	64
5. Mikdâd b. Esved’in Bazı Üstün Nitelikleri	65
a. İmânı	65
b. Sabrı	66
c. İlmi	66
C. HZ. ALİ’YE YAKINLIĞI.....	66
D. MİKDÂD b. ESVED’İN ŞÎÎ KAYNAKLARDAKİ RİVÂYETLERİ	67
1. <i>Kütüb-i Erbaa</i> ’da Yer Alan Rivâyetler	68
2. Diğer Kaynaklarda Yer Alan Rivâyetler	69

3. Rivâyetlerin Değerlendirilmesi	77
---	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİKDÂD b. ESVED'İN RİVÂYETLERİ

I. RİVÂYETLERİN TAHRÎC ve TAHKÎKİ İLE SENEDLERİNDE YER ALAN RÂVİLERİN DURUMU	79
A. RİVÂYETLERİN TAHRÎC ve TAHKÎKİ	79
B. RİVÂYETLERİN SENEDİNDE YER ALAN RÂVİLERİN DURUMU	136
II. RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	137
SONUÇ	145
BİBLİYOGRAFYA	147

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1 : Tahrîc Çalışmasına Esas Alınan Kaynaklar	81
Tablo 2 : Tahkîk Çalışmasına Esas Alınan Kaynaklar	82
Tablo 3 : Rivâyetlerin Sıhhat Durumuna Göre Dağılımı	139
Tablo 4 : Rivâyetlerin Kaynakları ve Sıhhat Değerlendirmesi	140

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.mlf.	: Aynı müellif
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
b.	: bin, ibn (oğlu)
bint.	: binti (kızı)
bk.	: Bakınız
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi, İstanbul
h.	: Hicrî
H.z.	: Hazreti
krş.	: Karşılaştırınız
MÜSBE	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
nşr.	: Neşreden (Tahkîk eden)
ö.	: Ölümü, ölüm tarihi
s.	: Sayfa
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
v.dğr.	: Ve diğerleri

ÖNSÖZ

İslâm'ın iki temel kaynağından biri olan hadis, Kur'ân'ın anlaşılması, tefsir, fıkıh gibi İslâmî ilimlerin kaynağı olması bakımından son derece önem arz etmektedir. Bu sebeple “hadis ilmi” İslâmî ilimler içerisinde müstesna bir konuma sahiptir.

Hadisleri öğrenme ve öğretme çabaları asr-ı saadette Hz. Peygamber'in önderliğinde başlamış, vahyin nüzûlünün canlı şâhitleri olan sahâbe-i kirâmı ile devam etmiştir. Sahâbe nesli bu hususta kendilerinden sonraki nesillere önder olmuşlardır. Sünnetin yazılı belgeleri olan hadislerin tespit edilerek sonraki nesillere aktarılmasında ve günümüze kadar ulaştırılmasında altın nesil sahâbenin büyük gayretleri ve önemli katkıları olmuştur. Çünkü sünneti ve hadisleri en iyi anlayanlar şüphesiz sahâbîler olmuştur.

Rasûl-i Ekrem'i gören, O'nun sözlerini işiten, davranışlarına bizzat şâhit olan, vahyin nüzûl sürecinin canlı şâhidi olan ve kadın olsun erkek olsun hadis ilmine katkıda bulunan sahâbîlerin hayatlarının araştırılması, onlara âit rivâyetlerin sonraki nesillere sağlıklı bir şekilde nakledilmesini anlama yönünde fevkalâde önemlidir. Bu nedenle çalışmamızda ilk müslümanlardan olan Mikdâd b. Esved konu olarak seçilmiş, O'nun hayatı ve rivâyetleri üzerinde çalışılmıştır.

Mikdâd b. Esved'in hayatını ve rivâyetlerini konu edindiğimiz bu çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Mikdâd b. Esved'in hayatı, ilmî ve sosyal yönü incelenmiştir. İkinci bölümde, Şîa nezdinde önemli bir konuma sahip olan seçkin sahâbî Mikdâd b. Esved'in, Şîa kaynaklarındaki konumu imkânlar ölçüsünde ele alınmış ve Şîa hadîs kaynaklarında yer alan rivâyetlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Mikdâd b. Esved tarikîyle rivâyet edilen ve Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer alan hadislerin tahrîc, tahkîk ve değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmanın bu hale gelmesinde rehberlik, yardım, ilgi ve alâkasını esirgemeyen tez danışmanlığımı yürüten pek muhterem hocam Yrd. Doç. Dr. Hasan CİRİT Bey'e şükranlarımı arz ederim. Tez jürimde yer alan, tenkit ve tavsiyeleriyle teze önemli katkılarda bulunan saygıdeğer hocalarım Yrd. Doç. Dr. Aynur URALER ve Doç. Dr. Ali Ulvi MEHMEDOĞLU'na, ayrıca ortaokul sıralarından beri dostum olan özellikle tez konusunun tespit edilmesinde büyük katkıda bulunan Selim DEMİRCİ'ye, tezin muhtelif kısımlarını sabırla okuyarak tenkit ve tavsiyeleriyle ilmî katkıda bulunan Muhammed Enes TOPGÜL'e,

yüksek lisans öğrenimimi tamamlamam hususunda beni teşvik eden değerli ağabeyim Fatih KURT'a, değerli kütüphanesinden istifade ettiğim İslâm Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM) yönetici ve çalışanlarına teşekkür ederim. Son olarak çalışmanın her safhasında beni teşvik eden, destekleyen, anlayış gösteren her zaman yanımda olan sevgili eşim Şengül ÜNAL'a ve bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim pek kıymetli anne ve babama teşekkür etmeyi borç bilirim.

Hüseyin ÜNAL

İstanbul-9 Mart 2011

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, METOT ve KAYNAKLAR

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

İslâm dininin, özellikle de bu dinin Kur’ân’dan sonraki temel kaynağı sünnetin/hadisın günümüze ulaşmasında başta Hz. Peygamber’in muasırları olan sahâbe-i kirâm olmak üzere, tâbiîn, tebe-i tâbiîn ve onları takip eden nesillerin maddi ve manevî önemli katkıları olmuştur. Özellikle sahâbe-i kirâm genci, yaşlısı, kadını ve erkeği ile Resûlullah’ın etrafında kenetlenmiş, olağanüstü bir gayretle, bir taraftan İslâm dinini öğrenip tebliğ etmeye çalışırken, diğer taraftan da kendilerini müşriklere karşı savunmuşlar, onlarla her açıdan mücâdele ve mücâhede etmişlerdir.

Hz. Peygamber’in ayrıntılı hayat tarzının yazılı belgeleri diyebileceğimiz hadis ilmi, temeli nakle dayanan bir bilgi aktarım sistemidir. Bu bilgi aktarımı her kuşakta “ricâl” ya da “râvi” denilen, belli özelliklere sahip kimselerce yapılmaktadır. Bu sebeple İslâm’ın iki ana kaynağından biri olan sünnetin ve sünnetin yazılı belgeleri olan hadislerin yeterince anlaşılabilmesi için, hadislerin muhafaza edilmesi ve daha sonraki nesillere güvenli bir şekilde aktarılmasında kilit bir rol oynayan ve her haliyle altın nesil olarak nitelenebilecek olan sahâbenin tanınması gerekmektedir. Zira, Resûl-i Ekrem’in söz ve fiillerine şâhit olan ilk nesil onlardır.

Hadis ilminin tarihine genel olarak baktığımızda; her bir dönemin ‘sünnet birikimini bir sonraki kuşağa öğretmek’ noktasında ortak çaba sarf etmekte olduğunu görürüz. Ancak bu ortak noktanın yanında her bir kuşağı diğerinden ayıran unsurların varlığı da bir gerçektir.

Hz. Peygamber’i görerek mü’min olmak, vahyin nüzûl sürecinin canlı şâhidi olmak, nâzil olan âyetleri pratiğe ilk aktaran mü’minlerden biri olmak, sorduğu bir soru ya da yaşadığı bir hadise hakkında kendisi ile ilgili doğrudan bir âyet nâzil olmak gibi daha pek çok ayırıcı vasfa sahip olan sahâbe nesli, İslâm dininin ikinci ana kaynağı olan sünneti hem yaşama gayreti hem de Hz. Peygamber’in söz, fiil ve takrirlerini kendilerinden sonra gelen nesillere öğretme çabası içerisinde bulunmuşlardır.

Resûlullah’ın Kur’an-ı Kerim’den sonraki ikinci mucizesi olarak da değerlendirilebilecek olan bu neslin; Hz. Peygamber’in şahsına verdikleri değere paralel olarak onun ilminden faydalanma konusunda ne kadar iştiaklı oldukları da malumdur. Bu iştiağın bir tezâhürü olarak hadis ilminin yayılması, bu ilimle alakalı temel prensiplerin

belirlenmesinde de yine bu neslin çabalarının inkâr edilemez bir yeri vardır. Bu sebeple hadisleri anlamak, İslâm'ı tanımak için bu altın neslin çok iyi bilinmesi gerekir. Ancak sahâbe-i kirâm'ın tamamının özellikle hadis ilmi konusunda aynı imkâna sahip olduğu söylenemez. Yani sahâbenin tamamı bilinen şekliyle hadis râvisi değildir. Bu hususu, veda hutbesinde Hz. Peygamber'i dinleyen sahâbilerin sayısı ile hadis rivâyet eden sahâbî râvilerin sayısı kıyaslandığı zaman görmek mümkündür.¹

Şu durumda; sahâbî olmak ayrı, râvi olmak ayrı bir husûsiyettir. Bundan dolayı sahâbîleri de ayrı ayrı incelemek gerekmektedir. Bu sebeple bu araştırmada, ilk Müslümanlardan biri olan, Resûlullah zamanında yapılan bütün gazvelere iştirak eden, sahâbe içerisinde cesâreti ile tanınan, Hz. Peygamber'in amcasının kızı ile evlenen, O'nun yakın ilgi ve alakasına mazhar olan, hizada ve seferde İslâm'ın yayılması adına pek çok hizmete imza atan, Resûlullah'ın süvârisi lakâbıyla anılan, Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer ve Hz. Osmân dönemlerinde fetih hareketlerinin içinde bulunan, Şîa'nın rivâyetlerini kabul ettiği birkaç sahâbî içerisinde yer alan Mikdâd b. Esved'in hayatı ve rivâyetleri konu olarak seçilmiştir.

Özellikle bu sahâbînin seçilmesinde, onun ilk Müslümanlardan biri olması, bi'setin başından sonuna kadar Hz. Peygamber'le birlikte bulunması, Şîa'ya göre Hz. Ali'ye yakınlığı ile tanınan, onlar tarafından Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ali'ye biat ettiği kabul edilen ve Şîa'nın dört temel direği denilebilecek erkânul-erbaa içerisinde yer alan bir sahâbî olması etkili olmuştur. Amaç bi'setin başından itibaren Müslümanların arasında bulunan ve Şîa nezdinde önemli bir yeri olan bir sahâbînin hayatını, Şîi kaynaklardaki konumunu ve rivâyetlerini incelemek, böylece bu altın neslin bir halkasını da ilmî kriterler çerçevesinde nazara sunmaktır.

II. METOT ve KAYNAKLAR

Araştırma dokümantasyon metoduna göre hazırlanmıştır. Araştırmanın birinci bölümünde öncelikle ricâl, tabakât ve târih kaynakları taranarak Mikdâd b. Esved'in hayatı ve kişiliği ile ilgili bilgilere ulaşılmış, elde edilen bilgiler sistematik bir şekilde sıralanmıştır. Özellikle sahâbî biyografisine yer veren başta İbn Abdilber el-Kurtubî'nin (ö.463/1071) *el-*

¹ Yüzbinden fazla sahâbînin Veda hutbesini dinlediği kaynaklarda yer almaktadır. Bunun yanında kaynaklarda bin civârında sahâbî râvinin adı zikredilmektedir.

İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb'ı olmak üzere İbnu'l-Esîr el-Cezerî'nin (ö.630/1233) *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*'si ve İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö.852/1449) *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*'sinden istifâde edilmiş, diğer taraftan İbn Sa'd'ın (ö.230/845) *et-Tabakât*'ı, Buhârî'nin (ö.256/870) *et-Târîhu'l-kebîr*'i, İbn Ebî Hâtim'in (ö.327/938) *el-Cerh ve't-ta'dîl*'i, İbn Asâkir'in (ö.571/1176) *Târîhu Medîneti Dimaşk*'ı, Mizzî'nin (ö.742/1341) *Tehzîbu'l-Kemâl*'i, Zehebî'nin (ö.748/1348) *Siyer*'i ve İbn Hacer el-Askalânî'nin *Tehzîbu't-Tehzîb*'i gibi târih ve ricâl kaynaklarından da istifâde edilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde, Şîa'nın hadis anlayışı ve sahâbeye bakışı özetlendikten sonra Mikdâd b. Esved ile ilgili Şîa ricâl ve hadis kaynaklarında yer alan bilgilere yer verilmiş, onun Şîa kaynaklarındaki konumu ve rivâyetleri ele alınmıştır. Burada Berkî'nin (ö. 280/893) *et-Tabakât*'ı, Şeyh Müfid'in (ö.413/1022) *el-İhtisâs*'ı, Şeyh Tûsî'nin (ö.460/1067) *er-Ricâl* ve *İhtiyâru Ma'rifeti'r-ricâl*'i, İbn Dâvûd el-Hillî'nin (ö.707/1307'den sonra) *er-Ricâl*'i, Ebû'l-Kâsım el-Hûlî'nin (ö.1412/1992) *Mu'cemu ricâli'l-hadis*'i gibi ricâl kaynakları yanında Şîa'nın temel hadis kaynakları kabul edilen *Kütüb-i Erbaa*'dan faydalanılmıştır.

Araştırmanın üçüncü bölümünde ise, Mikdâd b. Esved'e âit Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer alan rivâyetlere yer verilmiş, öncelikle Mikdâd b. Esved'e âit rivâyetlerden *Kütüb-i Sitte*, İmâm Mâlik'in *el-Muvatta*'ı,² Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i³ ile Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'inde⁴ yer almakla birlikte metin ve sened yönünden farklılığı görülen rivâyetlerden toplam seksen (80) rivâyet tespit edilmiştir. Metin yönünden aynı ya da çok yakın olan birkaç rivâyete, senedindeki farklılık nedeniyle, muhaddislerce de bunlar farklı hadis olarak kabul edildiğinden⁵ mükerrer olarak yer verilmiştir. Araştırmaya alınan bu rivâyetlerin tahrîci yapılmış, tahrîc çalışmasında *el-Mektebetü's-Şâmile* isimli bilgisayar programından istifâde edilmiştir. Ancak ulaşılan bilgiler matbu kaynaklardan kontrol edilerek araştırmaya alınmıştır.

² *el-Muvatta*'da sadece bir rivâyet yer almaktadır.

³ *el-Müsned*'de Ahmed b. Hanbel'in Mikdâd b. Esved'den naklettiği yirmialtı (26) rivâyet bulunmakta olup, bunlardan yirmibeş (25) tanesine sened ve metin yönünden benzer de olsa araştırmamızda yer verilmiştir. Araştırmada *el-Müsned*'de yer alan rivâyetlerden birine, Mikdâm b. Ma'dikerib'den rivâyet edildiği için yer verilmemiştir.

⁴ *el-Mu'cemu'l-kebîr*'de Mikdâd b. Esved'den nakledilen elliiki (52) rivâyet bulunmaktadır. Araştırmada bu rivâyetlerden kırkbeşine (45) yer verilmiştir.

⁵ Karataş, Mustafa, *Hadislerin Artması ve Sayısı*, İstanbul 2006, s. 37.

Tahrîc çalışmasında öncelikle elde edilen rivâyetin kaynağı zikredilmiş, ikinci olarak mezkûr rivâyetin aynı veya benzer olarak rivâyet edildiği diğer kaynaklar gösterilmiştir. Benzer rivâyetler zikredilirken, bazen hadisin mu'teber hadis kaynaklarında geçen ve Mikdâd b. Esved dışındaki râviler tarafından nakledilen değişik varyantlarına da işaret edilmiştir. Hadislerin tahrîcinde başvurduğumuz kaynaklar, başta *Kütüb-i Sitte* olmak üzere İmâm Mâlik'in *el-Muvattâ'*, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i gibi ilk dönem hadis kaynaklarının yanında İbn Hibbân'ın *Sahîh*'i, Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebîr*'i ile Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'sıdır. Araştırmada başvuru olan diğer kaynaklar, kronolojik olarak Tablo-1'de gösterilmiştir.

Araştırmada ele alınan diğer bir önemli husus hadislerin senedinde yer alan râvilerle ilgili verilen bilgiler ve râviler hakkında münekkitlerce yapılmış olan değerlendirmelerdir. Bu değerlendirmeler yapılırken *Cevâmiu'l-Kelim* adlı bilgisayar programından istifade edilmiştir. Ancak ulaşılan bilgilere matbu kaynaklardan kontrol edildikten sonra araştırmada yer verilmiştir. Söz konusu bilgi ve değerlendirmeler râvinin adının ilk kez geçtiği yerdeki dipnotta zikredilmiş, diğer rivâyetlerde tekrar geçtiğinde ilk geçtiği yere işaretle iktifa edilmiştir. Râvilerle ilgili verilen bu bilgilerde vefat tarihleri, kaynaklarda yer alan isim, künye, neseb ve lakâbları ile kendileri için kullanılan cerh ve ta'dîl lafızlarına yer verilmiş, fazla detaya girilmemiştir. Vefat tarihi, cerh ve ta'dîl yönünden hakkında bilgi bulunamayan râviler dipnotta belirtilmiştir. Araştırmanın bu bölümünde başvuru olan kaynaklar, kronolojik olarak Tablo-2'de gösterilmiştir.

Diğer taraftan araştırmada yer alan hadislerin sıhhatiyle ilgili tenkit ve değerlendirmelerde son dönem hadis araştırmacılarının görüşlerine sıkça başvurulmuştur. Şeyh el-Elbânî'nin Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin eserlerindeki hadisler için yaptığı değerlendirmeler ile Şuayb el-Arnâvût'un Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i ve İbn Hibbân'ın *Sahîh*'indeki hadisler için yaptığı değerlendirmeler bu görüşlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Ayrıca Hâkim en-Nîsâbü'rî'nin, *el-Müstedrek*'te yer alan rivâyetler için yapmış olduğu değerlendirmelere de yer verilmiştir. Son olarak münekkitler tarafından değerlendirmeye tâbi tutulmayan rivâyetlerin sıhhat değerlendirmesi tarafımızdan yapılmıştır. Çalışmamızda yer alan rivâyetlerin kaynaklara ve sıhhat durumlarına göre dağılımı tablo haline getirilmiştir. (bk. Tablo-3 ve Tablo-4.)

BİRİNCİ BÖLÜM

MİKDÂD b. ESVED'İN HAYATI ve KİŞİLİĞİ

I. HAYATI

Çalışmanın bu kısmında öncelikle Mikdâd b. Esved'in hayatı, ailesi, müslüman oluşu ve katıldığı savaşlar ayrıntılı olarak ele alınmış, daha sonra vefat tarihi, yeri ve sebebi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

A. DOĞUMU, İSMİ ve NESEBİ

1. Doğumu

Başvurulan kaynaklarda Mikdâd b. Esved'in doğum tarihi hakkında herhangi bir bilgi yer almamakla birlikte, h. 33 (653) yılında 70 yaşındayken vefat ettiği zikredilmektedir.¹ Bu bilgilerden hareketle yaklaşık hicretten 37 yıl önce (585) doğduğunu söylemek mümkündür.² Mikdâd'ın doğum yeri ise, Hadrâmût olarak kaydedilmektedir.³

2. İsmi, Künyesi ve Lakâbı

Asıl adı Mikdâd b. Amr⁴ b. Sa'lebe b. Mâlik b. Rebîa' b. Sümâme b. Matrûd b. Amr b. Sa'd b. Düheyr b. Lüeyyi b. Sa'lebe b. Mâlik b. Şerrîd b. Ebî Ehven b. Fâiş b. Düreym b. Kayn b. Ehved b. Behrâ b. Amr b. el-Hâf b. Kudâa'dır.⁵ Ancak daha çok kendisini evlatlık olarak kabul eden Esved b. Abdiyeğûs'a nisbetle Mikdâd b. Esved b. Abdiyeğûs b. Vehb b.

¹ İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, Beyrut 1968, III, 163; İbn Abdilber, Yûsuf b. Abdilber en-Nemerî el-Kurtubî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb* (nşr. Ali Muhammed Muavvid, Âdil Ahmed Abdulmevcûd), Beyrut 1415/1995, IV, 43; İbnü'l-Esîr el-Cezerî, Ali b. Muhammed b. Esîr, *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe* (nşr. Halîl Me'mûn Şîha), Beyrut 1418/1997, IV, 185; Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ* (nşr. Şuayb el-Arnâvût v. dğr.), Beyrut 1985 I, 386; İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi's-sahâbe*, (nşr. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavvid), Beyrut 1415/1995, VI, 159.

² Hasan İbrahim Hasan, *Zü'amü'l-İslâm*, Kâhire 1980, s. 152.

³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160.

⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 161; Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Kitâbü't-Târîhi'l-kebîr*, Haydârâbâd 1362/1941, VIII, 54; İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 42; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184; Mizzî, Cemâleddin Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Beyrut 1402-1413/1982-1992, XXVIII, 452; Zehebî, *Siyer*, I, 385; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 159.

⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 161; İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 42; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 452; Zehebî, *Siyer*, I, 385; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 159-60.

Abdimenâf b. Zühre ez-Zührî ismiyle tanınmaktadır.⁶ Mikdâd, “Onları (evlatlıklarınızı) babalarına nisbet ederek çağırınız”⁷ âyetinin nüzülüne kadar bu isimle tanınmış, âyetin nüzülundən sonra Mikdâd b. Amr adıyla anılmaya başlanmıştır.⁸

Künyesi Ebû Ma’bed’dır.⁹ Ayrıca Ebu’l-Esved,¹⁰ Ebû Amr,¹¹ ve Ebû Saîd¹² künyeleri ile de anılmaktadır. Ayrıca Mikdâd, “Resûlullâh’ın süvârisi” lakâbıyla da şöhet bulmuştur.¹³

3. Nesebi

Hicâz ehlinden olduğu belirtilen Mikdâd¹⁴, Behrâ’ kabilesine mensup Amr b. Sa’lebe’nin oğludur.¹⁵ Mensup oldukları kabileye nisbetle el-Behrânî nisbesiyle anılır.¹⁶

Babasının sığındığı ve doğup büyüdüğü Kinde kabîlesine nisbetle el-Kindî,¹⁷ doğduğı yere mensûbiyeti itibâriyle de el-Hadrâmî¹⁸ nisbesiyle de anılmaktadır. Öte yandan Mikdâd’ın, Kinde kabîlesine mensup Ebû Şems b. Hucr’u yaraladığı,¹⁹ bu yüzden Mekke’ye kaçtığı ve burada Esved b. Abdiyeğûs’un himayesine girdiğı ve Esved b. Abdiyeğûs’un

⁶ İbn Sa’d, *a.g.e.*, III, 161; Buhârî, *et-Târîh*, VIII, 54; İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 42; İbnü’l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 452; Zehebî, *Siyer*, I, 385-86; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 159-60.

⁷ Ahzâb, 33/5.

⁸ İbn Manzûr, Ebu’l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Muhtasarı Tarîhi Dimaşk*, Dimeşk 1987, XXV, 209.

⁹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, III, 161; Buhârî, *et-Târîh*, VIII, 54; İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 42; İbn Hacer, *Tehzîbü’t-Tehzîb*, Beyrut 1907, X, 285.

¹⁰ Buhârî, *et-Târîh*, VIII, 54; İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 42; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160.

¹¹ Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 452; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160; a.mlf., *Tehzîb*, X, 285.

¹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160.

¹³ Muhammed Cevâd el-Fakîh, *el-Mikdâdü’bnü’l-Esved el-Kindî: Evvelü fâris fi’l-İslam*, Beyrut 1405/1985, s. 17.

¹⁴ Buhârî, *et-Târîh*, VIII, 54

¹⁵ İbn Abdilber, *ag.e.*, IV, 42; Ertürk, Mustafa, “Mikdâd b. Amr”, *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 49.

¹⁶ Buhârî, *et-Târîh*, VIII, 54; Zehebî, *Siyer*, I, 385; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 285. Bazı kaynaklarda Behrâvî olarak geçmektedir. bk. İbn Abdilber, *el-İstî’âb*, IV, 42; İbnü’l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184.

¹⁷ Buhârî, *et-Târîh*, VIII, 54; İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 42. Ayrıca bk. İbnü’l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184; Zehebî, *Siyer*, I, 385; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 159.

¹⁸ İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 42; İbnü’l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160.

¹⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160

kendisini evlatlık olarak kabul ettiği kaynaklarda yer almaktadır.²⁰ Bu sebeple Esved b. Abdiyeğûs'un mensubu bulunduğu kabîleye nisbetle de ez-Zührî²¹ nisbesiyle tanınmaktadır.

B. AİLESİ

Bu başlık altında Mikdâd b. Esved'in annesi, babası, hanımı, çocukları ve kaynaklarda kendisiyle ilişkisi tespit edilebilen diğer akrabalarına yer verilmiştir.

1. Anne ve Babası

Kaynaklarda Mikdâd'ın annesinin Kinde kabîlesine mensub bir kadın olduğu zikredilmekle birlikte hayatı ile ilgili bilgiler yer almamaktadır.²²

Kaynaklarda Mikdâd'ın babasının Amr b. Sa'lebe olduğu zikredilmektedir.²³ Amr b. Sa'lebe, işlemiş olduğu bir cinâyet yüzünden mensup olduğu Behrâ' kabîlesinden kaçıp Hadrâmût'a gelmiş ve burada Kinde kabîlesine sığınmıştır.²⁴ Burada bu kabîleye mensub bir kadınla evlenmiş ve bu evlilikten Mikdâd dünyaya gelmiştir.²⁵ Amr, mensub olduğu Behrâ' kabîlesine nisbetle Behrânî, sığınmış olduğu Kinde kabîlesine nisbetle Kindî nisbeleriyle anılmaktadır.²⁶

2. Evliliği ve Hanımı

Kaynaklarda nakledildiğine göre; bir gün Abdurrahman b. Avf, Mikdâd'a niçin evlenmediğini sormuş, o da kızıyla evlenmek istediğini söyleyince, Abdurrahman bu teklife

²⁰ İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 42. İbn Abdilber, Esved b. Abdiyeğûs'un Habeşistanlı kölesini evlat edindiğini ifade eden bir görüşün de bulunduğunu ancak bunun doğru olmadığını, Esved'in Mikdad'ı evlat edindiğini ifade eden görüşün doğru olduğunu ifade etmekte ve çoğunluğun da bu görüşte olduğunu belirtmektedir. (bk. İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 42). Ayrıca bk. İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184; Zehebî, *Siyer*, I, 386; a.mlf. *Târihu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm: h. 11-40* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmurî), Beyrut 1407-1424/1987-2004 s. 418; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160.

²¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 161; Buhârî, *et-Târih*, VIII, 54; İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 42; Zehebî, *Siyer*, I, 386.

²² bk. İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160.

²³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 161; Buhârî, *et-Târih*, VIII, 54; İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebî Hâtim Muhammed et-Temîmî, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, Beyrut 1372/1953, VIII, 426; İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 42; Zehebî, *Siyer*, I, 385; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160.

²⁴ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", *DİA*, XXX, 49.

²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160.

²⁶ Buhârî, *et-Târih*, VIII, 54; İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 42; Zehebî, *Siyer*, I, 385; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160.

öfkelenip Mikdâd'a ağır sözler söylemişti. Mikdâd, durumu Hz. Peygamber'e şikâyet edince, Allah Resûlü, O'nu teselli etmiş ve amcası Zübeyr'in kızı Dubâ'a bint Zübeyr (ö.50/670-71) ile evlendirmiştir.²⁷ Resûlullah'ın amcası Zübeyr'in, kızının evliliği sırasında sağ olup olmadığı ve evliliğin gerçekleştiği tarih bilinmemektedir.

Mikdâd b. Esved'in hanımı Dubâ'a bint Zübeyr'in²⁸ künyesi Ümmü Hakîm'dir.²⁹ Babası Zübeyr b. Abdilmuttalib, annesi Âtike bint Ebî Vehb b. Amr b. 'Âiz b. İmrân b. Mahzûm'dur.³⁰ Hâşimî³¹ ve kureşî³² nisbeleriyle anılan Dubâ'a, Medine'ye hicret eden sahâbilerdendir.³³

Dubâ'a, Hz. Peygamber'den ve kocasından rivâyette bulunmuş,³⁴ rivâyetlerini *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden Ebû Dâvud (ö.275/888), Nesâî (ö.303/915) ve İbn Mâce (ö.273/886) eserlerinde nakletmişlerdir.³⁵ Kızı Kerîme, Saîd b. Müseyyeb, Urve b. Zübeyr, Abdurrahman el-A'rec, Abdullah b. Abbâs, Enes b. Mâlik gibi sahâbiler kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir.³⁶ 50/670-71'de vefat etmiştir.³⁷ Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerden beşi Dubâ'a bint Zübeyr b. Abdilmuttalib tarîki ile rivâyet edilmiştir.

²⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160; İbn Manzûr, *a.g.e.*, XXV, 218-219; Hasan İbrahim Hasan, *a.g.e.*, s. 152; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", *DİA*, XXX, 49.

²⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 46; Mizzî, *a.g.e.*, XXXV, 347;

²⁹ Muhammed Cevâd el-Fakîh, *el-Mikdâd*, s. 136.

³⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 46; İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân el-Büstî, *Kitâbü's-Sikât*, Beyrut 1395/1975, III, 201; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 220; Mizzî, *a.g.e.*, XXXV, 222.

³¹ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, V, 332; Zehebî, *Siyer*, II, 274; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: h. 41-60*, s. 71; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VIII, 220.

³² İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, V, 332; Mizzî, *a.g.e.*, XXXV, 221.

³³ Zehebî, *Siyer*, II, 274.

³⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XXXV, 221; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: h. 41-60*, s. 71.

³⁵ Zehebî, *Siyer*, II, 274; Safedî, Selâhaddîn Halîl b. Aybeg, *el-Vâfi bi'l-vefeyât* (nşr. Heyet), Wiesbaden 1382-1424/1962-2004, XVI, 350.

³⁶ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, V, 333; Zehebî, *Siyer*, II, 274.

³⁷ Safedî, *el-Vâfi*, XVI, 350.

3. Çocukları

Kaynaklarda Mikdâd b. Esved'in Abdullah, Kerîme ve Dubâ'a isminde üç çocuğunun bulunduğu zikredilmektedir. Ancak Mikdâd'ın Ebû Ma'bed, Ebu'l-Esved, Ebû Amr ve Ebû Saîd künyeleriyle tanınmasından yola çıkarak Ma'bed, Esved, Amr ve Saîd isimlerinde dört çocuğunun daha olduğunu söylemek mümkündür. Araştırmaya esas teşkil eden kaynaklarda bu isimlerden sadece Ma'bed hakkında bilgiler yer almakta, diğerleri hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Mikdâd b. Esved'in kendi rivâyetlerinde de çocukları, karısı veya diğer aile bireyleri ile ilgili net bir bilgi yer almamaktadır.

a. Abdullah b. Mikdâd

Başvurulan kaynaklarda ismi Abdullah b. Mikdâd b. Esved olarak geçmekte,³⁸ Hz. Âişe ile birlikte Cemel vak'asına katıldığı,³⁹ bu sebeple Hz. Ali'nin "sen ne kötü bir kız kardeşin oğlusun" ithamına maruz kaldığı zikredilmekte⁴⁰ ve hakkında verilen bilgiler bununla sınırlı kalmaktadır.

b. Kerîme bint Mikdâd

Kaynaklarda ismi Kerîme bint Mikdâd b. Esved olarak geçmekte,⁴¹ el-Kindî nisbesiyle anılmaktadır.⁴² Kerîme, annesi Dubâ'a bint Zübeyr'den hadis rivâyet etmiştir. Rivâyetlerini *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden Ebû Dâvud ve İbn Mâce, eserlerinde nakletmişlerdir.⁴³ Kocası Abdullah b. Vehb ve kızı Kureybe bint Abdillâh kendisinden rivâyette bulunmuşlardır. İbn Hibbân, sika râviler arasında onun adını kaydetmekte, İbn Hacer ise, sika olduğunu belirtmektedir. Kaynaklarda kaç yaşında, hangi tarihte ve nerede vefat ettiğiyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.⁴⁴

³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, V, 22.

³⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 46; Zehebî, *Siyer*, II, 275; İbn Hacer, *el-İsâbe*, V, 22.

⁴⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VIII, 46; İbn Hacer, *el-İsâbe*, V, 22.

⁴¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 343; Mizzî, *a.g.e.*, XXXV, 293; İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb* (nşr. Muhammed Avvâme), Beyrut 1408/1988. s. 752.

⁴² İbn Hacer, *Takrîb*, s. 752.

⁴³ Mizzî, *a.g.e.*, XXXV, 293; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 448

⁴⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 343; Mizzî, *a.g.e.*, XXXV, 293; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 448; a.mlf., *Takrîb*, s. 752;

c. Dubâ'a bint Mikdâd

Kaynaklarda ismi Dubâ'a bint Mikdâd veya Dubâa bint Mikdâm olarak geçmektedir.⁴⁵ Dubâ'a, babasından namazla ilgili bir rivâyette bulunmuş ve bu rivâyetini Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*'inde,⁴⁶ *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden Ebû Dâvud *es-Sünen*'inde⁴⁷ nakletmiştir. Kendisinden sadece Mühelleb b. Hucr, hadis rivâyet etmiştir.⁴⁸ Başvurulan kaynaklarda kaç yaşında, hangi tarihte ve nerede vefat ettiğiyle ilgili herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.⁴⁹

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerin ikisi Dubâ'a bint Mikdâd tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

d. Ma'bed b. Mikdâd

Kaynaklarda ismi Ma'bed b. Mikdâd olarak geçmekte,⁵⁰ babasına ait olan el-Kindî nisbesiyle anılmakta,⁵¹ Kureyş kabîlesine mensub Hind bint Hâris ile evlendiği kaydedilmektedir.⁵² Babası Mikdâd b. Esved, Hz. Peygamber tarafından Ma'bed'in ismiyle Ebû Ma'bed olarak künyelenmiş olup,⁵³ hakkındaki bilgiler bunlarla sınırlı kalmaktadır.

4. Torunu

Mikdâd b. Esved'in kız torunu olan Kureybe bint Abdillâh b. Vehb, Kerîme bint Mikdâd'ın kızı olup el-Kureşî ve el-Esediyye nisbeleriyle anılmaktadır. O, babası Abdullah b. Vehb'den, annesinden ve Zeyneb bint Ebî Seleme'den hadis rivâyet etmiştir. Rivâyetlerini *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden Ebû Dâvud ve İbn Mâce eserlerinde nakletmişlerdir. Kardeşinin oğlu Musâ b. Ya'kûb kendisinden rivâyette bulunmuştur. İbn Hacer onu, makbûl bir râvi

⁴⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XXXV, 223; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 750; a.mlf., *Tehzîb*, XII, 432; a.mlf., *Lisânü'l-mîzan*, Beyrut 1390/1971, VII, 527.

⁴⁶ bk. Ahmed b. Hanbel, VI, 4.

⁴⁷ bk. Ebû Dâvud, "Salât", 104.

⁴⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XXXV, 223; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 432.

⁴⁹ bk. Mizzî, *a.g.e.*, XXXV, 223; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 750; a.mlf., *Tehzîb*, XII, 432; a.mlf., *Lisân*, VII, 527

⁵⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 134.

⁵¹ İbn Asâkir, Ali b. Hasan b. Asâkir, *Tarîhu medîneti Dimaşk* (nşr. Muhibüddîn Ebû Saîd Amrevî), Beyrut 1415-1421/1995-2001, LX, 151; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 159.

⁵² Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, Beyrut 1405/1984, III, 50; İbn Asâkir, *a.g.e.*, LX, 151; Mizzî, *a.g.e.*, XXXV, 320.

⁵³ Bu konuda bk. İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 134.

olarak tavsîf etmiştir. Başvurulan kaynaklarda kaç yaşında, hangi tarihte ve nerede vefat ettiğiyle ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır.⁵⁴

5. Kayınpederi

Mikdâd b. Esved'in kayınpederi olan Zübeyr b. Abdilmuttalib, Hz. Peygamber'in amcasıdır. Şair⁵⁵ olan Zübeyr, Ebû Tâhir⁵⁶ ve Ebû Rebîa'⁵⁷ künyeleri ile anılır. Kureyş'in şerefliilerinden ve kahramanlarından birisi olup aynı zamanda mübarezeci (düelloocu) bir kişiliğe sahiptir.⁵⁸ Rivâyet edildiğine göre Zübeyr, ilk defa Hilfu'l-fudûl'den söz etmiş ve insanları bu cemiyete davet etmiştir.⁵⁹

6. Azatlı Kölesi

Kaynaklarda Mikdâd b. Esved'in Abdurrahmân b. Zür'a isimli azadlı bir kölesinden bahsedilmektedir. Abdurrahman b. Zür'a, Hz. Peygamber'den mürsel olarak rivâyette bulunmuş,⁶⁰ kendisinden Ebû Hilâl er-Râsibî munkatı' olarak⁶¹ hadis rivâyet etmiştir.

C. MÜSLÜMAN OLMASI

Mikdâd b. Esved, mensubu olduğu Kinde kabîlesini bırakıp Mekke'ye gelmiş ve burada Esved b. Abdiyeğûs ailesine sığınmıştır. Kimsesiz olduğu için daha dikkatli davranması gerektiği halde, imânını gizleyememiş ve hiç tereddüt etmeden imân ederek⁶² Mekke'de İslâm'ı kabul eden ilk yedi kişiden biri olmuştur.⁶³ Abdullah b. Mes'ûd, müslüman olan ilk

⁵⁴ bk. Mizzî, *a.g.e.*, XXXV, 273; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 446 .

⁵⁵ Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ el-Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf* (nşr. Süheyl Zekkâr, Riyâd Ziriklî), Beyrut 1417/1996, II, 781.

⁵⁶ İbn Hibban, *es-Sikât*, s. 32.

⁵⁷ Belâzürî, *a.g.e.*, II, 781.

⁵⁸ İbn Hibban, *es-Sikât*, I, 32, II, 135.

⁵⁹ Belâzürî, *a.g.e.*, II, 781.

⁶⁰ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 235.

⁶¹ Buhârî, *et-Târîh*, V, 356.

⁶² İhsan Atasoy- v.dğr., *Sahâbîler Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, II, 512.

⁶³ İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 43; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184.

yedi kişinin isimleri arasında Mikdâd'ın da ismini zikretmiştir.⁶⁴ Ancak kaynaklarda onun müslüman olduğu tarih hakkında herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

Mikdâd'dan önce Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekr, Hz. Ammâr, Hz. Sümeyye, Hz. Süheyb ve Hz. Bilâl imânlarını açığa vurmuşlardı. Allah (c.c.) bu yedi kişiden Hz. Peygamber'i amcası Ebû Tâlib vasıtasıyla, Hz. Ebû Bekr'i de kavminin desteğiyle bir müddet korumuş, müşrikler bunlara bir şey yapamamışlar, ancak diğer sahâbîlerin kendilerini müşriklere karşı koruyacak kimseleri olmamaları sebebiyle Mikdâd ve diğerlerini yakalamışlar, elbiselerini soyarak demir zırhlar giydirmişler, saatlerce, hattâ günlerce kızgın güneşin altında bekletmişlerdir.⁶⁵ Fakat bütün bu işkenceler Mikdâd ve diğer sahâbîlerin imânlarını güçlendirmiştir. İşkenceler çekilmez hale gelince Hz. Peygamber müslümanların acılarını hafifletmek için Habeşistan'a hicrete izin vermiş⁶⁶ ve Mikdâd'ın da içinde bulunduğu bir grup Habeşistan'a hicret etmiştir.⁶⁷

D. KATILDIĞI SAVAŞLAR

Bi'setin başından itibâren Hz. Peygamber'le birlikte bulunan, yapılan bütün gazvelere iştirâk eden, Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin hilâfetleri zamanında gerçekleşen fetih hareketlerinde yer alan Mikdâd b. Esved, cesareti ile tanınan sahâbîlerden biridir. Burada onun Resûl-i Ekrem ve râşit halîfeler döneminde katıldığı savaşlar hakkında bilgiler verilmiştir.

1. Hz. Peygamber Dönemi

Mikdâd b. Esved, cesareti ve savaş alanlarında göstermiş olduğu üstün gayreti ile tanınan sahâbîlerdendir. Hz. Peygamber'in okçularından biri olan Mikdâd,⁶⁸ hicretin birinci

⁶⁴ bk. İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 43; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184; Mizzî, *a.g.e.*, XXV, 455; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160.

⁶⁵ Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ahmed b. Abdillâh el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, Kâhire 1351/1932, I, 172.

⁶⁶ Hasan İbrahim Hasan, *a.g.e.*, s. 151; *Sahâbîler Ansiklopedisi*, II, 513.

⁶⁷ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184. İbn Sa'd, Mizzî ve İbn Hacer, Mikdâd'ın Habeşistan'a yapılan ikinci hicrete katıldığını zikretmişlerdir. bk. İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 160; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 454; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160; a.mlf., *Tehzib*, X, 286.

⁶⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 162; Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh İbnü'l-Beyyî Muhammed, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Beyrut 1411/1990, III, 391; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 454.

yılı Zilka'de ayında gerçekleştirilen Harrâr seferine katılmış ve bu sefer esnasında beyaz sancağı Hz. Peygamber kendisine vermiştir.⁶⁹ Resûlullâh döneminde Bedir, Uhud ve Hendek Gazveleri başta olmak üzere bütün savaflara katılmıştır.⁷⁰ Bedir Savaşı'nda "Sebha" adlı atıyla⁷¹ az sayıdaki süvariden biri olarak bulunmuş⁷² ve bundan dolayı ilk İslâm süvârisi kabul edilip "fârisü Resûlillah" lakâbıyla anılmıştır.⁷³

Resûl-i Ekrem, Bedir Gazvesi öncesinde ashâbıyla istişâre etmiş, bu istişârede Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer müşriklerle savaşma hususunda güzel birer konuşma yapmışlardır. Orada Mikdâd b. Esved'in de, söz aldığı ve ashâbı coşturan ve imrendiren şu konuşmayı yaptığı kaynaklarda yer almaktadır:

"Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a yemin olsun ki, biz sana, kavminin Hz. Mûsâ'ya, "*Sen ve kavmin gidin ve savaşın, biz burada oturacağız.*"⁷⁴ dediği gibi demeyeceğiz. Fakat biz senin sağında, solunda, arkanda ve önünde savaşacağız."⁷⁵

Mikdâd b. Esved'in bu konuşması Resûlullâh'ın hoşuna gitmiş⁷⁶ ve Resûl-i Ekrem, bu konuşmasından dolayı ona hayır duâda bulunmuş⁷⁷ ve bu gazveden sonra Mikdâd ve atı için ganimetten pay ayırmıştır.⁷⁸

Mikdâd b. Esved, Uhud Gazvesi'nde ordunun ana kanadının kumandasını Hz. Hamza ile birlikte yürütmüştür.⁷⁹

⁶⁹ İbn Kesîr, İsmail b. Ömer b. Kesîr, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, Beyrut 1396/1976, II, 339; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", *DİA*, XXX, 49.

⁷⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 162; İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 43; Zehebî, *Siyer*, I, 386; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160.

⁷¹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160.

⁷² İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 162; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 455; Zehebî, *Siyer*, I, 386; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160.

⁷³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 162; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 455; Muhammed Cevâd el-Fakîh, *el-Mikdâd*, s. 18; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", *DİA*, XXX, 49-50.

⁷⁴ Mâide, 5/24.

⁷⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 162; Buhârî, "Meğâzî", 4; "Tefsîr", 111; İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 43; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 455. Benzer rivâyet için bk. Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilye*, I, 173; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184.

⁷⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 162; İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 43.

⁷⁷ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184.

⁷⁸ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, Beyrut 1428/2007, IX, 21; İbn Manzûr, *a.g.e.*, XXV, 212; Muhammed Cevâd el-Fakîh, *el-Mikdâd*, s. 78-79; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", *DİA*, XXX, 50.

⁷⁹ Ertürk, "Mikdâd b. Amr", *DİA*, XXX, 49.

Hâtüb b. Ebî Beltea'nın, Mekke'nin fethinden önce Hz. Peygamber'in Mekke'ye sefer düzenleyeceğini haber vermek üzere yola çıkardığı Sâre'yi yakalamak üzere, Hz. Ali'nin başında bulunduğu seriyyeye katılmıştır.⁸⁰

Mikdâd, Mekke'nin fethi günü Hz. Peygamber'in sağ tarafında yer almış⁸¹ ve onunla birlikte şehre girmiştir. Allah Resûlü fetih günü, Mikdâd'ın atı için ganimetten iki pay ayırdığını zikretmiştir.⁸²

2. Râşid Halifeler Dönemi

Mikdâd b. Esved, Hz. Ömer'in halifeliği döneminde yapılan Yermük Savaşı'na katılmış⁸³ ve Hz. Peygamber'in Bedir Gazvesi'nden sonra başlattığı, düşmanla karşılaşınca Enfâl Süresi'ni okuma sünnetini bu savaşta yerine getirmiştir.⁸⁴ Hz. Ömer ile birlikte Câbiye ziyaretinde bulunmuş⁸⁵ ve yine bu dönemde Amr b. el-Âs'ın komutasında gerçekleştirilen Mısır'ın fethine de katılmıştır.⁸⁶

Hz. Osman'ın hilâfeti (24-35/644-655) döneminde Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh komutasında gerçekleştirilen İfrîkiye'nin fethine katılmış⁸⁷ ve bundan bir yıl sonra da Şam Valisi Muâviye tarafından Kıbrıs'a gönderilen orduda yer almıştır.⁸⁸

E. VEFÂTI

Kaynaklarda, oldukça kilolu olduğu zikredilen Mikdâd b. Esved, bir rahatsızlığı nedeniyle Rum asıllı kölesi tarafından yağlarının bir kısmının alınması için karnının yarılmasından veya "hırva" denilen bir bitkiden elde edilen yağı içtikten sonra 33/653-54

⁸⁰ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, I, 410; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", *DİA*, XXX, 50.

⁸¹ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*: h. 11-40, s. 418.

⁸² İbn Manzûr, *a.g.e.*, XXV, 214.

⁸³ İbn Manzûr, *a.g.e.*, XXV, 207.

⁸⁴ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, LX, 145; İbn Manzûr, *a.g.e.*, XXV, 209 Ertürk, "Mikdâd b. Amr", *DİA*, XXX, 50.

⁸⁵ İbn Manzûr, *a.g.e.*, XXV, 207; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", *DİA*, XXX, 50.

⁸⁶ İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 43; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 185; Yardım Ali, *Hadis*, İstanbul 2000, I, 144; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", *DİA*, XXX, 50.

⁸⁷ İbn Manzûr, *a.g.e.*, XXV, 209.

⁸⁸ Ertürk, "Mikdâd b. Amr", *DİA*, XXX, 50.

yılında yetmiş yaşlarında iken Medîne'nin kuzeybatısındaki Cürf'te vefat etmiştir.⁸⁹ Cenazesi buradan Medîne'ye getirilmiş⁹⁰ ve Hz. Osman'ın kıldırıldığı cenaze namazının ardından⁹¹ Bakî' mezarlığına defnedilmiştir.⁹²

II. KİŞİLİĞİ

İlk müslümanlardan olan Mikdâd b. Esved, Hz. Peygamber'le birlikte bulunmuş, Allah Resûlü'nden değişik konularla ilgili onlarca hadis rivâyet etmiş, adâlet, cesâret, sabır, hitâbet gibi özellikleriyle meşhur olmuş seçkin bir sahâbîdir. Bu kısımda onun kişiliği sosyal, ahlâkî ve ilmî yönden ele alınmış, kendisini diğer sahâbîlerden ayırt eden kişilik özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir.

A. SOSYAL YÖNÜ

1. Hz. Peygamber'le İlişkisi

Mikdâd b. Esved, Müslümanlığını ilan eden ilk yedi kişiden birisi olup,⁹³ müşriklerin kendisine yaptığı eziyetlere aldırış etmemiş, ancak işkenceler dayanılmaz bir hale gelince Habeşistan'a hicret etmiştir.⁹⁴ Habeşistan'da bir müddet kaldıktan sonra Allah Resûlü'nün Medîne'ye hicret ettiğini öğrenmiş ve O'nun hasretine daha fazla dayanamayarak⁹⁵ Mekke'ye

⁸⁹ bk. İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 163; İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 42; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184-85; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 456-57; Zehebî, *Siyer*, I, 386, 389; Safedî, *a.g.e.*, XXVI, 236; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 161. Nevevî, Mikdâd'ın Medîne'de vefat ettiğini ifade eden bir görüşün olduğunu da zikreder. bk. Nevevî, Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-luğât*, Beyrut ts., II, 112.

⁹⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 163; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 185; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 457; Safedî, *a.g.e.*, XXVI, 236.

⁹¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 163; Zehebî, *Siyer*, I, 386; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: h. 11-40*, s. 418. İbnü'l-Esîr, Mikdâd'ın, cenâze namazını Zübeyr b. Avvâm'ın kıldırması için vasiyette bulunduğunu kaydetmektedir. (bk. İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 185.)

⁹² İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 163; Zehebî, *Siyer*, I, 386; Safedî, *el-Vâfi*, XXVI, 236. Mikdâd b. Esved'in Şam'da bulunan kabri makam olarak inşa edilmiş olsa gerektir. Çünkü o, Hz. Ömer'in Şam ziyaretine katılmış, daha sonra ise Medîne'ye dönmüştür. Yine kaynaklarda yer alan bilgiler onun kabrinin Medîne'de Bakî' mezarlığında bulunduğunu teyit etmektedir. (Hz. Ömer'in Sûriye ziyaretine katılan sahâbîler için bk. Akbaş, Mehmet, *Sahâbenin İslâm'ı Tebliği-Sûriye Bölgesi* [doktora tezi, 2007], MÜSBE, s. 142-43.)

⁹³ İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 43; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184.

⁹⁴ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184. İbn Sa'd, Mizzî ve İbn Hacer, Mikdâd'ın Habeşistan'a yapılan ikinci hicrete katıldığını zikretmişlerdir. bk. İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 161; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 454; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160; a.mlf., *Tehzib*, X, 286.

⁹⁵ *Sahâbîler Ansiklopedisi*, II, 513.

dönmüş ve buradan Medîne'ye hicret etmiştir.⁹⁶ Hz. Peygamber onu, Mekkeli müşriklerin müslümanlar hakkındaki düşüncelerini öğrenmek üzere Mekke'ye göndermiştir. Mikdâd, Allah Resûlü'ne bağlılığı ve sevgisi sebebiyle bu tehlikeli ve önemli vazifeyi hiç tereddüt etmeden üstlenmiş ve istenilen bilgileri toplayarak kısa sürede Resûl-i Ekrem'e bir mektupla bildirmiştir.⁹⁷ Cesur bir sahâbî olan Mikdâd, Allah Resûlü tarafından ölüm cezalarını infâz etmek üzere görevlendirilmiştir.⁹⁸ O, İslâm'ın yayılması için çaba sarfetmiş, Resûlullâh'la beraber gazve ve seriyyelere katılmıştır.⁹⁹ Onun güçlü imânı, bütün bu çaba ve gayretleri, Hz. Peygamber'in sevgisine mazhar olmasını sağlamıştır.¹⁰⁰

Allah Resûlü, sevgisinin tezâhürü olarak Mikdâd'ı amcası Zübeyr'in kızı Dubâ'a ile evlendirmiş,¹⁰¹ böylece Mikdâd ile akraba olmuştur.

Resûlü Ekrem: "Allah bana şu dört kişiyi sevdiğini bildirdi ve benim de onları sevmemi emretti. Bunlar: Hz. Ali, Mikdâd, Ebû Zer ve Selmân'dır."¹⁰² buyurarak Mikdâd'a olan derin sevgisini ifade etmiştir. Mikdâd da Hz. Peygamber'i çok seviyor ve ondan ayrılmak istemiyordu. Bu sevginin gereği olarak Allah Resûlü, Medîne'de ensârla muhâciri onar kişilik gruplara ayırarak aralarında kardeşlik akdi yapmış ve burada Mikdâd, Hz. Peygamber'in bulunduğu grubun içinde yer almıştır.¹⁰³ Mikdâd, Mekke'den Medîne'ye gelince bir müddet Külsüm b. Hind'in evinde kalmış ve ardından Resûl-i Ekrem, Mikdâd ile Cebbâr b. Sahr¹⁰⁴ veya Cebr b. Atîk¹⁰⁵ arasında kardeşlik bağı kurmuştur. Bu kardeşliğin Abdullah b. Revâha¹⁰⁶ ile gerçekleştirildiği de kaynaklarda nakledilmektedir.

⁹⁶ Nevevî, *a.g.e.*, II, 112.

⁹⁷ İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, IV, 409; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", *DİA*, XXX, 49.

⁹⁸ bk. Kettânî, Muhammed Abdülhay, *et-Terâtübü'l-idâriyye* (trc. Ahmet Özel), İstanbul 1991, II, 107-108; İpşirli, Mehmet, "Cellat", *DİA*, İstanbul 1993, VII, 270.

⁹⁹ Hasan İbrahim Hasan, *a.g.e.*, s. 151.

¹⁰⁰ Hasan İbrahim Hasan, *a.g.e.*, s. 152.

¹⁰¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 162; İbn Hacer, *a.g.e.*, VI, 160; İbn Manzûr, *a.g.e.*, XXV, 218-219; Hasan İbrahim Hasan, *a.g.e.*, s. 152.

¹⁰² Tirmizî, "Menâkıb", 21; İbn Mâce, "Mukaddime", 11. Tirmizî, hadisin hasen olduğunu ancak Şerîk'in bu rivâyeti münferid olarak naklettiğini belirtirken, günümüz hadis araştırmacılarından Şeyh el-Elbânî, hadisin zayıf olduğunu ifade etmektedir.

¹⁰³ Ahmed b. Hanbel, VI, 4.

¹⁰⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 161

¹⁰⁵ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 391.

Mikdâd b. Esved, Bedir Gazvesi'nde Nadr b. Hâris'i esir almış, Hz. Peygamber, Mikdâd'a onu öldürmesini emretmiş. Ancak Mikdâd, "o benim esirimdir (öldüremem)", deyince, Resûlullâh, ona "*Allah'ın kitabında, Resûlullâh'ın sünnetinde emrettiği şeyi yap*" buyurmuş ve onu öldürmesini emretmiştir. Mikdâd, tekrar "o benim esirimdir (öldüremem)", deyince, Allah Resûlü, ona tekrar "*Allah'ın kitabında, Resûlullâh'ın sünnetinde emrettiği şeyi yap*" buyurmuş ve onu öldürmesini emretmiştir. Mikdâd, tekrar "o benim esirimdir (öldüremem)", deyince Resûl-i Ekrem, ona "*Allahım! Mikdâd'ı lütfunla zenginleştir.*" diye dua etmiştir. Mikdâd, "istediğim buydu" demiştir. Bunun üzerine Nadr b. Hâris ve diğer müşrikler hakkında "Onlara karşı âyetlerimiz okunduğu zaman, 'duyduk, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleriz. Bu eskilerin masallarından başka bir şey değildir' dediler"¹⁰⁷ meâlindeki âyet nâzil olmuştur.¹⁰⁸

Hz. Peygamber, katıldığı bir gazvede kelime-i tevhidi söyleyen birisini öldürdüğü için Mikdâd b. Esved'i, "Sen Lâilâhe illallâh diyen birini mi öldürdün? Yarın (kıyâmet günü) Lâilâhe illallâh kelimesi karşına davacı olarak çıktığında halin nice olur" diyerek azarlamış ve bu hadise hakkında, "Ey imân edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, gerekli araştırmayı yapın. Size selam veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine (ganimetine) göz dikerek, 'sen mü'min değilsin' demeyin..."¹⁰⁹ meâlindeki âyet nâzil olmuştur.¹¹⁰

Mikdâd, yaptığıнын riba/faiz olup olmadığını bilmeden, 100 dinar borç verdiği birinden alacağını vaadesinden önce 10 dinar eksik olarak tahsil etmiş, bunu öğrenen Hz. Peygamber, Mikdâd'a, "*Hem fâiz yedin hem de yedirdin*" diyerek¹¹¹ faiz konusunda onu uyarmıştır.

¹⁰⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 454; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 286; İbn Manzûr, *a.g.e.*, XXV, 210.

¹⁰⁷ Enfâl 8/31. Bu âyet, "Kur'ân geçmişlerin masalıdır" diyen Nadr b. Hâris ve diğer müşrikler hakkında nâzil olmuştur. Bilgi için bk. Hayreddin Karaman-v.dğr., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Ankara 2007, II, 686-87.

¹⁰⁸ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, LX, 161; İbn Manzûr, *a.g.e.*, XXV, 213.

¹⁰⁹ Nisâ 4/94.

¹¹⁰ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VI, 31; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, LX, 171-72; İbn Manzûr, *a.g.e.*, XXV, 217. Heysemî, bu rivâyetin Bezzâr tarafından nakledildiğini ve isnâdının ceyyid olduğunu belirtmektedir. (bk. Heysemî, Nureddin Ali b. Ebîbekir el-Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid ve menbau'l-fevâid* (nşr. Abdullah Muhammed ed-Derviş), Beyrut 1414/1994, VII, 66.)

¹¹¹ Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Mekke 1414/1994, VI, 28.

Hız. Peygamber'e teslimiyeti ve bağılılığı ile tanınan Mikdâd b. Esved, ölümünden önce Hız. Peygamber'in hayattaki her bir hanımına yedi bin, torunları Hız. Hasan ile Hız. Hüseyin'e onsekizbiner dirhem verilmesi için vasiyette bulunmuş ve bu vasiyeti yerine getirilmiştir.¹¹²

2. Dinî Duyarlılığı

Mikdâd b. Esved, ilk müslümanlardan olup, dini inancı hususunda taviz vermemiş ve maruz kaldığı işkencelere aldırış etmeden imânını açığa vurmuştur. Güçlü imânı sayesinde Hız. Peygamber'in sevgisini kazanmış, onunla birlikte savaşıara katılmış, İslâm'ın yayılması için çaba sarfetmiş, Allah Resûlü'nün sohbetinde bulunmuş, O'ndan duyduğu değişik konularla ilgili hadisleri rivâyet etmiş ve duyduklarını tatbik etmeye hassasiyet göstermiştir. Bir gün adamın birini Hız. Osman'ı yüzüne karşı övdüğünü gören Mikdâd, diz çöküp yerden toprak alarak adamın yüzüne saçmaya başlayınca, Hız. Osman, O'na: -Ne yapıyorsun? diye bağırması. Bunun üzerine Mikdâd, Hız. Peygamber, "*Övgücülerini gördüğünüzde yüzlerine toprak atın*" buyurmuştu, diyerek¹¹³ Hız. Peygamber'in bu konudaki uyarısını hatırlatmıştır.

Yine o, Hız. Peygamber'in Bedir Gazvesi'nden sonra başlattığı, düşmanla karşılaşınca Enfâl Süresi'ni okuma sünnetini Yermük Savaşı'nda yerine getirerek¹¹⁴ Hız. Peygamber'in sünnetine olan bağılılığını bir kez daha göstermiştir.

Mikdâd, dinini öğrenme ve yaşama konusunda son derece hassas bir sahâbî idi. O, her konuda nasıl davranacağına Hız. Peygamber'e sorarak karar vermiştir. Bir gün Resûl-i Ekrem'e sordu:

- Yâ Resûlallah! Ben bir kâfirle karşılaşsam ve onunla vuruşsak, o ellerimden birini kılıçla vurup koparsa, sonra da benim elimden kurtulmak için bir ağacın arkasına sığınıp,

¹¹² İbn Asâkir, *a.g.e.*, LX, 181; İbn Manzûr, *a.g.e.*, XXV, 221; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 456; Zehebî, *Siyer*, I, 389. Kaynaklarda kimin parasından verilmesini vasiyet ettiği açıkça yer almamaktadır. Kanaatimizce Resûlullah'ı ve Ehl-i beytini çok seven Mikdâd, kendi parasından verilmesini vasiyet etmiş olabilir.

¹¹³ Müslim, "Zühd", 169; Tirmizî, "Zühd", 54; Ebû Dâvûd, "Edeb", 9; Ahmed b. Hanbel, II, 4. Bünyamin Erul, Mikdâd b. Esved'in bu hadisi zahiri olarak anladığını ve bunu gerçek toprağı alarak övgücünün yüzüne atma şeklinde hakikate hamlettiğini ifade etmekte, oysa hadisteki toprak atma ifadesinin diğeri bir yönden "mahrum etme" anlamında yorumlanabileceğini belirtmektedir. Buna göre hadisin manası, "*Birisi yüzünüze karşı sizi medh u senâ etmek suretiyle sizden bir şeyler almak isterse, ona istediğini vermeyin, onu mahrum edin*" şeklinde olur. Burada toprak atma, mahrum etmekten bir kinâyedir, demektedir, Ebû Dâvûd şârihi Hattâbî'nin (ö.388/998) de aynı görüşte olduğunu dile getirmektedir. (bk. Erul, Bünyamin, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, Ankara 2000, s. 158-59.)

¹¹⁴ İbn Asâkir, *a.g.e.*, LX, 145; İbn Manzûr, *a.g.e.*, XXV, 209; Ertürk, "Mikdâd b. Amr", *DİA*, XXX, 50.

-“Ben, Allah rızâsı için müslüman oldum” dese, onu böyle dedikten sonra öldürebilir miyim, yâ Resûlallah! Ne dersin?

Bunun üzerine Resûlullâh:

-“*Sakın onu öldürme!*” buyurdu. Sonra Mikdâd:

-Ey Allah’ın Resûlü! Adam benim iki elimden birini kopardıktan sonra bu sözü söyledi (Böyle olduğu halde, onu öldürmeyeyim mi?), dedi. Bunun üzerine Allah Resûlü (tekrar):

-“*Sakın onu öldürme! Eğer onu öldürürsen, o, senin kendisini öldürmezden önceki durumundadır. Sen ise, onun o sözü söylemeden önceki durumuna düşersin*” buyurdu.¹¹⁵

Ebû Râşid el-Hubrânî, Mikdâd’ın cihad gibi dinî konulardaki hassasiyetini ifade eden şu hadiseyi nakletmektedir: “Hz. Peygamber’in süvârisi Mikdâd b. Esved’e rastladım. Humus’ta bir sarrafın para sandığı üzerinde oturuyordu, iri yarı ve şişman olduğu için yanları sandıktan taşmıştı. Savaşa gitmek istiyordu. Ben kendisine:

- Allah seni savaştan ma’zur saymıştır, dedim. Bunun üzerine Mikdâd:

-‘Bize harbe gitmemizi emreden sûre indirilmiştir’ diyerek Tevbe Süresi’nin 41. âyetini¹¹⁶ okudu.¹¹⁷ Mikdâd’ın bu hadise karşısında sergilemiş olduğu tavır, savaşa katılma isteğini ve kararlılığını ortaya koymaktadır.

3. Sabır ve Teslimiyeti

Mekke’de imânını ilan eden yedi sahâbîden biri olan Mikdâd,¹¹⁸ müşriklerin yaptığı baskı ve işkencelere aldırış etmemiş, baskı ve işkenceler karşısında büyük bir sabır örneği göstermiştir.

Mikdâd, Mekke’den Medîne’ye hicret ettikten sonra, Hz. Peygamber tarafından Mekke’ye müşriklerin müslümanlar hakkındaki düşüncelerini öğrenmek üzere gönderilmiş¹¹⁹

¹¹⁵ Buhârî, “Meğâzî”, 9; “Diyât”, 1; Müslim, “İmân”, 155.

¹¹⁶ Âyet meâlen şöyledir: “Gerek yaya olarak, gerek binek üzerinde Allah yolunda sefere çıkın.” (Tevbe 9/41).

¹¹⁷ İbn Sa’d, *a.g.e.*, III, 163; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, IX, 6; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilye*, I, 176; Zehebî, *Siyer*, I, 388. Bu hadisenin farklı rivâyetinde Mikdâd’ın, ben kendimi gayet hafif buluyorum, dediği de yer almaktadır. bk. Beyhakî, *a.g.e.*, IX, 21.

¹¹⁸ İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 43; İbnü’l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184; Mizzî, *a.g.e.*, XXV, 455; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160.

ve o, bu tehlikeli görevi hiç tereddüt etmeden üstlenmiş ve Hz. Peygamber'e ve İslâm davasına olan teslimiyetini korkusuzca göstermiştir.

Mikdâd, bir konuda hüküm veremediği veya vermek istemediği zaman, o konuyu Allah Resûlü'ne sorardı. Kendisinden nakledilen bir hadisede şöyle diyor; “Hakem b. Keysân'ı esir almıştım. Kumandanımız boynunu vurmak istedi. Ben de:

-Bırak, Allah'ın resûlü'ne götürelim, dedim ve Hakem'i götürdük. Resûlullâh, onu İslâm'a davet etmeye başladı ve davetini bir hayli sürdürdü. Bunun üzerine Hz. Ömer,

-Ey Allah'ın Resûlü! Ne diye bu kadar konuşuyorsun, bu adam asla İslâm'a girmez, bana müsâde et, boynunu uçurayım da anası olan cehenneme gitsin, dedi. Hz. Peygamber Hz. Ömer'in sözlerine aldırış etmedi. Nihayet Hakem Müslüman oldu.”¹²⁰ Bu hadise Mikdâd'ın Hz. Peygamber'e olan bağlılık ve teslimiyetini göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Yukarıda Mikdâd'ın katıldığı savaşlar başlığı altında zikrettiğimiz Bedir Gazvesi öncesi -Hz. Peygamber'in ashâbı ile istişâresi sırasında- yapmış olduğu konuşma,¹²¹ onun İslâm davasına ve Hz. Peygamber'e olan bağlılık ve teslimiyetini göstermesi bakımından önemlidir.

Yine yukarıda Mikdâd'ın katıldığı savaşlar başlığı altında zikrettiğimiz, Yermük Savaşı'nda, Hz. Peygamber'in Bedir Gazvesi'nden sonra başlattığı, düşmanla karşılaşınca Enfâl Süresi'ni okuma sünnetini devam ettirmesi¹²² ve böylece Hz. Peygamber'e teslimiyetini ve onun sünnetine bağlılığını bir kez daha göstermiş olması manidardır.

4. Cesâret ve Atılganlığı

İlk İslâm süvârisi kabul edilen ve Hz. Peygamber'in okçularından birisi olan¹²³ Mikdâd b. Esved, cesur¹²⁴ ve atılgan bir sahâbî idi. Yukarıda katıldığı savaşlar başlığı altında

¹¹⁹ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184.

¹²⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, IV, 137.

¹²¹ Konuşmanın metni için bk. İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 162; Buhârî, “Meğâzî”, 4; “Tefsîr”, 111; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilye*, I, 173; İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 43; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 455.

¹²² bk. İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk.*, LX, 145; İbn Manzûr, *a.g.e.*, XXV, 209; Ertürk, “Mikdâd b. Amr”, *DİA*, XXX, 50.

¹²³ bk. İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 162; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 391; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 454; Ertürk, “Mikdâd b. Amr”, *DİA*, XXX, 49-50.

¹²⁴ Muhammed Cevâd el-Fakîh, *el-Mikdâd*, s. 18.

zikrettiğimiz Bedir Gazvesi öncesi yapmış olduğu konuşma ve sebha adlı atıyla¹²⁵ bir kaç süvâriden biri olarak Bedir Gazvesi'ne katılması,¹²⁶ cihâda çağrıldığı zaman ilerlemiş yaşına rağmen acele hareket etmesi,¹²⁷ onun cesur ve atılgan bir sahâbî olduğunu göstermektedir.

Mikdâd'ın katıldığı savaşlar başlığı altında zikrettiğimiz, katıldığı gazve ve seriyyeler ve bazı seriyyelerin başında komutan olarak gönderilmesi¹²⁸ onun cesaretini ve atılganlığını açıkça göstermektedir.

Recî' vak'ası'ndan sonra yakalanıp bir ağaç dalına asılarak şehid edilen sahâbî Hubeyb b. Adî'nin cesedini getirmek için gönderilen gurubun içinde yer alması¹²⁹ ve Hz. Peygamber zamanında verilen ölüm cezalarını yerine getiren sahâbîler arasında bulunması¹³⁰ onun cesâret ve atılganlığı gösteren birkaç örnektir.

İslâm fetihlerinin hızla yayıldığı yıllarda mücâhitler Mısır sınırlarına dayanmışlardı. Bu esnada İslâm ordularının komutanı Amr b. el-Âs, Mısır'ın fethi için Hz. Ömer'den yardım göndermesini istemiş, Hz. Ömer Amr'a yazdığı mektupta:

“Sana dört bin kişi gönderdim. Her birinin başında bin kişiye bedel bir komutan bulunmaktadır. Bunlar: Zübeyr b. Avvâm, Mikdâd b. Esved, Ubâde b. Sâmit ve Mesleme b. Muhalled'dir.” diyerek Mikdâd'ın cesâretini takdir etmiş ve onu bin kişilik orduya denk tutmuştur.¹³¹

5. Adâleti

Mikdâd b. Esved, adâleti ile tanınan sahâbîlerden biridir. Onun en bâriz vasıflarından biri haksızlığa uğrayan bir kimseyi gördüğünde ona yardım etmektir.¹³² Onun bu özelliğini Haris b. Süveyd şöyle anlatmaktadır: “Gazâyâ çıkan bir seriyye içinde Mikdâd b. Esved de

¹²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160.

¹²⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, III, 162; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 184; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 455; Zehebî, *Siyer*, I, 386; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 160.

¹²⁷ Muhammed Cevâd el-Fakîh, *el-Mikdâd*, s. 18.

¹²⁸ bk. İbn Asâkir, *a.g.e.*, LX, 169; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 263.

¹²⁹ İbn Hacer, *el-İsâbe*, II, 262; Ertürk, “Mikdâd b. Amr”, *DİA*, XXX, 50.

¹³⁰ Kettânî, *a.g.e.*, II, 107-108; İpşirli, “Cellat”, *DİA*, VII, 270.

¹³¹ Hasan İbrahim Hasan, *a.g.e.*, s. 152.

¹³² *Sahâbîler Ansiklopedisi*, II, 513.

vardı. Düşman bu seriyyeyi kuşatmıştı. Müslümanların komutanı askerlere hayvanlarını otlağa çıkarmamalarını emretti. Ama birisi komutanın bu emrinden habersiz olarak hayvanını otlağa çıkardı. Komutan durumdan haberdar olunca hayvanını otlağa çıkaran adamı dövdü. Adam geri dönerken ‘bugünkü kadar kötü bir durumla karşılaşmamıştım’ diyordu. Bu sırada Mikdâd, adamın yanına geldi ve ‘bu halin ne?’ diye sordu. Adam da başından geçenleri anlattı. Bunun üzerine Mikdâd kılıcını kuşandı, adamı yanına aldı ve komutanın yanına gitti. Komutana:

-Sana kısas tatbik etmesi için ona imkân ver, dedi

Komutan buna rıza gösterdiyse de adam komutanını bağışladı. Mikdâd geri dönerken şöyle diyordu:

-İslâm her şeyden güçlü iken öleyim.¹³³

6. Hitâbeti ve Liderliği

Mikdâd b. Esved, Hz. Peygamber’in huzuruna gelip meseleleri rahatlıkla arz edebilen, dini konuları Allah Resûlü’ne sorarken cesur davranan bir sahâbî idi. Hz. Ali, mezî hakkında Resûlullâh’a soru sormaktan çekinmiş ve bu konuda Mikdâd’dan yardım talep ederek mezî ile ilgili soruyu Resûl-i Ekrem’e sormasını istemiş,¹³⁴ Mikdâd da hiç çekinmeden sormuştur.

Yukarıda katıldığı savaşlar başlığı altında zikrettiğimiz Bedir Gazvesi öncesinde yaptığı konuşma, bu konuşmadan Hz. Peygamber’in hoşnut olması ve diğer sahâbîlerin Mikdâd’ı imrenmesi onun hitâbetteki mahâretini göstermesi bakımından anlamlıdır.

Mikdâd, aynı zamanda liderlik vasfı olan bir sahâbî idi. Onun bu vasfı sebebi ile Hz. Peygamber, hicretin birinci yılında çıkılan Harrâr seferinde beyaz sancağı kendisine vermiş,¹³⁵ Uhud Gazvesi’nde ordunun ana kanadının kumandasını Hz. Hamza ile birlikte yürütmesini istemiş,¹³⁶ bazı seriyyelerin başına komutan olarak kendisini tayin etmiştir.¹³⁷

¹³³ Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 176; İbn Manzûr, *a.g.e.*, XXV, 217.

¹³⁴ Ahmed b. Hanbel, IV, 79; VI, 2; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, IX, 6-7.

¹³⁵ İbn Kesîr, *es-Sîret*, II, 339; Ertürk, “Mikdâd b. Amr”, *DİA*, XXX, 49.

¹³⁶ Ertürk, “Mikdâd b. Amr”, *DİA*, XXX, 49.

¹³⁷ bk. İbn Asâkir, *a.g.e.*, LX, 169; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, .

Hız. Ömer'in, kendisinden sonraki halifeyi seçmesini teklif ettiği heyetin bir yerde toplanmasını sağlama görevini Mikdâd'a vermiş olması,¹³⁸ onun liderlik vasfına sahip bir sahâbî olduğunu göstermektedir.

B. İLMÎ YÖNÜ

Bu başlık altında Mikdâd b. Esved'in hadis ilmindeki yeri değişik yönleriyle tetkik edilmiştir.

1. Hadis İlmindeki Yeri

Mikdâd b. Esved, yukarıda sosyal yönüyle ilgili bölümde de anlatıldığı üzere Hz. Peygamber'in huzuruna gelip meseleleri rahatlıkla Resûl-i Ekrem'e soran, dinî konuları anlama gayreti içerisinde olan bir sahâbî olup ondan değişik konularla ilgili pek çok hadis rivâyet etmiştir.

Rivâyetleri, Mikdâd b. Esved ve Mikdâd b. Amr isimleriyle önemli bir kısmı Ahmed b. Hanbel'in (ö.241/855) *el-Müsned*'inde olmak üzere, *Kütüb-i Sitte*, İmam Mâlik'in *el-Muvatta*'ı ve diğer çeşitli hadis kaynaklarında yer almaktadır. *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin hepsi, Mikdâd b. Esved'in rivâyetlerine yer vermişlerdir.¹³⁹ Allah Resûlü'nden 42 hadis rivâyet ettiği kaynaklarda zikredilen¹⁴⁰ Mikdâd b. Esved'in rivâyetlerinden biri İmam Mâlik'in (ö.279/795) *el-Muvatta*'ında,¹⁴¹ birisi müttefekun aleyh¹⁴² olmak üzere mükerrerleriyle birlikte beşi

¹³⁸ Mikdâd b. Esved'in Hz. Ömer'in defninden sonra şûrâ heyetini Misver b. Mahreme'nin evinde topladığını ifade eden rivâyet için bk. et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu't-Taberî, Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk*, Beyrut 1407/1987, II, 582.

¹³⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 452; Zehebî, *Siyer*, I, 385-86.

¹⁴⁰ Bakî b. Mahled el-Kurtubî, *Mukaddimetü müsnedihi* (nşr. Ziyâ el-Ömerî), Beyrut 1404/1984, s. 86; İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî, *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât vemâ li-kulli vâhidin mine'l-aded* (nşr. Seyyid Kisrevi Hasan), Beyrut 1402/1992, s. 89-90; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, II, 112. Hayatlarının büyük bir kısmını Resûl-i Ekrem ile geçiren bazı sahâbîler Hz. Peygamber'den hadis rivâyetinde bulunurken çok titiz davranmışlar, rivâyet ettikleri hadislerde fazlalık ya da eksiklik yapma endişe ve korkusuyla Resûlullah'tan az sayıda rivâyetle bulunmuşlardır. Mikdâd b. Esved de hadis rivâyetindeki titizliği sebebiyle Hz. Peygamber'den az sayıda rivâyetle bulunan sahâbîler içerisinde yer almıştır. Ancak yine de hadis rivâyet eden sahâbîlerin geneline baktığımızda onun rivâyet ettiği hadislerin sayısının az olduğunu söylemek pek mümkün gözükmemektedir. (Bu konuda bk. Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekir, *Tahzîru'l-havâs min ekâzibi'l-kussâs* (nşr. Muhammed b. Lütî es-Sabbağ), Beyrut 1404/1984, s. 149-61; Âşık, Nevzat, *Sahâbe ve Hadîs Rivâyeti*, İzmir 1981, s. 145.)

¹⁴¹ Rivâyet için bk. Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*', "Tahâret", 53.

Buhârî’de (ö.256/856),¹⁴³ mükerrerleriyle birlikte sekizi Müslim’de (ö.261/875)¹⁴⁴ yer almaktadır. Ayrıca Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*’inde bir kısmı mükerrer olmak üzere yirmialtı rivâyetine¹⁴⁵ yer vermektedir.

Mikdâd b. Esved, Bakî b. Mahled’in (ö.276/889) *Müsned*’inde hadisleri yer alan sahâbî râviler arasında, 42 hadis rivâyetiyle yetmişaltıncı sırada yer almaktadır.¹⁴⁶ Sahâbî râvilerin isimlerini ve rivâyet ettikleri hadis sayılarını içeren İbn Hazm’ın (ö.456/1064) eserinde ise, “ashâbü’l-aşerât”¹⁴⁷ arasında zikredilmekte ve 42 hadis rivâyetiyle yetmişdördüncü sırada yer almaktadır.¹⁴⁸ Bakî b. Mahled’in eserinde 1013¹⁴⁹ sahâbî râvinin adı geçtiği göz önünde bulundurulduğunda Mikdâd b. Esved’in sahâbî râviler arasındaki yeri ve önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Mikdâd b. Esved’in rivâyetlerinin tamamı orijinal metinleri ile birlikte araştırmanın ikinci bölümünde ayrıntılı bir şekilde tetkik edilecektir.

Mikdâd b. Esved’in hadis rivâyetindeki yerini ortaya koyması bakımından, kendisinden hadis rivâyet eden râvilerin incelenmesi önem arz etmektedir.

¹⁴² Muttefekun aleyh: Buhârî ve Müslim’in her ikisinin ittifakla sahîh kabul ederek eserlerinde birlikte rivâyet ettikleri hadislerle verilen isimdir. (bk. Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara, 1992, s. 296.)

¹⁴³ Rivâyetler için bk. Buhârî, “Meğâzî”, 9; “Diyât”, 1; “Gusûl”, 13; “Vudû”33; “İlim”, 51. Zehebî, Mikdâd b. Esved’in sadece bir tek rivâyetinin Buhârî’de yer aldığını (“Meğâzî”, 12) ve rivâyetin muttefekun aleyh olduğunu belirtmekle birlikte, bu rivâyetin mükerreri olan rivâyeti (“Diyât”, 1) ve Hz. Ali’nin Mikdâd’dan naklettiği üç rivâyeti zikretmemektedir. (bk. Zehebî, *Siyer*, I, 386).

¹⁴⁴ Rivâyetler için bk. Müslim, “İmân”, 155, 157; “Eşribe”, 174; “Cennet”, 62; “Zühd”, 68, 69; “Hayız”, 17, 18. Zehebî, Mikdâd b. Esved’in rivâyetlerinden beşinin Müslim’de yer aldığını belirtmekte ancak mükerrer olan bir rivâyeti (“İmân”, 157) ve Hz. Ali’nin Mikdâd’dan naklettiği iki rivâyeti (“Hayız” 17, 18) zikretmemektedir. (bk. Zehebî, *Siyer*, I, 386-87.)

¹⁴⁵ Rivâyetler için bk. Ahmed b. Hanbel, IV, 79; VI, 2-6, 8. Ahmed b. Hanbel’de yer alan rivâyetlerden birisi Mikdâm b. Ma’dikerib’den rivâyet edildiği için araştırmada bu rivâyete yer verilmemiştir.

¹⁴⁶ Bakî b. Mahled, *a.g.e.*, s. 86.

¹⁴⁷ Bu terim, yirmi (20) ile yüz (100) arasında hadis rivâyet eden sahâbîler için kullanılmıştır. (Bilgi için bk. Uğur, *a.g.e.*, s. 32.)

¹⁴⁸ İbn Hazm, *a.g.e.*, s. 89-90

¹⁴⁹ Kandemir, M. Yaşar, “Bakî b. Mahled”, *DİA*, İstanbul 1991, IV, 541. Bu sayı 1002 olarak da tespit edilmiştir. (bk. Karataş, *Hadislerin Artması ve Sayısı*, s. 147.)

2. Râvileri

Mikdâd b. Esved'den hanımı Dubâ'a bint Zübeyr, kızları Dubâ'a bint Mikdâd ve Kerîme bint Mikdâd'ın¹⁵⁰ yanında Ali b. Ebî Tâlib,¹⁵¹ Abdullah b. Mes'ûd,¹⁵² Abdullah b. Abbâs,¹⁵³ Enes b. Mâlik,¹⁵⁴ Ebû Eyyüb el-Ensârî¹⁵⁵ Müstevid b. Şeddâd, Târik b. Şihâb,¹⁵⁶ Saîd b. Âs b. Âs el-Kureşî, Sâib b. Yezîd¹⁵⁷ gibi sahâbîler hadis rivâyet etmişlerdir.

Ayrıca kendisinden Ubeydullah b. Adî b. el-Hiyâr,¹⁵⁸ Abdurrahman b. Ebî Leylâ,¹⁵⁹ Meymûn b. Ebî Şebîb,¹⁶⁰ Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî,¹⁶¹ Hemmâm b. Hâris,¹⁶² Süleym b. Âmir,¹⁶³ Ebû Zabye el-Kelâî,¹⁶⁴ Abdullah b. Sahbere el-Ezdî, Umeyr b. İshâk, Süleyman b. Yesâr,¹⁶⁵ Amr b. Esved,¹⁶⁶ Süleymân b. Süleym, Mücâhid b. Cebr, Abdullah b. Yesâr el-Behî,¹⁶⁷ Yezîd b. Şerîk,¹⁶⁸ Urve b. Zübeyr,¹⁶⁹ Şureyh b. Ubeyd,¹⁷⁰ Büsr b. Saîd¹⁷¹ gibi tâbiîler de hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.

¹⁵⁰ bk. Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 454; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 286.

¹⁵¹ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 185; Nevevî, *a.g.e.*, II, 112; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 454; Zehebî, *Siyer*, I, 386; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 161; a.mlf., *Tehzîb*, X, 286.

¹⁵² Nevevî, *a.g.e.*, II, 112; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 454; Zehebî, *Siyer*, I, 386.

¹⁵³ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 185; Nevevî, *a.g.e.*, II, 112; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 454; Zehebî, *Siyer*, I, 386.

¹⁵⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 453; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 161; a.mlf., *Tehzîb*, X, 286.

¹⁵⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 454.

¹⁵⁶ bk. İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 185; Nevevî, *a.g.e.*, II, 112.

¹⁵⁷ bk. Nevevî, *a.g.e.*, II, 112; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 453

¹⁵⁸ İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 43; Nevevî, *a.g.e.*, II, 112; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 454; Zehebî, *Siyer*, I, 386; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 161; a.mlf., *Tehzîb*, X, 286.

¹⁵⁹ İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 43; Nevevî, *a.g.e.*, II, 112; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 454; Zehebî, *Siyer*, I, 386; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 161; a.mlf., *Tehzîb*, X, 286.

¹⁶⁰ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 185; Nevevî, *a.g.e.*, II, 112; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 454.

¹⁶¹ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 185; Nevevî, *a.g.e.*, II, 112; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 453; Zehebî, *Siyer*, I, 386; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 286.

¹⁶² Nevevî, *a.g.e.*, II, 112; Zehebî, *Siyer*, I, 386; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 161; a.mlf., *Tehzîb*, IX, 286.

¹⁶³ Nevevî, *a.g.e.*, II, 112; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 453; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 286.

¹⁶⁴ Nevevî, *a.g.e.*, II, 112; Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 454.

¹⁶⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XXVIII, 453.

¹⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, VI, 4.

¹⁶⁷ bk. Ahmed b. Hanbel, VI, 4.

¹⁶⁸ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 11.

¹⁶⁹ Ahmed b. Hanbel, IV, 79; VI, 2; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 7.

Mikdâd b. Esved'den hadis rivâyet eden hanımı Dubâ'a bint Zübeyr, kızları Dubâ'a bint Mikdâd ve Kerîme bint Mikdâd hakkında ailesi ilgili bölümde tanıtıcı bilgilere yer verilmiştir. Burada araştırmanın ikinci bölümünde yer alan hadisleri Mikdâd b. Esved'den rivâyet eden diğer râviler hakkında bilgi verilmiştir

a. Sahâbî râvileri

aa. Ali b. Ebî Tâlib

İsmi kaynaklarda Ali b. Ebî Tâlib (ö.40/661) olarak geçmektedir.¹⁷² Hz. Peygamber'in bi'setinden on yıl önce Mekke'de doğmuştur.¹⁷³ Künyesi Ebu'l-Hasan olup¹⁷⁴ Hz. Peygamber tarafından Ebû Turâb olarak da künyelenmiştir.¹⁷⁵ Kureşî ve Hâşimî nisbeleriyle tanınır.¹⁷⁶ Babası Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib, annesi de Fâtıma bint Esed b. Hâşim'dir.¹⁷⁷ Ebû Tâlib'in en küçük oğludur.¹⁷⁸ İlk Müslümanlardan olan Hz. Ali,¹⁷⁹ dokuz yaşında Müslüman olmuş¹⁸⁰ ve on yaşında iken Hz. Peygamber'le birlikte ilk namaz kılan kimse olmuştur.¹⁸¹ Onun hicretten önceki hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi yoktur.¹⁸²

Mekke'den Medîne'ye hicret etmeye karar veren Resûlüllah, Hz. Ali'yi, kendisini öldürmeye gelecek müşrikleri oyalamak ve Hz. Peygamber'in kendisine bıraktığı emânetleri sahiplerine iâde etmek maksadıyla Mekke'de bırakmıştır.¹⁸³ Hz. Ali, bu görevi yerine

¹⁷⁰ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, IX, 7, 18-19; a.mlf., *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, II, 95.

¹⁷¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 28.

¹⁷² İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 19; İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 197; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 282; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 472; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 464.

¹⁷³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 464.

¹⁷⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 19; İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 197; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 464.

¹⁷⁵ İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 215; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 472-73.

¹⁷⁶ İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 197; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 282; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 472

¹⁷⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 19; İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 197; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 472-73.

¹⁷⁸ İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 197; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 282.

¹⁷⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 21; İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm, *es-Siretü'n-nebevîyye* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v. dğr.), Kâhire 1375/1955, I, 245; İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 197; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 282; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 464.

¹⁸⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 21.

¹⁸¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 21. Ayrıca bk. İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 198, 200-201; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 283; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 480.

¹⁸² Fırlalı, Ethem Ruhi, "Ali", *DİA*, İstanbul 1989, II, 371.

¹⁸³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 22. Ayrıca bk. Fırlalı, "Ali", *DİA*, II, 371.

getirdikten sonra Resûl-i Ekrem'in kızı Fâtıma, annesi ve yanındakilerle beraber¹⁸⁴ Mekke'den ayrılarak Kubâ'da Hz. Peygamber'e yetişmiştir.¹⁸⁵ Hicretten sonra Hz. Peygamber, muhâcîr ile ensâr arasında kardeşlik tesis etmiş ve Hz. Ali'yi de kendisine kardeş olarak seçmiştir.¹⁸⁶ Hicretin 2. yılında Hz. Peygamber'in kızı Fâtıma ile evlenmiştir.¹⁸⁷

Cennetle müjdelenen on sahâbîden biri olan Hz. Ali,¹⁸⁸ Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber başta olmak üzere bütün gazve ve seriyyelere katılmış¹⁸⁹ ve bu savaşlarda Hz. Peygamber'in sancaktarlığını yapmıştır.¹⁹⁰ Fedek'e Benî Sa'd'a karşı gönderilen seriyyeye ve Yemen'e yapılan sefere de katılmıştır.¹⁹¹

Hz. Ali ilk üç halife döneminde idârî görev almamış ve yapılan savaşlara katılmamıştır. Hz. Ömer'in Filistin ve Suriye ziyareti sırasında Medîne'de askerî vali olarak kalmış, Medîne'de ikâmet edip dinî ilimlerle meşgul olmayı diğer görevlere tercih etmiştir.¹⁹² Kur'ân ve hadis konusundaki ilmî otoritesi ile¹⁹³ hem Hz. Ebû Bekr'in hem de Hz. Ömer'in özellikle fikhî meselelerde görüşüne müracaat ettikleri bir sahâbî olmuştur.¹⁹⁴

¹⁸⁴ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 285.

¹⁸⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 22.

¹⁸⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 22; İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 203; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 282; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 484; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 464.

¹⁸⁷ İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 203; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 282; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 473, 484.

¹⁸⁸ İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 203; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 484.

¹⁸⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 23-24; İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 201; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 464. Hz. Ali, Tebük Seferi'ne katılmamıştır. Çünkü Hz. Peygamber, bu savaşta onu, kendisine vekil olarak Medîne'de bırakmıştır. (Bu konuda bk. İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 23-24; İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 201; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 282, 285; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 473; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 464.)

¹⁹⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 23; İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 201; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 480; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 464.

¹⁹¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 23.

¹⁹² İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 465.

¹⁹³ Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi "ilmin kapısı" olarak taltif ederek O'nun ilmî otoritesini ifâde etmiştir. (Bu konudaki rivâyet için bk. Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 137-38)

¹⁹⁴ bk. Fığlalı, "Ali", *DİA*, II, 372. Hz. Ömer, onun ilmî ve fikhî görüşlerine baş vurmuş ve "Ali bizim en iyi hüküm verenimizdir, eğer Ali olmasaydı, Ömer helâk olurdu" diyerek onun ilmî üstünlüğünü takdir etmiştir. (bk. İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 206.)

Hiz. Ömer'in vefatından önce kendisinden sonraki halîfeyi seçmeleri için tayin ettiği şûrâ üyelerinden birisi de Hiz. Ali idi.¹⁹⁵ Hiz. Osman'ın şehâdetinden sonra Ensâr ve Muhâcir Hiz. Ali'yi halife seçmek üzere toplanmışlar ve Hiz. Ali'ye biât etmişlerdir.¹⁹⁶

Hiz. Ali'nin hilâfeti sırasında h. 36 (657) yılında, Hiz. Ali'ye biât etmeyen Hiz. Âişe önderliğindeki ordu ile Basra önlerindeki Hureybe mevkiinde savaşılmış ve tarihte Cemel Vak'ası adıyla meşhur olan bu savaşta Hiz. Ali galip gelmiş, sahâbenin ileri gelen isimlerinden Talha ve Zübeyr vefat etmiştir.¹⁹⁷ Hiz. Ali, kendisine biât etmeyen Şam valisi Muâviye ve taraftarları ile hicrî 37 yılında Sıffin'de savaşıp,¹⁹⁸ taraflar arasındaki hakem olayı yüzünden Hâricîler Hiz. Ali'ye karşı çıkmışlar ve isyan etmişlerdir.¹⁹⁹

Hiz. Ali, ashâb-ı kirâm arasında Kur'ân, hadis ve fıkıh alanındaki bilgileriyle kendisini kabul ettirmiş bir otoritedir.²⁰⁰ Rivâyet ettiği hadislerin çoğu fikhî konulara âit olup, bunları Hiz. Peygamber,²⁰¹ Hiz. Ebû Bekr, Hiz. Ömer, Mikdâd b. Esved ve hanımı Hiz. Fâtıma'dan duymuştur.²⁰² Kendisinden de oğulları Hasan, Hüseyin, Muhammed b. el-Hanefiyye ve Ömer, diğer sahâbîlerden Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Ömer, Ebû Hureyre, Berâ b. Âzib, Ebû Saîd el-Hudrî ve daha başkaları, ayrıca Ebu'l-Esved ed-Düelî, Ebû Vâil Şakîk b. Seleme, Şa'bî, Abdurrahman b. Ebî Leylâ, Zir b. Hubeyş gibi birçok tâbi rivâyette bulunmuşlardır.²⁰³ *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin hepsi kendisinden rivâyette bulunmuşlardır.²⁰⁴

Hiz. Ali, hicretin kırkınıcı yılında (661)²⁰⁵ Hâricî Abdurrahman b. Mülcem tarafından zehirli bir hançerle sabah namazında yaralanmış,²⁰⁶ aldığı yaranın tesiriyle iki gün sonra 19 veya 21 Ramazan'da altmış üç yaşında iken²⁰⁷ vefat etmiş²⁰⁸ ve Kûfe'ye defnedilmiştir.²⁰⁹

¹⁹⁵ İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 202; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 465.

¹⁹⁶ İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 217; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 487.

¹⁹⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 31-32.

¹⁹⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 32; İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 217; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 468.

¹⁹⁹ Geniş bilgi için bk. İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 33-37; İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 217; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 487-88.

²⁰⁰ Hiz. Ali'nin ilmî şahsiyeti hakkında geniş bilgi için bk. Kandemir, M. Yaşar, "Ali", *DİA*, İstanbul 1989, II, 375-76.

²⁰¹ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 287; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 473.

²⁰² Mizzî, *a.g.e.*, XX, 473.

²⁰³ bk. İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 287; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 473-79.

²⁰⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XX, 472.

²⁰⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 468.

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen, mezî ile ilgili hadislerin râvileri arasında Hz. Ali de vardır. Çalışmamızda yer alan hadislerin dokuzu Hz. Ali tarîki ile rivâyet edilmiştir.

ab. Abdullah b. Abbâs

İsmi kaynaklarda Abdullah b. Abbâs (ö.68/687-88) olarak geçmektedir. Hicretten üç yıl kadar önce Mekke'de doğmuştur.²¹⁰ Ebu'l-Abbâs künyesi, Kureşî ve Hâşimî nisbeleriyle tanınır.²¹¹ Babası Hz. Peygamber'in amcası Hz. Abbâs, annesi Hz. Peygamber'in hanımlarından Ümmü Meymûne'nin kız kardeşi Ümmü'l-Fadl Lübâbe binti'l-Hâris'tir.²¹²

İbn Abbâs, babası Abbâs'la birlikte Mekke'nin fethi yılı (9/630) Medîne'ye hicret etmiştir.²¹³ Hz. Osman'ın hilâfeti döneminde Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh komutasında gerçekleştirilen İfrîkiye'nin fethine katılmıştır.²¹⁴ Hz. Osman'ın hilâfedinin son yılında (36/656), Hz. Osman tarafından hac emiri tayin edilmiştir.²¹⁵

Hz. Ali'nin halîfeliği sırasında O'nunla birlikte Cemel Vak'ası ve Sıffîn Savaşı'na katılmış,²¹⁶ daha sonra (39/660) Hz. Ali tarafından Basra Valiliği'ne atanmış, bu görevinden Hz. Ali şehid edilmeden önce ayrılmış ve Hicaz'a geri dönmüştür.²¹⁷

İbn Abbâs, fıkıh, tefsir ve hadis ilimlerindeki bilgisiyle ön plana çıkmış,²¹⁸ Hz. Peygamber'in “*Allahum! Onu dinde mütehasıs kıl ve O'na Kitab'ı öğret*” duâsına mazhar olmuş bir sahâbîdir.²¹⁹ O, ilmî gayreti sebebi ile sahâbe devrinden itibaren “el-Bahr”,²²⁰

²⁰⁶ Hasan İbrahim Hasan, *İslam Tarihi* (trc. İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş), İstanbul 1985, I, 350.

²⁰⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 38; İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 217; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 303; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 482, 488.

²⁰⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 37; İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 217; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 488; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 468.

²⁰⁹ İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 217; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 488.

²¹⁰ bk. İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 66; Zehebî, *Siyer*, III, 331-32; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 121-22

²¹¹ İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 66; Zehebî, *Siyer*, III, 332-33; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 121-22

²¹² İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 8; Zehebî, *Siyer*, III, 332, 336; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 122

²¹³ Zehebî, *Siyer*, III, 333.

²¹⁴ Zehebî, *Siyer*, III, 336.

²¹⁵ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 10; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 129.

²¹⁶ İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 70; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 9.

²¹⁷ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 9

²¹⁸ Abdullah b. Abbâs'ın ilmî şahsiyeti hakkında geniş bilgi için bk. Çakan, İsmâil Lütî-Eroğlu, Muhammed, “Abdullah b. Abbâs b. Abdülmuttalib”, *DİA*, İstanbul 1998, I, 77.

²¹⁹ bk. Buhârî, “İlim”, 17; “Vudû”, 10.

“Hibrü'l-ümme”²²¹ unvanlarıyla, tefsir ilmindeki üstünlüğü ile de “Tercümânü'l-Kur'ân”²²² ünvanıyla anılagelmıştır. İbn Abbâs, kendisine bir şey sorulduğunda, sorulan meselenin Kur'ân'da olup olmadığına bakar, eğer sorulan mesele Kur'ân'da yoksa Hz. Peygamber'in sünnetine bakar, Hz. Peygamber'in sünnetinde olmayan bir mesele ise, Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'in uygulamalarına bakar, eğer orada da mesele ilgili bir şey bulamazsa, kendi ictihâdıyla hüküm verirdi.²²³

O, çok hadis rivâyet eden sahâbîlerden biri olup, rivâyet ettiği 1660²²⁴ hadisin bir kısmını bizzat Hz. Peygamber'den duymuş, çoğunu ise Hz. Ömer (ö.23/644), Ali (ö.40/661), Muâz (ö.18/639), Übey b. Ka'b (ö. 19/640), Ebû Süfyân (ö.24/645), babası Abbas (ö.32/652), Abdurrahmân b. Avf (ö.32/652), Ebû Zer (ö.32/652),²²⁵ Zeyd b. Sâbit (ö.45/665) ve diğer sahâbîlerden öğrenmiştir. Kendisinden 197 kişi rivâyette bulunmuştur.²²⁶ Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte* müellifleri tarafından nakledilmiştir.²²⁷

Abdullah b. Abbâs, 68/687-688 yılında yetmiş yaşlarında iken Tâif'te vefat etmiş, cenâze namazını Hz. Ali'nin oğlu Muhammed b. el-Hanefiyye kıldırılmıştır.²²⁸

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerden sadece biri Abdullah b. Abbâs tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

ac. Müstevrid b. Şeddâd

Müstevrid b. Şeddâd b. Amr (ö.45/665) ismiyle²²⁹ tanınan bir sahâbîdir.²³⁰ Fihri ve kureşî nisbeleriyle anılan Müstevrid,²³¹ Kûfe'de yaşamış,²³² Mısır'ın fethine katılmıştır.²³³ Hz.

²²⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 366; İbn Ebî, *a.g.e.*, V, 116; İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 68; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 8; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 128.

²²¹ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 8; Zehebî, *Siyer*, III, 331.

²²² İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 366; İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 67; Zehebî, *Siyer*, III, 347; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 126.

²²³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, II, 366; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 129.

²²⁴ Zehebî, *Siyer*, III, 359.

²²⁵ bk. İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, III, 9; Zehebî, *Siyer*, III, 332.

²²⁶ Zehebî, *Siyer*, III, 332.

²²⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XV, 154; Zehebî, *Siyer*, III, 331.

²²⁸ İbn Abdilber, *a.g.e.*, III, 67; Mizzî, *a.g.e.*, XV, 162; Zehebî, *Siyer*, III, 359; İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 130-31.

²²⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 61; İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 35; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 114; Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 439; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 71.

²³⁰ Buhârî, *et-Târîh*, VIII, 16; Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 439; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 72.

Peygamber'den²³⁴ ve babasından²³⁵ rivâyette bulunmuştur.²³⁶ Kendisinden Kays b. Ebî Hâzim (ö.84/703), Vakkâs b. Rebîa', Ebû Abdurrahmân el-Hublî (ö.100/718), Abdurrahmân b. Cübeyr (ö.118/736), Ma'bed b. Hâlid (ö.118/736) ve başkaları hadis rivâyetinde bulunmuşlardır. Buhârî, Müstevid'in rivâyetlerini ta'likan nakletmiştir. Müslim ve diğer *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin rivâyetlerine yer verdiği Müstevid b. Şeddâd, 45/665'te İskenderiye'de vefat etmiştir.²³⁷

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerden biri Müstevid b. Şeddâd tarîkiyle nakledilmiştir.

ad. Târik b. Şihâb

İsmi kaynaklarda Târik b. Şihâb b. Abdişems (ö.82/701) olarak geçmektedir.²³⁸ Künyesi Ebû Abdillâh'tır.²³⁹ el-Becelî ve el-Kûfî nisbeleriyle tanınır.²⁴⁰ Târik b. Şihâb, cahiliye devrinde yaşamış,²⁴¹ Hz. Peygamber'i görmüş,²⁴² Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer ile birlikte savaflara katılmış²⁴³ daha sonra Kûfe'ye yerleşmiştir.²⁴⁴

²³¹ Buhârî, *et-Târih*, VIII, 16; İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 35; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 114; Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 439; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 71.

²³² İbn Abdilber, *a.g.e.*, IV, 35; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, IV, 114; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 72.

²³³ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 72.

²³⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 61; Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 439; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 72.

²³⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 439; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 72.

²³⁶ Müstevid b. Şeddâd, Mikdâd b. Esved'den de hadis rivâyet etmiştir. bk. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 8.

²³⁷ bk. Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 439; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 72.

²³⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 66; Buhârî, *et-Târih*, IV, 352; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 485; İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 308; Zehebî, *Siyer*, III, 486; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 413.

²³⁹ Buhârî, *et-Târih*, IV, 353; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 485; İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 308;; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 413.

²⁴⁰ Buhârî, *et-Târih*, IV, 352; İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 308; Zehebî, *Siyer*, III, 486.

²⁴¹ İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 308; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 485; Mizzî, *a.g.e.*, XIII, 341.

²⁴² İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 308, 309; Zehebî, *Siyer*, III, 486; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 414.

²⁴³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 66; İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 309. Bu konuda ayrıca bk. İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, II, 480; Zehebî, *Siyer*, III, 487; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 414

²⁴⁴ Halife b. Hayyât, eş-Şeybânî, *Kitâbü't-Tabakât* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Riyâd 1402/1982, s. 117; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 414.

Hız. Peygamber'i gördüğü halde kendisinden hadis işitmemiş bir sahâbîdir.²⁴⁵ Hız. Peygamber'den mürsel olarak hadis rivâyet etmiştir.²⁴⁶ Yahya b. Maîn, Târik b. Şihâb'ı "sika" olarak,²⁴⁷ İbn Hacer ise, "makbul bir râvî" olarak nitelendirmiştir.²⁴⁸ Târik b. Şihâb, Hız. Ebû Bekr, Ömer, Osmân, Ali, Halid b. Velid, Abdullah b. Mes'ûd, Bilâl-i Habeşî, Huzeyfe b. Yemân, Râfî' b. Amr, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Selmân-ı Fârisî, Ka'b b. Ucre, Mikdâd b. Esved, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Musâ el-Eş'arî'den hadis rivâyet etmiştir.²⁴⁹ Kendisinden Alkame b. Mersed (ö.119/737), Kays b. Müslim (ö.120/738), Semmâk b. Harb (ö.123/741), İsmâil b. Ebî Hâlid (ö.146/763), Mehârik b. Abdillâh, Süleyman b. Meysere ve başkaları rivâyette bulunmuşlardır.²⁵⁰

Zehebî, hicrî 80 (699) yılında, Halîfe b. Hayyât ve Ahmed b. Abdullah b. Abdîrrahîm el-Berkî 82 (701-02) yılında, İbn Hibbân 83 (702-03) yılında vefat ettiğini ifade etmişlerdir.²⁵¹

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerden ikisi Târik b. Şihâb tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

ae. Saîd b. Âs b. Saîd b. Âs

İsmi kaynaklarda Saîd b. Âs b. Âs b. Ümeyye (ö.58-59/678-79) olarak geçmektedir.²⁵² Künyesi Ebû Osmân'dır.²⁵³ Kureşî ve Emevî nisbeleriyle tanınır.²⁵⁴ Hicretin birinci yılında

²⁴⁵ Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, s. 117; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 414. İbn Ebî Hâtim, Târik b. Şihâb'ın sahâbî olmadığını, Hız. Peygamber'den mürsel olarak hadis rivâyet ettiğini zikretmiştir. İbn Hacer ise, Târik b. Şihâb'ın sahâbî olduğunu, ancak Hız. Peygamber'den mürsel olarak rivâyette bulunduğunu ve onun "makbul bir râvî" olduğunu kaydetmekte, Ebû Dâvûd da, O'nun Hız. Peygamber'i gördüğünü ancak Hız. Peygamber'den hadis işitmediğini belirtmektedir. (bk. Mizzî, *a.g.e.*, XIII, 342; bk. İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 414.)

²⁴⁶ Zehebî, *Siyer*, III, 487; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 414.

²⁴⁷ İclî, Ahmed b. Abdullah b. Sâlih, *Târihü's-sikât*, Medîne 1405/1985, I, 475; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 485; Mizzî, *a.g.e.*, XIII, 342.

²⁴⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 414.

²⁴⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XIII, 342.

²⁵⁰ Zehebî, *Siyer*, III, 487.

²⁵¹ Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, s. 117; İbn Hibbân, *es-Sikât*, III, 201; Mizzî, *a.g.e.*, XIII, 342; Zehebî, *Siyer*, III, 487.

²⁵² İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 30; İbn Hibbân, *es-Sikât*, III, 156; İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 183. Ayrıca bk. İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, II, 328; Zehebî, *Siyer*, III, 444; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 90.

²⁵³ Buhârî, *et-Târih*, III, 502; Mizzî, *a.g.e.*, X, 501; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 90

²⁵⁴ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, II, 328; Zehebî, *Siyer*, III, 445;

Mekke’de doğmuştur.²⁵⁵ Babası Âs, Bedir Gazvesi’nde müşriklerin safında yer almış ve Hz. Ali tarafından öldürülmüştür.²⁵⁶ Annesi Ümmü Külsûm bint Abdillâh b. Ebî Kays b. Amr b. Âmiriyye’dir.²⁵⁷

Saîd, Hz. Osman’ın halifeliği sırasında Kûfe valiliğine tayin edilmiş,²⁵⁸ bu sırada gerçekleştirdiği Horasan seferine (29/650 veya 30/650)²⁵⁹ Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin de iştirak etmiştir.²⁶⁰ Daha sonra Taberistan’ın fethini gerçekleştirmiştir.²⁶¹ Azerbaycan’daki karışıklıkları bastırıp burayı fethetmiştir.²⁶² Cesur bir kumandan ve dirâyetli bir idareci olan Saîd’i,²⁶³ Kûfeliler disiplini sebebiyle Hz. Osman’a şikayet edince, halîfe onu görevden alarak yerine Velîd b. Ukbe’yi atamış ancak bir müddet sonra Velîd’i de istememeleri sebebiyle Saîd’i tekrar Kûfe valiliğine atamıştır. Ancak Kûfeliler bundan da hoşnut olmayınca Hz. Osman, 34/654-655 yılında Saîd’i tekrar görevden almıştır.²⁶⁴ Hz. Osman tarafından mushaf istinsâh heyetine seçilmiş,²⁶⁵ Hz. Osman şehid edildiğinde onun evini koruyanlar arasında yer almıştır. Cemel Vak‘ası ve Sıffîn Savaşı başta olmak üzere iç karışıklıklara katılmamıştır.²⁶⁶

Muâviye b. Ebî Sufyân halife olunca Saîd’i Medine’ye vali tayin etmiş,²⁶⁷ daha sonra 49/669 ve 52/672 yıllarında hac emîri olarak görevlendirmiştir.²⁶⁸ Saîd, 49/669 yılında vefat eden Hz. Hasan’ın cenaze namazını kıldırıştır.²⁶⁹

²⁵⁵ İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 183; İbnü’l-Esîr, *a.g.e.*, II, 328

²⁵⁶ İbn Sa’d, *a.g.e.*, V, 31; İbnü’l-Esîr, *a.g.e.*, II, 328;

²⁵⁷ İbn Sa’d, *a.g.e.*, V, 30; İbnü’l-Esîr, *a.g.e.*, II, 328; Mizzî, *a.g.e.*, X, 502; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 90.

²⁵⁸ İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 183; Zehebî, *Siyer*, III, 445

²⁵⁹ İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 184.

²⁶⁰ Taberî, *Târih*, II, 607.

²⁶¹ Taberî, *Târih*, II, 607; İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 183; Mizzî, *a.g.e.*, X, 503.

²⁶² İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 184.

²⁶³ Tekineş, Ayhan, “Saîd b. Âs”, *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 549.

²⁶⁴ İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 184.

²⁶⁵ İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 183; Zehebî, *Siyer*, III, 448.

²⁶⁶ Tekineş, “Saîd b. Âs”, *DİA*, XXXVI, 549.

²⁶⁷ İbn Sa’d, *a.g.e.*, V, 35; Zehebî, *Siyer*, III, 445

²⁶⁸ Tekineş, “Saîd b. Âs”, *DİA*, XXXVI, 549

²⁶⁹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, V, 35; Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, s. 5.

Çok cömert biri olan, “Ukketü’l-aseî” (bal tulumu) ismiyle anılan Saîd,²⁷⁰ Hz. Peygamber’den hadis rivâyet etmemiş olup, az sayıda hadis rivâyet eden (mukillûn)²⁷¹ sahâbîlerden birisidir.²⁷² Tirmizî, Hz. Peygamber’den merfû’ olarak rivâyet ettiği “*Baba, oğluna güzel terbiyeden daha değerli bir miras bırakmamıştır*” anlamındaki hadisin, mürsel olduğunu ifade etmiştir.²⁷³ Saîd, bundan başka Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Âişe’den hadis rivâyet etmiş, kendisinden iki oğlu Yahya ve Amr ile Sâlim b. Abdillâh b. Ömer ve Urve b. Zübeyr hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.²⁷⁴ Buhârî, *Edebü’l-müfred*’inde, Ebû Dâvûd, *el-Merâsîl*’inde, Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce eserlerinde onun rivâyetlerine yer vermişlerdir.²⁷⁵

Saîd, Medîne valisi iken 59/679 yılında²⁷⁶ Akîk vadisinde bulunan Arsa adlı çiftliğinde vefat etmiş, vasiyeti üzerine Cennetü’l-bakî’de defnedilmiştir.²⁷⁷

Mikdâd b. Esved’den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerden sadece biri Saîd b. Âs tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

af. Sâib b. Yezîd

Sâib b. Yezîd b. Saîd b. Sümâme (ö.91/711) ismiyle²⁷⁸ tanınan bir sahâbîdir.²⁷⁹ Künyesi Ebû Yezîd’dir.²⁸⁰ Kinânî, Leysî, Ezdî ve Kindî nisbeleriyle tanınır.²⁸¹ Hicretin 2. yılında (623-24) doğmuştur.²⁸² Abdullah b. Zübeyr ve Nu’mân b. Beşîr’in akrânidir.²⁸³ Sâib, daha yedi veya

²⁷⁰ İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 184; Mizzî, *a.g.e.*, X, 503.

²⁷¹ Zehebî, *Siyer*, III, 445.

²⁷² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 48; Zehebî, *Siyer*, III, 445.

²⁷³ Tirmizî, “Birr”, 33.

²⁷⁴ Zehebî, *Siyer*, III, 445.

²⁷⁵ Mizzî, *a.g.e.*, X, 509-510.

²⁷⁶ Mizzî, *a.g.e.*, X, 509; Zehebî, *Siyer*, III, 448. Buhârî, Saîd b. Âs, Ebû Hureyre, Hz. Âişe ve Abdullah b. Abbâs’ın 57/677 veya 58/678 yılında vefat ettiklerini zikretmektedir. (bk. Buhârî, *et-Tarih*, III, 502.)

²⁷⁷ Mizzî, *a.g.e.*, X, 509; Zehebî, *Siyer*, III, 448.

²⁷⁸ İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 144; İbnü’l-Esîr, *a.g.e.*, II, 273. Ayrıca bk. Zehebî, *Siyer*, III, 437; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 23.

²⁷⁹ Mizzî, *a.g.e.*, X, 194; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 23.

²⁸⁰ İbnü’l-Esîr, *a.g.e.*, II, 272.

²⁸¹ İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 144. Ayrıca bk. İbnü’l-Esîr, *a.g.e.*, II, 273; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 22-23.

²⁸² İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 144. Vâkidî’ye göre 3/624 yılında doğmuştur. (bk. İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 144; İbnü’l-Esîr, *a.g.e.*, II, 274.)

dokuz yaşlarında bir çocuk iken babası, Hz. Peygamber'le birlikte vedâ haccına katılmıştır.²⁸⁴ Sâib, çocukken hastalanmış, teyzesi onu Hz. Peygamber'in yanına götürmüş, Hz. Peygamber de, onun başını okşamış ve kendisine duâ etmiştir.²⁸⁵ Hz. Ömer, Talhâ b. Ubeydullah, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Abdurrahman b. Avf, Mikdâd b. Esved, Râfi' b. Hudeyc'den hadis rivâyetinde bulunmuştur.²⁸⁶ Kendisinden Zührî, İbrahim b. Abdillâh b. Kârız, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, oğlu Abdullah b. Sâib, Ömer b. Ata', Abdurrahman b. Humeyd b. Abdirrahmân b. Avf ve başkaları hadis rivâyetinde bulunmuşlardır. *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin hepsi, Sâib b. Yezîd'in rivâyetlerini nakletmişlerdir.²⁸⁷

Sâib b. Yezîd, Vâkidî'ye göre 91/711 senesinde²⁸⁸ Medîne'de vefat etmiştir.²⁸⁹ Ancak vefat tarihinin 80/699-700, 86/705, 88/706-707, 94/712-713 olduğu şeklinde değişik rivâyetler bulunmaktadır.²⁹⁰

b. Tâbiî râvileri

ba. Ubeydullah b. Adî b. el-Hiyâr

Medîne'de yaşayan Nevfel oğullarından olan Ubeydullah b. Adî b. el-Hiyâr (ö.95/713), Kureşî nisbesiyle tanınır.²⁹¹ Medîneli tabîînin büyüklerinden olup,²⁹² doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Kaynaklarda Hz. Peygamber zamanında doğduğu kaydedilmiştir.²⁹³ Babası sahâbî olan Adî b. el-Hiyâr,²⁹⁴ annesi Ümmü Kattâl bint Esîd'dir.²⁹⁵ Hz. Peygamber zamanında yaşadığı halde onu görmemiştir.²⁹⁶

²⁸³ İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 144; İbn'ül-Esîr, *a.g.e.*, II, 273.

²⁸⁴ Buhârî, *et-Târîh*, IV, 151; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 241; İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 144. Zührî'nin Sâib'den naklettiği bir rivâyete göre Sâib de, veda haccına katılmıştır. (bk. Buhârî, *et-Târîhu's-sağîr*, Kâhire 1397/1977, I, 211.)

²⁸⁵ İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 144. Ayrıca bu konudaki rivâyet için bk. İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, II, 273-74.

²⁸⁶ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 241.

²⁸⁷ bk. Mizzî, *a.g.e.*, X, 193; Zehebî, *Siyer*, III, 437.

²⁸⁸ Mizzî, *a.g.e.*, X, 193; Zehebî, *Siyer*, III, 437.

²⁸⁹ Mizzî, *a.g.e.*, X, 195; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 23. İbn Ebî Dâvûd, Medîne'de en son vefat eden sahâbînin Sâib b. Yezîd olduğunu ifade etmiştir. (bk. İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 23.)

²⁹⁰ İbn Abdilber, *a.g.e.*, II, 144. Ayrıca bk. Zehebî, *Siyer*, III, 438-39; İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 23.

²⁹¹ Buhârî, *et-Târîh*, V, 391; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 329.

²⁹² İclî, *es-Sikât*, II, 112

²⁹³ İclî, *a.g.e.*, II, 112; İbn Hibbân, *es-Sikât*, III, 248; Zehebî, *Siyer*, III, 514.

²⁹⁴ İclî, *a.g.e.*, II, 112.

İbn Adî, Kureyşli âlim ve fakîhlerden birisidir.²⁹⁷ Hz. Ömer, Osman, Ali, Mikdâd b. Esved, Kâbu'l-Ahbâr gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiş, kendisinden de Urve b. Zübeyr, Humeyd b. Abdurrahman, Atâ b. Yezîd ve başkaları rivâyette bulunmuşlardır.²⁹⁸ Sika bir râvî olup, az sayıda rivâyeti vardır.²⁹⁹ Rivâyetleri *Sahîhân* 'da yer alan Ubeydullah b. Adî,³⁰⁰ 95/713-14 yılında³⁰¹ Velîd b. Abdilmelik'in halîfeliği döneminde Medîne'de vefat etmiştir.³⁰²

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerin on sekizi Ubeydullah b. Adî tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

bb. Abdurrahman b. Ebî Leylâ

Kaynaklarda ismi Abdurrahman b. Ebî Leylâ (ö.83/702) olarak geçmekte,³⁰³ Ensârî nisbesiyle tanınmaktadır.³⁰⁴ Künyesi Ebû Îsâ olup,³⁰⁵ 17/638 veya 18/639 yılında Medîne'de doğmuştur.³⁰⁶ Babası Ebû Leylâ Yesâr b. Bilâl'dir.³⁰⁷

İbn Ebî Leylâ, Medîne'den göç ederek Kûfe'ye yerleşmiştir.³⁰⁸ Biri Hz. Ali ile birlikte olmak üzere iki defa Medâin'e giden³⁰⁹ ve her zaman Hz. Ali'nin yanında yer alan³¹⁰ İbn Ebî

²⁹⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 49; Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, s. 231; Zehebî, *Siyer*, III, 515

²⁹⁶ Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, I, 313.

²⁹⁷ Buhârî, *et-Târih*, V, 391; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, I, 313; Zehebî, *Siyer*, III, 515; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut ts., IX, 51.

²⁹⁸ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XXXVIII, 45; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, I, 313; Mizzî, *a.g.e.*, XIX, 113.

²⁹⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 49; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, I, 313; Zehebî, *Siyer*, III, 515.

³⁰⁰ Zehebî, *Siyer*, III, 514.

³⁰¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 64.

³⁰² İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 49; Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, s. 231; İbn Hibbân, *es-Sikât*, III, 248; Nevevî, *a.g.e.*, I, 313; Zehebî, *Siyer*, III, 515.

³⁰³ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 109; Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, s. 150; İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, V, 301; Fesevî, Ebû Yusuf Ya'kûb b. Süfyan el-Fesevî, *Kitâbü'l-Ma'rife ve't-târih* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Beyrut 1981, II, 617; İbn Hallikân, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâ'i'z-zamân* (nşr. İhsân Abbâs), Beyrut 1398/1978; III, 126; Zehebî, *Siyer*, IV, 262.

³⁰⁴ Buhârî, *et-Târih*, V, 368; İclî, *a.g.e.*, II, 86.

³⁰⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 109; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 101.

³⁰⁶ Tirmizî, "Tefsîrü'l-Kur'ân", 12.

³⁰⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 109. Babasının isminin Dâvûd veya Bilâl oduğu da söylenmiştir. (bk. Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât*, s. 150; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 126.)

³⁰⁸ Hatîb el-Bağdadi, Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, Beyrut ts., X, 200.

³⁰⁹ Hatîb el-Bağdadi, *Târîh*, X, 200.

³¹⁰ Zehebî, *Siyer*, IV, 264.

Leylâ, onunla birlikte Cemel,³¹¹ Nehrevân ve Sıffîn savaşlarına katılmış,³¹² Cemel Vak‘ası’nda Hz. Ali’nin bayrağını taşımıştır.³¹³ Haccâc b. Yûsuf zamanında kısa bir süre Kûfe kadılığı yapmıştır.³¹⁴

Tâbiîn neslinin ileri gelenlerinden biri olan İbn Ebî Leylâ, hadis, kıraat ve fıkıh ilmindeki otoritesiyle tanınmış, sahâbîlerin bile kendisinden hadis dinlediği önemli bir şahsiyet olmuştur.³¹⁵ Ensâr’dan 120 sahâbî ile görüşüp onların çoğundan hadis öğrenmiştir.³¹⁶ Hz. Ömer, Ali, Ebû Zer, Abdullah b. Mes’ûd, Bilâl-i Habeşi, Ubey b. Ka’b, Suheyb, Kays b. Sa’d, Mikdâd b. Esved, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Muâz b. Cebel gibi sahâbîlerden hadis rivâyet etmiş,³¹⁷ kendisinden oğlu Îsâ ile torunu Abdullah b. Îsâ, Alkame b. Mersed, Atâ b. es-Sâib, Mücahid b. Cebr, A’miş, Şa’bî, Muhammed b. Sîrîn, Sâbit el-Bünânî gibi âlimler hadis rivâyet etmişlerdir.³¹⁸ Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte*’de yer almaktadır.³¹⁹ Yahyâ b. Maîn ve İclî gibi bazı münekkitler, onu “sika”³²⁰ olarak değerlendirmekle beraber bazı münekkitler, “lâ be’s bih”³²¹ tabiriyle ta’dîl veya “leyyinü’l-hadis”³²² tabiriyle cerhetmişlerdir.

İbn Ebî Leyla, Abdurrahman İbnü’l-Eş‘as’ın Haccâc’a karşı açtığı savaşta İbnü’l-Eş‘as’ın yanında yer almış ve bu savaşta Deyrûlcemâcîm’de 82/701 veya 83/702’de öldürülmüştür.³²³

Mikdâd b. Esved’den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerin altısı Abdurrahmân b. Ebî Leylâ tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

³¹¹ İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 126.

³¹² Hatîb el-Bağdadi, *Târîh*, X, 200.

³¹³ İbn Hallikân, *a.g.e.*, III, 126.

³¹⁴ Zehebî, *Siyer*, IV, 267.

³¹⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 261

³¹⁶ İbn Sa’d, *a.g.e.*, VI, 109; Fesevî, *Târîh*, II, 817.

³¹⁷ Zehebî, *Siyer*, IV, 26. Hz. Ömer, Osman, Muâz b. Cebel, Mikdâd b. Esved’den hadis dinleyip dinlemediği tartışmalıdır. bk. Aydın, Abdullah, “Abdurrahman b. Ebû Leylâ”, *DİA*, İstanbul 1999, XIX, 435-36.)

³¹⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XVII, 374-75.

³¹⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XVII, 372; Zehebî, *Siyer*, IV, 262.

³²⁰ İclî, *es-Sikât*, II, 86; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, V, 301

³²¹ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 301

³²² Fesevî, *Târîh*, III, 94.

³²³ Buhârî, *et-Târîh*, V, 368; Hatîb el-Bağdadi, *Târîh*, X, 201; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 126.

bc. Meymûn b. Ebî Şebîb

İsmi Meymûn b. Ebî Şebîb (ö.83/702-03),³²⁴ künyesi Ebu'n-Nasr, nisbesi Kûfî'dir.³²⁵ Ticâretle uğraşan, hayır sahibi bir kimsedir.³²⁶

Meymûn, Hz. Ali, Ebû Zer, Muâz b. Cebel ve Aîşe'den mürsel olarak,³²⁷ Hz. Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Ammâr b. Yâsir, Mikdâd b. Esved, Müğîre b. Şu'be, Semura b. Cündeb ve Kays b. Sa'd b. Ubâde'den hadis rivâyet etmiştir.³²⁸ Kendisinden İbrahim en-Nehâî (ö.95/713), Hakem b. Uteybe (ö.113/731), Habîb b. Ebî Sâbit (ö.119/737), İsmâil b. Abdilmelik gibi râvîler hadis rivâyet etmişlerdir.³²⁹ Rivâyetleri Buhârî'nin *Edebü'l-müfred*'i ile Müslim'in *Mukaddime*'sinde yer almaktadır.³³⁰ Yahyâ b. Maîn'in "zayıf" olarak nitelendirdiği,³³¹ Ebû Hâtim'in, "sâlihü'l-hadis", Zehebî ve İbn Hacer'in, "sadûk" lafızlarıyla ta'dil ettiği Meymûn b. Ebî Şebîb,³³² 83/702-03 senesinde³³³ Cemâcim'de yapılan savaşta ölmüştür.³³⁴

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerin sadece biri Meymûn b. Ebî Şebîb tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

bd. Cübeyr b. Nüfeyr

Cübeyr b. Nüfeyr'in (ö.80/699) künyesi Ebû Abdirrahmân, nisbesi Hadramî'dir.³³⁵ Câhiliye devrinde yaşadığı halde, Hz. Peygamber'i görmemiştir.³³⁶ Hz. Ebû Bekr zamanında

³²⁴ Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, s. 158; Buhârî, *et-Târîh*, VII, 338; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 234; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 416; Mizzî, *a.g.e.*, XXIX, 206.

³²⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XXIX, 206; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 556.

³²⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XXIX, 207.

³²⁷ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 234;

³²⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XXIX, 206

³²⁹ Buhârî, *et-Târîh*, VII, 338; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 234; Mizzî, *a.g.e.*, XXIX, 207.

³³⁰ Mizzî, *a.g.e.*, XXIX, 208.

³³¹ Mizzî, *a.g.e.*, XXIX, 208; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Beyrut 1382/1963, IV, 233.

³³² İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 234; Zehebî, *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâyetün fî'l-kütübi's-sitte*, Cidde 1413/1992, II, 311; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 556.

³³³ Buhârî, *et-Târîh*, VII, 338; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 417.

³³⁴ Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, s. 231; Buhârî, *et-Târîh*, VII, 338; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 417

³³⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 440; Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, s. 308; Buhârî, *et-Târîh*, II, 223; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, II, 512; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 111.

³³⁶ Câhiliye devrinde yaşayan, Hz. Peygamber'in devrini de idrâk eden ve fakat onunla sohbeti bulunmayan müslümanlara "Muhadram" denir. (Bu terim hakkında bilgi için bk. Koçyiğit, Talat, *Hadis Usûlü*, Ankara

müslüman olmuştur.³³⁷ Tâbiîn neslinin büyüklerinden olup, Şam'da yaşamıştır.³³⁸ el-İmâmü'l-kebîr³³⁹ olarak tanınan Cübeyr, ibâdeti ve ilmi ile meşhûr olmuş bir âlimdir.³⁴⁰

Cübeyr, Hz. Peygamber,³⁴¹ Hz. Ebûbekir, Ömer, Mikdâd b. Esved, Ebû Zer, Ebu'd-Derdâ, Ubâde b. Sâmî, Âişe, Ebû Hureyre ve başkalarından hadis rivâyet etmiş, kendisinden oğlu Abdurrahmân, Mekhûl eş-Şâmî, Rabîa b. Yezîd, Şurahbîl b. Müslim, Süleym b. Âmir gibi râviler hadis rivâyetinde bulunmuşlardır.³⁴² Rivâyetleri Buhârî'nin *Edebü'l-müfred*'i ile Müslim'in *Sahîh*'inde yer almaktadır.³⁴³ İbn Sa'd, İclî, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve Zehebî, onu "sika" tâbiriyle ta'dil etmişlerdir.³⁴⁴

Cübeyr, İbn Sa'd, Halîfe b. Hayyât, İbn Hibbân ve Zehebî'ye göre, 80/699 senesinde³⁴⁵ Şam'da vefat etmiştir.³⁴⁶ 75/694 senesinde vefat ettiğini ifade edenler de vardır.³⁴⁷

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerin beşi Cübeyr b. Nüfeyr târikiyle rivâyet edilmiştir.

be. Hemmâm b. Hâris

Hemmâm b. Hâris (ö.65/684-85), en-Nehaî³⁴⁸ ve el-Kûfî³⁴⁹ nisbesiyle tanınmış, âbid³⁵⁰ ve fakîh bir kimsedir.³⁵¹

1997, s. 173-74.) İbn Hacer, Cübeyr b. Nüfeyr'in muhadram olduğunu ifade etmiştir. (İbn Hacer, *Takrîb*, s. 138.)

³³⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 440; Zehebî, *Siyer*, IV, 76; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 65.

³³⁸ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, II, 512; Zehebî, *Siyer*, IV, 76; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 64.

³³⁹ Zehebî, *Siyer*, IV, 76.

³⁴⁰ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 33.

³⁴¹ Hz. Peygamber'den mürsel olarak hadis rivâyet etmiştir. (bk. Mizzî, *a.g.e.*, IV, 510)

³⁴² Zehebî, *Siyer*, IV, 76. Hadis rivâyet ettiği ve kensinden hadis rivâyet eden kişilerin isim listesi için bk. Mizzî, *a.g.e.*, IV, 510-11.

³⁴³ Mizzî, *a.g.e.*, IV, 512.

³⁴⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 440; İclî, *es-Sikât*, I, 266; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 512; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 290.

³⁴⁵ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 440; Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, s. 231; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 111; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, Beyrut 1375/1956, I, 52.

³⁴⁶ Humus'ta vefat ettiğini de söylenmiştir. (bk. İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 111.)

³⁴⁷ bk. Mizzî, *a.g.e.*, IV, 511; Zehebî, *Siyer*, IV, 77.

³⁴⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 118; Buhârî, *et-Târîh*, VIII, 236; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 106; Zehebî, *Siyer*, IV, 283.

³⁴⁹ Buhârî, *et-Târîh*, VIII, 236; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 106; Zehebî, *Siyer*, IV, 283.

³⁵⁰ İbn Hibbân, *Sikât*, V, 510; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 66.

Hemmâm, Hz. Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Mes'ûd el-Ensârî, Ebu'd-Derdâ, Adî b. Hâtîm, Cerîr b. Abdillâh, Ammâr b. Yâsir, Huzeyfe b. Yemân ve Hz. Âişe'den hadis rivâyet etmiş,³⁵² kendisinden de İbrahim en-Nehaî, Vebre b. Abdirrahmân ve Süleymân b. Yesâr rivâyette bulunmuşlardır.³⁵³ Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan Hemmâm'ı,³⁵⁴ Yahya b. Maîn ve İclî, "sika" lafzıyla nitelendirerek ta'dîl etmişlerdir.³⁵⁵

Haccâc'ın valiliği zamanında Kûfe'de vefat emiştir.³⁵⁶ İbn Hibbân, Yezîd b. Muâviye'nin hilâfeti (60/64-679/683) zamanında 63/682-83 yılında veya Abdullah b. Yezîd'in hilafeti döneminde 65/684-85 yılında vefat ettiğini kaydetmektedir.³⁵⁷

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerin dördü Hemmâm b. Hâris tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

bf. Süleym b. Âmir

İsmi Süleym b. Âmir (ö.130/747-48)'dir.³⁵⁸ el-Kelâî ve el-Habâirî nisbesiyle tanınır. Künyesi Ebû Yahyâ'dır.³⁵⁹ Tâbiînden olup Şamlı'dır.³⁶⁰ Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Zehebî, Yahyâ b. Maîn'den gelen bir rivâyeti delil kabul ederek onun Hz. Peygamber zamanında doğduğunu söylerken, Mizzî ve İbn Hacer ise, onun sahâbe devrinde yaşadığını zikretmektedir.³⁶¹ Süleym, Hz. Ömer'in halîfeliği zamanında yapılan Kadîsiye Savaşı'na katılmıştır.³⁶²

³⁵¹ Zehebî, *Siyer*, IV, 283.

³⁵² İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 118; Mizzî, *a.g.e.*, XXX, 297; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 66.

³⁵³ İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, IX, 106; Mizzî, *a.g.e.*, XXX, 297; Zehebî, *Siyer*, IV, 284.

³⁵⁴ Mizzî, *a.g.e.*, XXX, 297; Zehebî, *Siyer*, IV, 283.

³⁵⁵ İclî, *a.g.e.*, II, 234; İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, IX, 106.

³⁵⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 118. Ayrıca bk. Zehebî, *Siyer*, IV, 284; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 66.

³⁵⁷ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 510-511.

³⁵⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 464; Buhârî, *et-Târih*, IV, 125; Fesevî, *a.g.e.*, II, 193; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, IV, 211; Zehebî, *Siyer*, V, 185.

³⁵⁹ Buhârî, *et-Târih*, IV, 125; İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, IV, 211; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 328.

³⁶⁰ Buhârî, *et-Târih*, IV, 125; İclî, *a.g.e.*, I, 424; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 328.

³⁶¹ bk. Zehebî, *Siyer*, V, 185; Mizzî, *a.g.e.*, XI, 346; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 167.

³⁶² Zehebî, *Siyer*, V, 185

Süleyym b. Âmir, Ebu'd-Derdâ, Temîm ed-Dârî, Mikdâd b. Esved, Afv b. Mâlik, Ebû Hureyre, Amr b. Abese ve başkalarından hadis rivâyet etmiştir. Mikdâd b. Esved, Afv b. Mâlik ve Amr b. Abese'den rivâyet ettiği hadisler mürseldir.³⁶³ Muhammed b. Velîd ez-Zebîdî, Harîz b. Osmân, Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir, Ufeyr b. Mi'dân ve başkaları kendisinden rivâyette bulunmuşlardır.³⁶⁴ Rivâyetleri Buhârî'nin *Edebü'l-müfred*'i, Müslim'in *Sahîh*'i, diğer *Kütüb-i site* müelliflerinin eserlerinde yer almaktadır.³⁶⁵ İbn Sa'd, İclî, Fesevî, Nesâî ve Zehebî, "sika" lafzıyla, Ebû Hâtim ise, "lâ be'se bih" lafzıyla nitelendirerek güvenilir bir râvi olduğunu ifade etmişlerdir.³⁶⁶

Süleyym b. Âmir, İbn Sa'd ve Halife b. Hayyât ve İbn Hibbân'a göre; Mervân b. Muhammed'in halîfeliği (126-132/744-750) zamanında 130/747-48 yılında vefat etmiştir.³⁶⁷ Zehebî ise onun 102 yaşına kadar yaşadığını, bu sebeple 130/747-48'den daha önceki yıllarda vefat etmiş olması gerektiğini kaydetmektedir.³⁶⁸

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerin onu Süleyym b. Âmir tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

bg. Ebû Zabye el-Kelâî

Ebû Zabye ismiyle tanınmış, gerçek ismi bilinmemektedir.³⁶⁹ Şamlı olan Ebû Zabye³⁷⁰ önceleri "selefi" nisbesiyle sonraları ise, el-Kelâî ve el-Hımsî nisbeleriyle tanınmıştır.³⁷¹

Tâbiîn neslinden olan Ebû Zabye, Muâz b. Cebel (ö.18/639), Hz. Ömer (ö.23/644), Mikdâd b. Esved (ö.33/653-54), Amr b. el-Âs (ö.43/663), Abdullah b. Amr b. el-Âs (ö.65/684-85), Ebû

³⁶³ bk. İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 211; Zehebî, *Siyer*, V, 185; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 167.

³⁶⁴ Zehebî, *Siyer*, V, 185. Hadis rivâyet ettiği ve kensinden hadis rivâyet eden kişilerin isim listesi için bk. Mizzî, *a.g.e.*, XI, 344-45.

³⁶⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XI, 344, 346; Zehebî, *Siyer*, V, 185; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 166.

³⁶⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 464; İclî, *a.g.e.*, I, 424; Fesevî, *Târîh*, II, 193; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 456; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 167.

³⁶⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 464; Halife b. Hayyât, *a.g.e.*, s. 313; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 328; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 167.

³⁶⁸ Zehebî, *Siyer*, V, 186.

³⁶⁹ Ebû Zûr'a, "O'nun bundan başka ismini bilmiyorum", el-Askerî, "Onun ismini bilmiyorum. Onun ismi, künyesidir" diyerek Ebû Zabye ismiyle tanındığını ifade etmişlerdir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 399; İbn Asâkir, *a.g.e.*, LXVI, 359; Mizzî, *a.g.e.*, XXXIII, 449.)

³⁷⁰ Fesevî, *a.g.e.*, II, 463; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 573; İbn Asâkir, *a.g.e.*, LXVI, 356.

³⁷¹ Mizzî, *a.g.e.*, XXXIII, 447; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 140.

Bahriye Abdullah b. Kays (ö.77/696), Ebû Ümâme Sudeyy b. Aclân el-Bâhilî (ö.86/705) ve Amr b. Abese'den hadis rivayet etmiştir. Şehr b. Havşeb (ö.100/718), Şureyh b. Ubeyd el-Hadramî (ö.108/726), Sâbit el-Bünânî (ö.127/745), Büsr b. Atıyye, Ğaylân b. Ma'şer ve Muhammed b. Sa'd el-Ensârî kendisinden rivâyette bulunmuşlardır.³⁷² Rivâyetleri Buhârî'nin *Edebü'l-müfred*'inde, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin *Sünen*'lerinde yer alan Ebû Zabye'yi,³⁷³ Yahyâ b. Maîn, "sika", Dârekutnî "leyse bihî be's" tabiriyle nitelendirerek ta'dîl etmişlerdir.³⁷⁴

Kaynaklarda vefat tarihi ve yeri hakkında her hangi bir bilgi yer almamaktadır.

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerin ikisi Ebû Zabye tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

bh. Abdullah b. Sahbere el-Ezdî

Ebû Ma'mer künyesiyle³⁷⁵ tanınan Abdullah b. Sahbere, el-Ezdî nisbesiyle meşhur olmuştur.³⁷⁶ Kaynaklarda doğum tarihi yer almamakla birlikte, Zehebî, Hz. Peygamber zamanında doğduğunu belirten bir rivâyete yer vermektedir.³⁷⁷ Tâbiîn neslinden olan Ebû Ma'mer Kûfeli'dir.³⁷⁸

Abdullah b. Mes'ûd'un talebelerinden biri olan Abdullah b. Sahbere,³⁷⁹ Hz. Ebû Bekr (ö.13/634),³⁸⁰ Ömer (ö.23/644), Abdullah b. Mes'ûd (ö.32/652), Mikdâd b. Esved (ö.33/653-54), Habbâb b. Eret (ö.37/657), Ebû Mes'ûd el-Ensârî, Ali b. Ebî Tâlib (ö. 40/661), Alkame b. Kays (ö.62/681) ve başkalarından hadis rivâyet etmiştir. İbrâhim en-Nehaî (ö.95/713), Umâre b. Umeyr et-Temîmî (ö.100/718 civarı), Mucâhid (ö.103/721) gibi tâbiîler kendisinden rivâyette

³⁷² Mizzî, *a.g.e.*, XXXIII, 447-48.

³⁷³ Mizzî, *a.g.e.*, XXXIII, 450; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 140.

³⁷⁴ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 399; İbn Asâkir, *a.g.e.*, LXVI, 359; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 449; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 141.

³⁷⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 103; Halife b. Hayyât, *a.g.e.*, s. 150; Fesevî, *Târîh*, III, 52; Zehebî, *Siyer*, IV, 133.

³⁷⁶ Sem'ânî, Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr el-Mervezî es-Sem'ânî, *el-Ensâb* (nşr. Abdullah Amr el-Barûdî), Beyrut 1988, I, 120.

³⁷⁷ Zehebî, *Siyer*, IV, 134.

³⁷⁸ Buhârî, *et-Târîh*, V, 97; İclî, *a.g.e.*, II, 31; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 68; Zehebî, *Siyer*, IV, 133.

³⁷⁹ İclî, *a.g.e.*, II, 31.

³⁸⁰ Hz. Ebû Bekir'den rivâyet ettiği hadisler mürseldir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 68; Mizzî, *a.g.e.*, XV, 7; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 231.)

bulunmuşlardır.³⁸¹ *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin hepsi, onun rivâyetlerine yer verirken,³⁸² İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn ve İclî, onu "sika", Zehebî ise, "sadûk" tâbiriyle nitelendirerek güvenilir bir râvi olduğunu ifade etmişlerdir.³⁸³

İbn Sa'd ve Halîfe b. Hayyât'a göre Ebû Ma'mer, Ubeydullah b. Ziyâd'ın valiliği zamanında Kûfe'de vefat etmiştir.³⁸⁴ Zehebî ise, onun Yezîd b. Muâviye'nin hilâfeti (60-64/679-683) döneminde 60/679-80'li yıllarda vefat ettiğini kaydetmektedir.³⁸⁵

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerden sadece biri Abdullah b. Sahbere tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

bi. Umeyr b. İshâk

Kaynaklarda ismi Umeyr b. İshâk olarak geçmekte,³⁸⁶ Ebû Muhammed künyesiyle tanınmakta, Benî Hâşim'in mevlâsı olarak bilinmektedir.³⁸⁷ Aslen Medîneli olan Umeyr, daha sonra Basra'ya gelmiş ve buraya yerleşmiştir.³⁸⁸

Umeyr b. İshâk, Mikdâd b. Esved (ö.33/653-54), Amr b. el-Âs (ö.43/663), Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib (ö.49/669), Saîd b. Âs el-Emevî (ö.58/678), Ebû Hureyre (ö.58/678), Mervân b. Hakem (ö.65/684-85) ve Abdullah b. Abdillâh b. Ümeyye'den hadis rivâyet etmiş, kendisinden sadece Abdullah b. Avn (ö.150/767) rivâyette bulunmuştur. Rivâyetleri Buhârî'nin *Edebü'l-müfred*'i ile Nesâî'nin *Sünen*'inde yer almaktadır.³⁸⁹ Yahyâ b. Maîn, bir rivâyette onun hadislerinin i'tibâr için yazılabileceğini³⁹⁰ ifade ederek onun hadis rivâyetinde gevşek/zayıf bir râvi

³⁸¹ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 68; Mizzî, *a.g.e.*, XV, 7; Zehebî, *Siyer*, IV, 133-34.

³⁸² Mizzî, *a.g.e.*, XV, 6; Zehebî, *Siyer*, IV, 133; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 230.

³⁸³ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 103; İclî, *a.g.e.*, II, 31; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, V, 68; Zehebî, *Siyer*, IV, 134; a.mlf. *el-Kâşif*, I, 556.

³⁸⁴ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VI, 103; Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, s. 150.

³⁸⁵ Zehebî, *Siyer*, IV, 134.

³⁸⁶ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 220; Buhârî, *et-Târîh*, VI, 534; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 375; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 254

³⁸⁷ Buhârî, *et-Târîh*, VI, 534; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 375; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 254

³⁸⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 220.

³⁸⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 369; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 143.

³⁹⁰ لا يساوي شيئا ولكنه يكتب حديثه

olduğunu belirtirken³⁹¹ bir başka rivâyette onu “sika” bir ravi olarak nitelendirmektedir.³⁹² Nesâî ve İbn Hibbân, onun sikâ bir râvi olduğunu kaydetmekte,³⁹³ İbn Adî ise, Umeyr’den sadece İbn Avn’ın hadis rivâyet ettiğini ve onun hadislerinin az sayıda olduğunu ifade etmektedir.³⁹⁴

Kaynaklarda kaç yaşında, hangi tarihte ve nerede vefat ettiğiyle ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır.³⁹⁵

Mikdâd b. Esved’den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerden sadece biri Umeyr b. İshâk tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

bj. Süleymân b. Yesâr

Ebû Eyyûb künyesi³⁹⁶ ile tanınan Süleymân b. Yesâr (ö.107/725), Atâ b. Yesâr’ın kardeşidir.³⁹⁷ Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber kaynaklarda Hz. Osman’ın halîfeliği zamanında 24/645³⁹⁸ veya 34/654-55 senesinde doğduğu kaydedilmektedir.³⁹⁹ Tabîîn neslinin ileri gelenlerinden ve Medîneli “fukahâ-i seb‘a”dan biri olan⁴⁰⁰ olan Süleymân, Hz. Peygamber’in hanımlarından Meymûne bint Hâris’in mevlâsı,⁴⁰¹ Ümmü Seleme’nin ise

³⁹¹ İbn Maîn, Yahyâ b. Maîn b. Avn el-Bağdâdî, *et-Târîh (Yahyâ b. Ma’in ve kitâbuhu’t-târîh* içinde)(nşr. Ahmed Muhammed Nurseyf), Mekke 1399/1979, IV, 250; Ukaylî, Muhammed b. Amr b. Mûsâ, *Kitâbü’l-Duafâi’l-kebîr* (nşr. Abdülmu’tî Emîn el-Kal’acî), Beyrut 1404/1984, III, 317; İbn Adî, Abdullah b. Adî el-Cürcânî, *el-Kâmil fî duafâi’r-ricâl*, Beyrut 1405/1985, V, 1724; Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 370; Zehebî, *Mizân*, III, 296.

³⁹² İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 375; Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 370; Zehebî, *Mizân*, III, 296.

³⁹³ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 375; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 254; Mizzî, *a.g.e.*, XXII, 370; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 143.

³⁹⁴ İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 1724.

³⁹⁵ bk. İbn Sa’d, *a.g.e.*, VII, 220; Buhârî, *et-Târîh*, VI, 534; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VI, 375; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 254; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 143.

³⁹⁶ Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, s. 247; Buhârî, *et-Târîh*, IV, 41; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 149

³⁹⁷ Buhârî, *et-Târîh*, IV, 41; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 149; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 301.

³⁹⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 229.

³⁹⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 301; Zehebî, *Siyer*, IV, 447; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 228.

⁴⁰⁰ Şîrâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yûsuf Şîrâzî, *Tabakâtü’l-fukahâ* (nşr. İhsan Abbâs), Beyrut 1970, I, 61; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 229.

⁴⁰¹ İbn Sa’d, *a.g.e.*, V, 174; Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, s. 247; Buhârî, *et-Târîh*, IV, 41; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 149; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 301.

kâtibidir.⁴⁰² Fakîh ve imâm gibi lafızlarla nitelendirilen Süleymân b. Yesâr, Medîne'nin âlimi ve müftüsü olarak bilinmektedir.⁴⁰³

Müctehid bir âlim olan Süleymân'ın,⁴⁰⁴ çok sayıda hadis rivâyet ettiği bilinmektedir. O, Mikdâd b. Esved (ö.33/653-54), Fâtıma bint Kays (ö.41/661 civânı), Zeyd b. Sâbit (ö.45/665), Meymûne bint Hâris (ö.51/671), Hz. Âişe (ö.58/678), Ümmü Seleme (ö.62/681), Abdullah b. Abbas (ö.68/687-88), Abdullah b. Ömer (ö.73/692), Câbir b. Abdillâh (ö.78/697), ve daha pek çok sahâbîden hadis rivâyet etmiş, kendisinden de Abdullah b. Dînâr (ö.127/744), Amr b. Dînâr (ö.130/748 civânı), Abdullah b. Fadl (ö.130/748), Ebu'z-Zinâd (ö.130/748) gibi pek çok râvi, hadis rivâyetinde bulunmuştur.⁴⁰⁵ Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan Süleymân b. Yesâr'ı⁴⁰⁶ İbn Sa'd, "sika" ve kesîrû'l-hadis", Yahyâ b. Maîn ve İclî "sika", Ebû Zür'a, "sika", "me'mûn", "fadıl", "âbid", Nesâî, "ehadü'l-eimme" lafızlarıyla nitelendirerek güvenilir bir râvi olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁰⁷

İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, Buhârî, İbn Hallikân ve Zehebî, onun 107/725 yılında 73 yaşında Medîne'de vefat ettiğini belirtmektedirler.⁴⁰⁸ Ancak onun 94//712-13, 100/718-19, 103/721-22, 104/722-23, 109/727-28, 110/728-29 tarihlerinde vefat ettiğini zikredenler vardır.⁴⁰⁹

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerin ikisi Süleymân b. Yesâr tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

bk. Amr b. Esved

Kaynaklarda ismi Amr b. Esved el-Ansî olarak geçmekte,⁴¹⁰ el-Hımsî nisbesiyle tanınmaktadır.⁴¹¹ Ebû İyâz ve Ebû Abdırrahman künyeleriyle bilinen Amr,⁴¹² hem câhiliye

⁴⁰² İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 228.

⁴⁰³ Zehebî, *Siyer*, IV, 444.

⁴⁰⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 244.

⁴⁰⁵ bk. Mizzî, *a.g.e.*, XII, 101-03; Zehebî, *Siyer*, IV, 444-45; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 229.

⁴⁰⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 100; Zehebî, *Siyer*, IV, 444; a.mlf. *Tezkire*, I, 91; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 229.

⁴⁰⁷ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 175; İbn Maîn, *et-Tarih*, III, 157; İclî, *es-Sikât*, I, 435; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 149; Zehebî, *Siyer*, IV, 447.

⁴⁰⁸ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 175; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 399; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 105; Zehebî, *Siyer*, IV, 447; a.mlf. *el-Kâşif*, I, 465; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 244.

⁴⁰⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 301; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 399. Ayrıca bk. Mizzî, *a.g.e.*, XII, 105; Zehebî, *Siyer*, IV, 447; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 229.

devrini idrâk ettiği hem de Asr-ı saadette yaşadığı halde Resûlullâh'ı görmemiştir.⁴¹³ Âbid ve zâhid bir kişi olduğu belirtilen Amr b. Esved'in⁴¹⁴ namazının Hz. Peygamber'in namazına çok benzediği zikredilmektedir.⁴¹⁵

Amr b. Esved, Hz. Ömer (ö.23/644), Ümmü Harâm bint Milhân (ö.27/648), Abdullah b. Mes'ûd (ö.32/652-53), Ebu'd-Derdâ (ö.32/652-53), Ubâde b. Sâmit (ö.34/654), İrbâd b. Sâriye (ö.71/690) ve başkalarından hadis rivâyet etmiş, kendisinden de, Mücâhid b. Cebr (ö.103/721), Hâlid b. Ma'dân (ö.103/721), Yûnus b. Seyf (ö.120/738) ve Ebû Râşid el-Hubrânî rivâyette bulunmuşlardır.⁴¹⁶ Rivâyetleri Tirmizî dışında *Kütüb-i Sittê*'de yer alan Amr'ı⁴¹⁷ İbn Sa'd ve İclî, "sika" lafzıyla⁴¹⁸ güvenilir olarak nitelerken, İbn Hibbân ise *es-Sikât* adlı eserinde ona da yer vermektedir.⁴¹⁹

Kaynaklarda nerede ve ne zaman vefat ettiği ile ilgili kesin bir bilgi yer almamaktadır. Mizzî ve İbn Hacer, onun Muâviye'nin halîfeliği (41-60/661-680) zamanında vefat ettiğini belirtmekte, Zehebî ise, onun Abdülmelik b. Mervân döneminde (65-85/685-705) zamanında vefat ettiğini kaydetmektedir.⁴²⁰

⁴¹⁰ Buhârî, *et-Târîh*, VI, 315; Fesevî, *Târîh*, II, 314; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 171; Zehebî, *Siyer*, IV, 79; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 4. İbn Sa'd, Amr b. Esved ile Umeyr b. Esved'i iki ayrı kişi olarak zikrettiği halde Zehebî ve İbn Hacer, Amr b. Esved ile Umeyr b. Esved'in aynı kişi olduğunu belirtmektedirler. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 442; Zehebî, *Siyer*, IV, 79; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 144.)

⁴¹¹ Zehebî, *Siyer*, IV, 79; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 4.

⁴¹² İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 171; Mizzî, *a.g.e.*, XXI, 543; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 4.

⁴¹³ Zehebî, *Siyer*, IV, 79. İclî, onun tâbiinden olduğunu belirtmekte, İbn Hacer, onun sahâbî olmadığını kaydetmekte, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'ine Şuayb el-Arnâvût tarafından yapılan tahrîc ve tahkîk çalışmasında O'nun, muhadramûn tabakasından olduğu belirtilmektedir (bk. İclî, *es-Sikât*, II, 172; İbn Hacer, *el-İsâbe*, V, 235.)

⁴¹⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 171; ; Mizzî, *a.g.e.*, XXI, 543

⁴¹⁵ Zehebî, *Siyer*, IV, 79; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 5. Onun namazının Resûlullâh'ın namazına benzediğini ifade eden rivâyetler için bk. Taberânî *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, I, 403; II, 67.

⁴¹⁶ Zehebî, *Siyer*, IV, 79. Şuayb el-Arnâvût, Amr b. Esved'in tâbiî olduğunu, (Mikdâd b. Esved'i görmediğini), bu sebeple Mikdâd'dan rivâyet ettiği hadisin mürsel olduğunu belirtmektedir. [bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Mevsû'atü'l-hadisîyye* (nşr. Şuayb el-Arnâvût v.dğr.), Beyrut 1416-1421/1995-2001, XXXIX, 237.]

⁴¹⁷ Mizzî, *a.g.e.*, XXI, 543; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 4.

⁴¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 442; İclî, *es-Sikât*, II, 172.

⁴¹⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 171.

⁴²⁰ Mizzî, *a.g.e.*, XXI, 545; Zehebî, *Siyer*, IV, 81; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 418.

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerin ikisi Amr b. Esved tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

bl. Süleymân b. Süleym

Ebû Seleme künyesiyle tanınan Süleyman b. Süleym (147/764-65),⁴²¹ Şam'ın önde gelen tâbiîn âlimlerinden olup,⁴²² Humus kadılığı yapmıştır.⁴²³ İbâdete düşkünlüğü ile bilinen Ebû Seleme,⁴²⁴ Hımsî, Şâmî, Kâdî, Kinânî nisbeleriyle anılmaktadır.⁴²⁵

Süleymân b. Süleym, Amr b. Şuayb (ö.118/736), Abdurrahmân b. Cübeyr b. Nüfeyr (ö.118/736), İbn Şihâb ez-Zührî (ö.124/742), Yahyâ b. Câbir (ö.126/743), Sâlih b. Yahyâ b. Mikdâm'dan hadis rivâyet etmiş, Seleme b. Nüfeyl ve başkalarından mürsel rivâyette bulunmuş, kendisinden de Abdullah b. Sâlim (ö.179/795), İsmâil b. Ayyâş (ö.181/797), Bakiyye b. Velîd (ö.197/812-23), Muhammed b. Humeyr (ö.200/815), Ebu'l-Muğîre el-Havlânî (ö.212/827), Muhammed b. Harb el-Havlânî (ö.294/907) ve başkaları hadis rivâyet etmişlerdir. Rivâyetleri *Sünen-i Erbaa*'da yer alan Süleyman b. Süleym'i⁴²⁶ Yahyâ b. Maîn, İclî, Fesevî, Ebû Hâtîm ve Dârekutnî, "sika" lafzı ile, Nesâî, "leyse bihî be's" lafzı ile ta'dîl etmektedirler. İbn Hibbân ise, ona sika râviler arasında yer vermektedir.⁴²⁷

Ebû Seleme'nin 147/764-65 yılında vefat ettiği kaynaklarda kaydedilmektedir.⁴²⁸

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerin ikisi Süleymân b. Süleym tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

⁴²¹ İbn Maîn, , *et-Târih*, IV, 422; Buhârî, *et-Târih*, IV, 17; Fesevî, *Târih*, II, 456; İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, IV, 121; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 195.

⁴²² İbn Asâkir, *Târihu Dımaşk*, XXII, 326.

⁴²³ Mizzî, *a.g.e.*, XI, 441; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 196.

⁴²⁴ İbn Asâkir, *Târihu Dımaşk*, XXII, 330; Mizzî, *a.g.e.*, XI, 441; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 196.

⁴²⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XI, 439; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 195.

⁴²⁶ Mizzî, *a.g.e.*, XI, 401, 442; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 195- 96. Şuayb el-Arnâvût, onun Mikdâd b. Esved'i görmediğini ve ondan hadis işitmediğini belirtmekte dolayısıyla Süleymân b. Süleym'in Mikdâd b. Esved'den rivâyet ettiği hadislerin mürsel olduğunu ifade etmektedir. (bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Mevsû'atü'l-hadisiyye*, XXXIX, 241-42.)

⁴²⁷ İbn Maîn, *et-Târih*, IV, 422; İclî, *es-Sikât*, I, 429; Fesevî, *Târih*, II, 314; İbn Ebî Hâtîm, *a.g.e.*, IV, 121; İbn Asâkir, *Târihu Dımaşk*, XXII, 326-29; Mizzî, *a.g.e.*, XI, 441; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 196.

⁴²⁸ İbn Asâkir, *Târihu Dımaşk*, XXII, 330; Mizzî, *a.g.e.*, XI, 442; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 459; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 196.

bm. Mücâhid b. Cebr

İsmi Mücâhid b. Cebr Ebu'l-Haccâc el-Mekkî el-Mahzûmî (ö.103/721)'dir. İbn Cübeyr olarak da anılır. 21/641 yılında Mekke'de doğmuştur. Kays b. Sâib'in kölesi idi. Kur'an'la ilgili ilk bilgileri Kays'tan almış ve sahâbîlerin ileri gelenleriyle görüşme imkânı bulmuştur. Tabiîn neslinin tanınmış ravilerinden ve müfessirlerindendir. Abdullah b. Mes'ûd, Ali b. Ebî Tâlib, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Ebû Hüreyre, Âişe, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr, Ebû Saîd el-Hudrî gibi sahâbenin ileri gelenlerinden ilim öğrenmiştir. İbn Abbâs'ın huzurunda Kur'an'ı otuz defa hatmettiği ve onunla Kur'an'ı baştan sona üç defa tefsir ettiği bilgisi kaynaklarda yer almaktadır.⁴²⁹ Hz. Âişe'den de hadis dinlemediği halde mürsel olarak rivayette bulunmuştur. İkrime, Atâ b. Ebî Rebâh, Hakem b. Uteybe, Mansur b. el-Mu'temir, Fudayl b. Amr, Husayn, Katâde, Amr b. Dînâr ve A'meş kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir. İbn Abbâs'ın vefatından sonra Mekke'de tefsir alanında en önemli kişi durumuna gelmiştir. Süfyân es-Sevrî, Mücâhid'in geniş tefsir birikimine sahip, güvenilir bir müfessir olduğunu söyler; Katâde b. Diâme, onu yaşadığı devirdeki insanlar arasında tefsiri en iyi bilen kişi diye zikreder.⁴³⁰ İmam Şafîi ve Buhârî de Mücâhid'in tefsirine güvenmiş, kendisinden gelen görüş ve rivayetlere kitaplarında yer vermiştir. İbn Sa'd, Yahya b. Maîn ve İbn Hibbân onun hadis rivâyetinde sika, şahsî hayatında muttaki, âlim ve fakih; Nevevî, Zehebî ve İbn Hacer el-Askalânî ise tefsirde öncü bir şahsiyet olduğunu belirtmişlerdir. Ebû Zür'a da onun için Mekkelî'dir ve sikadır demiştir.⁴³¹

Mücâhid 103/721 senesinde, 82 veya 83 yaşında iken Mekke'de vefat etmiştir. Vefat tarihinin h. 102 veya h. 104 olduğunu belirtenler de vardır. Veki' b. Cerrâh ve Fadl b. Dükeyn onun secdede iken vefat ettiğini söylemektedirler.⁴³²

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerin üçü Mücâhid b. Cebr tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

⁴²⁹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 466-467; Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât*, I, 280; Buhârî, *et-Târîh*, VII, 411; Cerrahoğlu, İsmâil, "Tefsirde Mücâhid ve Ona İsnad Edilen Tefsir", *AÜİFD*, XXIII, s. 31-50.

⁴³⁰ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 466-467; Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, I, 280; Buhârî, *et-Târîh*, VII, 411; el-Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 228; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 240; Cerrahoğlu, *a.g.m.*, s. 31-50.

⁴³¹ İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 466-467; Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, s. 280; Buhârî, *et-Târîh*, VII, 411; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 419; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, VIII, 319; Mizzî, *a.g.e.*, XXVII, 228; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 240; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 520; Cerrahoğlu, *a.g.m.*, s. 31-50.

⁴³² İbn Sa'd, *a.g.e.*, V, 466-467; Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, s. 280; Cerrahoğlu, *a.g.m.*, s. 31-50.

bn. Abdullah el-Behî

Ebû Muhammed künyesiyle tanınan Abdullah el-Behî, Mus‘ab b. Zübeyr’in âzâdlısıdır.⁴³³ Babasının ismi Yesâr’dır. Fâtıma bint Kays (ö.41/661 civârı), Hz. Âişe (ö.58/678), Abdullah b. Ömer (ö.73/692), Abdullah b. Zübeyr (ö.73/692), Ebû Saîd el-Hudrî (74/693-94), Ebû Abdillâh es-Sunâbihî (ö.75/694), Urve b. Zübeyr (ö.94/712) ve Abdühayr el-Hamdânî’den hadis rivâyet etmiş, kendisinden de Ebû İshâk es-Sebî‘î (ö.126/743), İsmâil es-Süddî (ö.127/744), Hâlid b. Seleme (ö.132/749), İsmâil b. Ebî Hâlid (ö.146/763), Abbâs b. Züreyc, Vâil b. Dâvûd ve başkaları rivâyette bulunmuştur. Rivâyetleri Buhârî’nin *Edebü’l-müfred*’i ile, Müslim ve *Sünen-i Erbaa*’da yer almaktadır.⁴³⁴

İbn Sa’d, onu sika lafzıyla ta’dîl etmekte ve az sayıda hadis rivâyet ettiğini belirtmekte, Ebû Hâtım, “lâ yuhteccü bihadisih (hadisiyle ihticâc edilmez/hadisi delil olarak kullanılmaz)” ve “muzdaribü’l-hadis” lafızlarıyla cerh etmektedir. İbn Hibbân ise, onu sika râviler arasında kaydetmektedir.⁴³⁵

Kaynaklarda kaç yaşında, hangi tarihte ve nerde vefat ettiğiyle ilgili herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

Mikdâd b. Esved’den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerden sadece biri Abdullah el-Behî tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

bo. Yezîd b. Şerîk b. Târik

İbrâhîm et-Teymî’nin babası olan Yezîd b. Şerîk b. Târik, et-Teymî nisbesiyle tanınmaktadır.⁴³⁶ Cahiliye devrinde yaşadığı halde Hz. Peygamber’i görmemiştir.⁴³⁷

Fakîh bir âlim olan Yezîd,⁴³⁸ Hz. Ömer (ö.23/644), Ebû Zer (ö.32/652), Abdullah b. Mes‘ûd (ö.32/652-53), Huzeyfe b. Yemân (ö.36/656), Ebû Mes‘ûd el-Ensârî (ö.39/660), Hz. Ali (ö.40/661) ve Ebû Ma’mer Abdullah b. Sahbere’den (ö.60/679-80’li yıllar) hadis rivâyet etmiş, kendisinden de

⁴³³ Buhârî, *et-Târih*, V, 56; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 47; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 89.

⁴³⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 89-90.

⁴³⁵ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, VI, 299; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 33, 47; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 90.

⁴³⁶ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, VI, 104; Buhârî, *et-Târih*, VIII, 340; İbn Ebî Hâtım, *İlelü’l-hadis*, Beyrut 1985, I, 77; Mizzî, *a.g.e.*, XXXII, 160; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 549.

⁴³⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 337. İbn Hacer, ona muhadramûn arasında yer vermektedir. (bk. a.mlf. *el-İsâbe*, VI, 550.)

⁴³⁸ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 549.

Oğlu İbrâhim et-Teymî (ö.92/711), İbrâhim en-Nehaî (ö.95/713), Hakem b. ‘Uteybe (ö.113/731), Cevvâb et-Teymî ve Hemmâm b. Abdillâh et-Teymî rivâyette bulunmuşlardır. Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte*’de yer alan Yezîd b. Şerîk’i⁴³⁹, İbn Sa’d, Yahyâ b. Maîn, İclî, Ebû Hâtim ve Zehebî, “sika” lafzıyla nitelendirmekte, İbn Hibbân ise, ona sika râviler arasında yer vermektedir.⁴⁴⁰ Yezîd b. Şerîk, Abdülmelik b. Mervân’ın hilâfeti (65/85-685/705) sırasında vefat etmiştir.⁴⁴¹

Mikdâd b. Esved’den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerin sadece biri Yezîd b. Şerîk tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

bp. Urve b. Zübeyr b. Avvâm

Ebû Abdillâh künyesi ile tanınan Urve b. Zübeyr b. Avvâm (ö.94/712),⁴⁴² cennetle müjdelenen on sahâbîden biri olan Zübeyr b. Avvâm’ın oğludur.⁴⁴³ Annesi Hz. Ebû Bekr’in kızı Esmâdır.⁴⁴⁴ Kaynaklarda 23/644 veya 29/650 yılında doğduğu kaydedilmektedir.⁴⁴⁵ İmam, fakîh ve Medîne’nin âlimi olarak nitelendirilen Urve,⁴⁴⁶ tâbiîn neslinin önde gelenlerinden olup, Medîneli “fukahâ-i seb‘a”dan birisidir.⁴⁴⁷

Babası, annesi Esmâ, teyzesi Hz. Âişe başta olmak üzere çok sayıda sahâbîden hadis rivâyet etmiş, kendisinden de oğulları Osmân (ö.140/757), Hişâm (ö.145/762), Yahyâ ve Muhammed, Süleymân b. Yesâr (ö.107/725), İbn Şihâb ez-Zührî (ö.124/742) ve başkaları rivâyette bulunmuştur. Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte*’de yer alan Urve b. Zübeyr’i,⁴⁴⁸ İbn Sa’d,

⁴³⁹ Mizzî, *a.g.e.*, XXXII, 160; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 337.

⁴⁴⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, VI, 104; İclî, *es-Sikât*, II, 364; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 271; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 532; Mizzî, *a.g.e.*, XXXII, 161; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 384.

⁴⁴¹ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 602.

⁴⁴² Buhârî, *et-Târih*, VII, 31; Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, 241; Zehebî, *Siyer*, IV, 421; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 180.

⁴⁴³ İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 255.

⁴⁴⁴ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, V, 178; Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, 241; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 194; Zehebî, *Siyer*, IV, 421.

⁴⁴⁵ Mizzî, *a.g.e.*, XX, 22; Zehebî, *Siyer*, IV, 422; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 183-84.

⁴⁴⁶ Zehebî, *Siyer*, IV, 421.

⁴⁴⁷ İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 255; Zehebî, *Siyer*, IV, 421; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 182.

⁴⁴⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XX, 11-15; Zehebî, *Siyer*, IV, 421-22; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 181-82.

“sika”, “kesîrû’l-hadis”, “fakîh”, “me’mûn”, “sebt”; İclî, “sika” ve “racûlün sâlih” lafızlarıyla nitelendirerek onun güvenilir bir râvi olduğunu belirtmektedirler.⁴⁴⁹

Urve b. Zübeyr, Vâkidî, İbn Sa’d ve Yahyâ b. Maîn’e göre 94/712 yılında vefat etmiştir.⁴⁵⁰ Ancak vefat tarihinin h. 93, 95, 99, 100 olduğu şeklinde değişik rivâyetler de bulunmaktadır.⁴⁵¹

Mikdâd b. Esved’den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerin sadece biri Urve b. Zübeyr tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

br. Şureyh b. Ubeyd

Kaynaklarda ismi Şureyh b. Ubeyd olarak geçmekte, Ebu’s-Salt künyesiyle tanınmaktadır.⁴⁵² Şâmî ve Hadramî nisbeleriyle bilinen⁴⁵³ ve tâbiînden olan Şureyh,⁴⁵⁴ Humuslu âlimlerin büyüklerindendir.⁴⁵⁵

Şureyh b. Ubeyd, Ebû Mâlik el-Eş’ârî (ö.18/639), Ebu’d-Derdâ (ö.32/652), Mikdâd b. Esved (ö.33/653-54), Sevbân (ö.54/674), Ukbe b. Âmir (ö.58/678), Muâviye b. Ebî Süfyân (ö.60/680), Ebû Ümâme el-Bâhilî (ö.86/705), Utbe b. Abd (ö.87/706), İrbâd b. Sâriye (ö.71/690), Mikdâm b. Ma’dîkerib (ö.87/706), Abdurrahmân b. Âiz, Kesîr b. Mürre, Zübeyr b. Velîd, ve başkalarından⁴⁵⁶ hadis rivâyet etmiş,⁴⁵⁷ kendisinden de Safvân b. Amr (ö.155/772), Damre b. Rebî’a (ö.182/798), Muâviye b. Sâlih (ö.158/775), Sevr b. Yezîd (ö.153/770), Damdam b. Zür’a ve başkaları rivâyette bulunmuştur. Rivâyetleri Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Nesâî’nin

⁴⁴⁹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, V, 179; İclî, *es-Sikât*, II, 133.

⁴⁵⁰ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, V, 182; Zehebî, *Siyer*, IV, 434.

⁴⁵¹ Halîfe b. Hayyât, *a.g.e.*, 241; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 195; Mizzî, *a.g.e.*, XX, 23-25; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 184.

⁴⁵² Buhârî, *et-Târih*, IV, 230; Fesevî, *Târih*, II, 418; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 353; VI, 442; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 328.

⁴⁵³ Buhârî, *et-Târih*, IV, 230; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 334; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 353; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 446.

⁴⁵⁴ İclî, *es-Sikat*, I, 452; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XXIII, 64.

⁴⁵⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XXIII, 59-60; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 447; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 328.

⁴⁵⁶ Şureyh b. Ubeyd, Sa’d b. Ebî Vakkâs, Sa’d b. Cessâme, Ebû Zer ve Kâbu’l-Ahbâr’ı görmediği halde onlardan hadis rivâyet etmiştir. Dolayısıyla onun ismi zikredilen sahâbîlerden rivâyet ettiği hadisler mürseldir. (bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XXIII, 64; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 328-29.)

⁴⁵⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XXIII, 59-60; Mizzî, *a.g.e.*, XII, 446-48; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 328.

Sünen’lerinde yer almaktadır.⁴⁵⁸ İclî, Nesâî ve Muhammed b. Avf, onu sika; Zehebî sadûk lafzıyla nitelendirerek güvenilir olduğunu ifade etmekte, İbn Hibbân ise ona sika râviler arasında yer vermektedir.⁴⁵⁹ İbn Asâkir, Şureyh b. Ubeyd’in, 108/726 senesinde vefat ettiğini kaydetmektedir.⁴⁶⁰

Mikdâd b. Esved’den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerin üçü Şureyh b. Ubeyd tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

bs. Büsr b. Saîd

Benî Hadramîn’in azâdlısı olan Büsr b. Saîd (ö.100/718-19), el-Medenî nisbesi ile tanınmaktadır.⁴⁶¹ Tâbiîn neslinden olan Büsr,⁴⁶² ibâdete düşkün ve zâhid biri olarak bilinir.⁴⁶³

Büsr b. Saîd, Hz. Osmân (ö.35/655), Cüheym b. Hâris (ö.41/661), Zeyd b. Sâbit (ö.45/665), Sa’d b. Ebî Vakkâs (ö.55/675), Ebû Hureyre (ö.58/678), Abdullah b. Ömer (ö.73/692), Ebû Saîd el-Hudrî (ö.74/693-94), Ebû Zeyd b. Hâlid el-Cühenî (ö.78/697) ve başkalarından hadis rivâyet etmiş, kendisinden de Ebû Seleme b. Abdîrrahmân (ö.94/713), Muhammed b. İbrâhim b. Hâris (ö.119/737), Bükeyr b. Abdillâh b. el-Eşce’ (ö.122/740), Ya’kûb b. Abdillâh b. el-Eşce’ (ö.122/740), Sâlim Ebu’n-Nadr (ö.129/746-47), Zeyd b. Eslem (ö.136/753) ve başkaları rivâyette bulunmuştur.⁴⁶⁴ Rivâyetleri *Kütüb-i Sitte*’de yer alan Büsr b. Saîd’i İbn Sa’d, “sika” ve “kesîrû’l-hadis”; Yahyâ b. Maîn, İclî, Nesâî ve İbn Hacer, “sika”; Ebû Hatîm “lâ yûs’elü an mislih” lafızlarıyla nitelendirerek güvenilir bir râvi olduğunu belirtirken,⁴⁶⁵ İbn Hibbân ona, sika râviler arasında yer vermektedir.⁴⁶⁶

⁴⁵⁸ Mizzî, *a.g.e.*, XII, 446-48; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 328.

⁴⁵⁹ İclî, *es-Sikat*, I, 452; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 353, VI, 442; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 483; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 328-29.

⁴⁶⁰ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, XXIII, 64; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 329.

⁴⁶¹ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, V, 281; Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât*, s. 255; Buhârî, *et-Târîh*, II, 123; Zehebî, *Siyer*, IV, 594; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 436.

⁴⁶² İclî, *es-Sikat*, I, 245; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 423.

⁴⁶³ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, V, 282; Zehebî, *Siyer*, IV, 595; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 436.

⁴⁶⁴ Mizzî, *a.g.e.*, IV, 73; Zehebî, *Siyer*, IV, 595; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 436.

⁴⁶⁵ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, V, 282; İclî, *es-Sikat*, I, 245; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 423; Zehebî, *Siyer*, IV, 594-95; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 436-37; a.mlf., *Takrîb*, s. 122.

⁴⁶⁶ İbn Hibbân, *es-Sikat*, IV, 78-79.

Büsr b. Saîd, Ömer b. Abdilazîz'in halîfeliği (99-101/717-719) zamanında 100/718-19 yılında yetmiş yaşında iken Medîne'de vefat etmiştir.⁴⁶⁷ Mizzî, Onun 101/719 senesinde vefat ettiğini belirten bir görüşün de bulunduğunu kaydetmektedir.⁴⁶⁸

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen ve çalışmamızda yer alan hadislerden sadece biri Büsr b. Saîd tarîkiyle rivâyet edilmiştir.

⁴⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 282; Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât*, s. 255; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 79; Zehebî, *Siyer*, IV, 595.

⁴⁶⁸ Mizzî, *a.g.e*, IV, 75; İbn Hacer, *Tehzib*, I, 437.

İKİNCİ BÖLÜM
ŞÎA ve MİKDÂD b. ESVED

I. ŞİA ve HADİS

Araştırmanın bu kısmında Mikdâd b. Esved'in Şîa'daki konumu ele alınmadan önce Şîa'nın hadis anlayışı hakkında genel bilgiler verilmesinin uygun olacağı düşünülmüş ve Şîa'nın sahâbeye bakışı imkân ölçüsünde tetkik edilmiştir.

A. ŞİA'NIN HADİS TANIMI, ÇEŞİTLERİ ve HADİS ANLAYIŞI

1. Şîa'nın Hadis Tanımı

İmâmiyye Şîası'na göre hadis, Hz. Peygamber ile onun gibi mâsum kabul ettikleri on iki imamın sözleri, fiilleri ve takrirleri olup bunlar arasında fark yoktur. Çünkü Resûl-i Ekrem'e gelen "ruh" onun vefatından sonra imamlara intikal etmiştir.¹ Bu anlayışla ilgili olarak altıncı imam Ca'fer es-Sâdık'ın şöyle dediği rivâyet edilir: "Benim sözüm babamın sözüdür, babamın sözü dedemin sözüdür, dedemin sözü Hüseyin'in sözüdür, Hüseyin'in sözü Hasan'ın sözüdür, Hasan'ın sözü Emîrü'l-müminîn'in (Hz. Ali) sözüdür, onun sözü Resûlullâh'ın, Resûlullâh'ın sözü de Allah'ın kelâmıdır."² Bunun için Şîa'ya göre imamların sözleriyle Hz. Ali'nin sözleri, Hz. Ali'nin sözleriyle de Resûl-i Ekrem'in hadisleri arasında herhangi bir fark yoktur.³

Dolayısıyla peygamberlerinkine benzer bir makâma sahip olan ve onlar gibi Allah tarafından tayin edilen imamların⁴ sözü Allah'ın sözüdür; çünkü onlar meleklerin ve peygamberlerin bildiği her şeyi bildikleri gibi öğrenmek istedikleri bilgiyi doğrudan Allah'tan alma imkânına sahiptirler.⁵ Bu anlayışa göre hadisler, Hz. Peygamber'in sözlerinden ziyâde masum olduklarına inandıkları imamların sözlerinden oluşmaktadır. Masum imamların dışındaki sahâbî, tâbiî ve tebe-i tâbiîn'den gelen sözler ise haber kavramı ile ifade edilmektedir.⁶

¹ Küleynî, Muhammed b. Ya'kûb, *el-Usûl mine'l-Kâfi* (nşr. Ali Ekber el-Gaffârî), Beyrût 1401/1980, I, 273-74.

² Küleynî, *a.g.e.*, I, 53.

³ Sofuoğlu, Cemal, *Şîa'nın Hadis Anlayışı* (doktora tezi, 1977), AÜSBE, s. 60.

⁴ Kâşifu'l-ğitâ, Muhammed b. el-Hüseyin, *Aslu's-Şîa ve usûluhâ*, Beyrût 1402/1982, s. 58.

⁵ Küleynî, *a.g.e.*, I, 255-58.

⁶ Sofuoğlu, *a.g.t.*, s. 126.

2. Şîa'ya Göre Hadislerin Çeşitleri

Şîa'ya göre hadisler mütevâtir ve âhâd olmak üzere iki ana bölümde toplanır.⁷

a. Mütevâtir hadis

Her tabakada yalan üzerinde ittifâk etmesi âdeten mümkün olmayan bir topluluk tarafından rivâyet olunan hadis demek olup, bu tür haberleri kabul etmek ilim yönünden vâcibtir. Ancak bunların vârid olması nâdirdir. Kur'ân-ı Kerîm gibi.⁸

Mütevâtir hadis, Lafzî ve mânevî olmak üzere ikiye ayrılır.⁹

1. Lafzî mütevâtir: Bütün tabakalarda lafız birliğiyle rivâyet edilen hadistir. Lafzen mütevâtir hadislerin sayısı çok azdır. Gadîr hadisi gibi.¹⁰

2. Mânevî mütevâtir: Lafızları farklı olmakla birlikte müşterek bir manaya delâlet eden hadistir. Mânevî mütevâtirin birçok örneği vardır. مَنْ كَذَبَ عَلَىٰ hadisi gibi. Hz. Ali'nin şecâatinin herkes tarafından anlatılması gibi.

Mütevâtir hadis, masum imamdan sadır olması bakımından kabûlünde ve kendisiyle amel etmede zorunluluk bulunan hadistir. Bu açıdan bakıldığında hadisin masum imamdan geldiği kesindir. Ancak mütevâtir, bir manaya ne kadar ve ne açıklıkta delâlet ettiği hususunda diğer deliller gibidir. Mütevâtir hadis, diğer haber çeşitlerinden sadece imamdan sadır olmasının kesinliği ile ayrılır.¹¹

b. Âhâd hadis

Masum imamdan geldiğine dair kati ve müsbet karîneler taşıyan fakat mütevâtir derecesine ulaşmayan hadistir.¹² Zannî bilgi ifade eder. Âhâd hadisler; sahîh, hasen, müvessak ve zayıf olmak üzere dörde ayrılır.¹³

⁷ Hasenî, Hâşim Maruf, *el-Mevzuât fi'l-âsâr ve'l-ahbâr*, Beyrut 1973, s. 47; Kandemir, "Hadis", *DİA*, XV, 39; Sofuoğlu, Cemal, *a.g.t.*, s. 127.

⁸ Sofuoğlu, *a.g.t.*, s. 127.

⁹ Hasenî, *a.g.e.*, s. 47; Sofuoğlu, *a.g.t.*, s. 127.

¹⁰ Gadîr hadisi ile ilgili geniş bilgi için bk. Sofuoğlu, Cemal, "Şîa-i İmâmiyye'nin Hadis Anlayışı", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şîilik Sempozyumu*, İstanbul 1993, s. 258-60.

¹¹ Hasenî, *a.g.e.*, s. 49.

¹² Sofuoğlu, "Şîa-i İmâmiyye'nin Hadis Anlayışı", s. 277.

¹³ Âhâd hadisin çeşitleri ile ilgili geniş bilgi için bk. Şehîd-i Sâni, *er-Ri'âye fi ilmi'd-dirâye*, Kum 1408/1987, s. 77-86.

1. Sahîh hadis: İmâmî âdil bir râvinin muttasıl bir senedle yine kendi gibi râvilerden nakli ile masuma kadar ulaşan hadis demek olup bir hadisin şâz olması sahîh olmasına engel değildir.¹⁴

2. Hasen hadis: Âdil olduğu kesin olarak bilinmemekle beraber övülmüş bir râvinin rivâyet ettiği hadistir.¹⁵

3. Müvessak hadis: Akîdesi bozuk olmakla beraber nakil hususunda güvenilir olduğu yine Şîi ulemâ tarafından kabul edilen diğer müslümanların rivâyet ettiği hadis demek olup, buna “kavî hadis” de denir.¹⁶

4. Zayıf hadis: Sahîh, hasen ve müvessak hadisin sahip olduğu şartları taşımayan hadistir.¹⁷

İmâmiyye için yeni bir terminoloji geliştirerek hadisleri yukarıdaki gibi dört kısma ayıran kişinin Ebu'l-Fezâil Seyyid Cemâleddin Ahmed b. Tâvûs (ö.673/1274) olduğu veya bu ayırımı İbnü'l-Mutahhar el-Hillî'nin (ö.726/1325) yaptığı söylenmektedir.¹⁸

3. Şîa'nın Hadis Anlayışı

Şîa hadis anlayışına göre Resûlullâh'ın Hz. Ali'ye yazdırdığı yetmiş zirâ uzunluğundaki “Câmi'a” isimli sahîfede insanların muhtaç olduğu her şey, kıyamete kadar vuku bulacak her olay, bütün helâl ve haramlar, hatta cennetliklerin isimleri bile yazılıdır; çürümesi ve yıpranması imkânsız olan bu sahîfe Hz. Ali vasıtasıyla imamlara intikal etmiş bulunmaktadır. Hz. Peygamber'e Mi'rac gecesi verilen, ondan da Hz. Ali'ye ve imamlara intikal eden “Divânü's-Şîa” isimli bir kitapta da bu tür bilgiler yer almaktadır. Ca'fer es-Sâdık'ın yanındaki “el-Cifrü'l-ebîyâz” adlı eserde Zebûr, Tevrat, İncil, Hz. İbrâhim'e verilen sahîfeler ve Hz. Fâtıma'nın mushafı bulunmaktadır.¹⁹

¹⁴ Şehîd-i Sâni, *a.g.e.*, s. 78-80.

¹⁵ Şehîd-i Sâni, *a.g.e.*, s. 81.

¹⁶ Şehîd-i Sâni, *a.g.e.*, s. 84-85.

¹⁷ Şehîd-i Sâni, *a.g.e.*, s. 86-87; Sofuoğlu, *a.g.t.*, s. 133.

¹⁸ Kandemir, “Hadis”, *DİA*, XV, 39-40.

¹⁹ Kandemir, “Hadis”, *DİA*, XV, 38. Bu konuda geniş bilgi için bk. Meclisî, Muhammed Bâkır, *Bihâru'l-envâru'l-câmia li-düreri ahbâri'l-eimmeti'lathâr*, I-CX, Beyrût 1403/1983, XXVI, 18-67, 121-25. Ayrıca

Şîa ulemâsının güvenilir kabul ettiği sünnî râvilerin rivâyetlerini kabul etmesine karşılık Sünnîlerin, yalancı olduklarını ve hadis uydurduklarını iddia ederek Şîiler tarafından rivâyet edilen hiçbir hadisi kabul etmedikleri yönündeki iddialar²⁰ gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır.²¹

Şîa'nın Sünnî hadis kitaplarında yer alan rivâyetleri kabul etmemesinin en önemli sebebi, bu rivâyetlerin çoğunun kendilerince âdil olmayan kişiler ve sahâbîler tarafından rivâyet edilmiş olmasıdır. Onlara göre bir hadisin muteber sayılabilmesi için babadan oğula doğru Ca'fer es-Sâdık > Muhammed el-Bâkır > Zeynelâbidîn > Hz. Hüseyin > Hz. Ali > Hz. Peygamber yoluyla gelmesi gerekir.²²

Şîa, sahâbenin hepsini âdil kabul eden Ehl-i sünnet'in aksine sahâbenin hepsinin âdil olmadığı, sahâbenin içinde yalancı, mürted, fâsık ve münâfık kimselerin bulunduğu görüşünü benimsemiştir. Şîa'nın sahâbe ile ilgili görüşlerinin ayrı olarak ele alınması konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

B. ŞÎA ve SAHÂBE

Hz. Osmân'ın hilâfetinin sonlarına doğru teşekkül eden, Hz. Ali dönemi'nde gelişmeye başlayan Şîa birçok kola ayrılmış ve bu kolların sahâbe hakkında çok farklı görüşleri ortaya çıkmıştır.²³ Şîi ulemâ'nın sahâbe tarifi Ehl-i sünnetten farklı olmamakla birlikte, onlar Hz. Peygamber'le sohbetin -az da olsa- o sahâbîye masumluk kazandırmayacağını belirtmişlerdir.²⁴

Şîa'nın hadis anlayışı ile ilgili özet bilgiler için bk. Cirit, Hasan, *Hadise Giriş -Tarihçe, Literatür ve Seçme Hadisler-*, İstanbul 2011, s. 243-46.

²⁰ Hasenî, *el-Mezuât*, s. 53.

²¹ Kandemir, "Hadis", *DİA*, XV, 40.

²² Kâşifu'l-ğitâ, *Aslu 'ş-Şîa ve usûluhâ*, s. 79.

²³ Efendioğlu, Mehmet, "Sahâbe", *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 496. Şîa'nın sahâbe hakkındaki görüşleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler ihtivâ eden bir çalışma için bk. Esed Haydar, *es-Sahâbe fî nazari 'ş-Şîati'l-İmâmiyye*, Beyrut 1402/1982.

²⁴ Sofuoğlu, "Şîa'nın Bazı Sahâbîler Hakkındaki Görüşleri", *AÜİFD*, 1981, XXIV, 534-35

Şîa'ya göre, sahâbe arasında oldukça kalabalık bir münâfık ve fâsık grubu vardır. Allah Resûlü hayatta iken saf ve temiz olan birçok sahâbî sonradan adâlet sıfatını yitirmiştir.²⁵ Şîî âlimleri, sahâbe hakkında hepsini âdil kabul edenler, sıradan insanlar gibi cerh ve ta'dile tâbi tutulmaları gerektiğini söyleyenler ve büyük bir kısmını tekfîr edenler olmak üzere üç görüş bulunduğunu, kendilerinin en mu'tedil olan ikinci görüşü benimsediklerini söylerler.²⁶ Ancak kaynaklar incelendiğinde farklı bir sonuca ulaşılmaktadır. Çünkü Gadîr-i Hum günü Hz. Ali'ye biat ettikleri halde Hz. Peygamber'in vefâtından sonra bu biatlarına uymayanlar irtidâd etmiştir. İrtidâd etmeyenler az sayıda olup bunlar Ehl-i beyt ile Ebû Zer el-Gıfârî, Mikdâd b. Esved, Selmân-ı Fârisî, Ammâr b. Yâsir ve Huzeyfe b. Yemân gibi sahâbîlerdir.²⁷ Mâsum imamlardan Ca'fer es-Sâdık'ın, sahâbenin Resûl-i Ekrem hakkında doğru söylediğini belirtmesine rağmen²⁸ Şîa'nın sadece Selmân-ı Fârisî, Ebû Zer el-Gıfârî, Mikdâd b. Esved ve Ammâr b. Yâsir gibi belirli sahâbîleri güvenilir kabul etmesini anlamak kolay değildir.²⁹

Yukarıdaki bilgilerden Şîa'nın sahâbe içerisinde Mikdâd b. Esved'e ayrı bir değer verdiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle Şîa nezdinde önemli bir konuma sahip olan Mikdâd b. Esved'in Şîî kaynaklardaki yeri ele alınacaktır.

II. ŞÎÎ KAYNAKLARDA MİKDÂD b. ESVED

Çalışmanın bu kısmında öncelikle Şîa'nın hadislerini kabul ettiği birkaç sahâbîden biri olan Mikdâd b. Esved'in Şîî ricâl kaynaklarındaki yeri, özellikleri ve Hz. Ali'ye olan yakınlığı imkân ölçüsünde ele alınmış, daha sonra onun Şîa kaynaklarında yer alan rivâyetlerine –tesbit edilebildiği kadarıyla- yer verilmiştir.

²⁵ Sofuoğlu, a.g.m., XXIV, 535-36; Efendioğlu, "Sahâbe", *DİA*, XXXV, 497. Ehl-i sünnet inancına göre bütün sahâbîler adıldırler. Hadis râvilerinde bulunması gereken özelliklerin onlarda da bulunup bulunmadığı tetkik konusu değildir. (bk. Sofuoğlu, a.g.m., XXIV, 530.)

²⁶ Esed Haydar, *el-İmâmü's-Sâdık ve'l-mezâhibü'l-erbaa*, Beyrut 1969, I, 592.

²⁷ Sofuoğlu, "Şîa-i İmâmiyye'nin Hadis Anlayışı", s. 263; Efendioğlu, "Sahâbe", *DİA*, XXXV, 496-97.

²⁸ Küleynî, *el-Usûl*, I, 65.

²⁹ Kandemir, "Hadis", *DİA*, XV, 40.

A. MİKDÂD b. ESVED’İN ŞİÎ KAYNAKLARDAKİ KONUMU

Şîî ricâl müelliflerinden Berkî (ö.280/893), Mikdâd b. Esved’i Resûlullâh’ın ashâbı içerisinde ikinci sırada Mikdâd b. Amr adıyla zikretmekte, Esved b. Abdiyeğûs’un onu evlatlık aldığını, bu sebeple Esved’e nisbet edildiğini belirtmektedir.³⁰

Şeyh Müfid (ö.413/1022), Mikdâd’a, Hz. Peygamber’in vefatından sonra irtidat etmeyen üç sahâbî arasında ve “erkânû’l-erbaa” içerisinde yer vermektedir.³¹ Müfid, ayrıca Mikdâd’ın ismi, künyesi, nesebi hakkında kısa bilgiler vermekte, Mikdâd’ın sahâbe içresindeki üstünlüğünü ifade eden rivâyetleri kaydetmektedir.³²

Şeyh Tûsî (ö.460/1067), Mikdâd b. Esved’i hem Resûlullâh’ın hem de Hz. Ali’nin ashâbı içerisinde zikretmekte, onun ismi, künyesi ve nesebi hakkında kısa bilgiler vermekte, onun “erkânû’l-erbaa”nın ikincisi olduğunu kaydetmektedir.³³

İbn Dâvûd el-Hillî (ö.707/1307’den sonra) de, râvileri alfabetik olarak sıraladığı eserin birinci bölümünde Mikdâd b. Esved’in ismi, künyesi ve nesebi hakkında kısa bilgiler vermekte, “erkânû’l-erbaa”nın ikincisi olduğunu belirtmekte, Hz. Ali’nin yakın arkadaşları arasında büyük bir yere sahip olduğunu kaydetmektedir.³⁴

Şîî bir müellif olan Kâşifu’l-ğîtâ (ö.1373/1954), yaklaşık 300 sahâbînin, Hz. Ali’nin şîası içerisinde yer aldığını iddia etmekte, bunlardan otuz kadarının ismini vermekte ve bunlar içerisinde Mikdâd b. Esved de yer almaktadır.³⁵

Muâsır Şîî müelliflerinden Ebu’l-Kâsım el-Hûî (ö.1412/1992), râvileri alfabetik olarak sıraladığı eserinde Mikdâd b. Esved’e de yer vermiş, ilk dönem Şîî ricâl müelliflerinin görüşlerini nakletmiştir.³⁶

³⁰ Berkî, Ahmed b. Muhammed, *et-Tabakât* (nşr. Sâmîr Kâzım el-Hafâcî), Kum 1428/2007, s. 29. Eserin tahkîkini yapan Samîr Kâzım el-Hafâcî, Mikdâd b. Esved’in hayatı ile ilgili kısa bilgiler vermekte, Mikdâd b. Esved’in 48 hadis rivâyet ettiğini ve bu hadislerden birinin *Sahîhân*’da, üçünün Müslim’de yer aldığını ifade etmektedir. (bk. Berkî, *a.g.e.*, s. 29.)

³¹ Şeyh Müfid, Muhammed b. Nu’mân, *el-İhtisâs* (nşr. Ali Ekber el-Gaffâr), Beyrut 1982, s. 6-7.

³² Şeyh Müfid, *el-İhtisâs*, s. 8-11.

³³ Tûsî, Muhammed b. Hasan b. Ali, *er-Ricâl* (nşr. Muhammed Sâdık Bahrû’l-ulûm), Necef 1380/1961, s. 27, 57.

³⁴ İbn Dâvûd, Hasan b. Ali İbn Dâvûd el-Hillî, *er-Ricâl* (nşr. Muhammed Sâdık Bahrû’l-ulûm), Necef 1392/1972, s. 192.

³⁵ Kâşifu’l-ğîtâ, *Aslu’s-Şîa ve usûluhâ*, s. 23-25. Ayrıca bk. Topgöl, Muhammed Enes, *Hadis Râvilerinde Şîîlik Eğilimi* (yüksek lisans tezi, 2010), MÜSBE, s. 6.

B. MİKDÂD b. ESVED’İN ÖZELLİKLERİ

Şîa ricâl kaynaklarına bakıldığında Mikdâd b. Esved’in bazı özellikleri dikkat çekmektedir. Şimdi onun bu özellikleri tetkik edilecektir.

1. Makbûl Râvi Grupları İçerisinde Bulunması

Şîa ricâl kaynakları tetkik edildiğinde, Şîa tarafından güvenilir kabul edilen birkaç sahâbîye yer verildiğini ve Şîa’nın güvenilir râvileri “makbûl râvi grupları” diye adlandırabileceğimiz³⁷ gruplar içerisinde ele aldığını görmekteyiz.

Mikdâd b. Esved de bu gruplardan “Şurtatu’l-hamîs”, “Erkânü’l-erbaa” ve “Havâriyyûn” içerisinde yer alan bir sahâbîdir. Şurtatu’l-hamîs, rivâyetlere göre içerisinde beş bin civârında güvenilir râvinin bulunduğu gruptur.³⁸ Bu grupta Selmân-ı Fârisî, Mikdâd b. Esved, Ebû Zer el-Gıfârî, Ammâr b. Yâsir gibi sahâbîler ile Abdullah b. Yahyâ, Ebû Sinân, Esbağ b. Nübâte gibi tâbîine ait bazı isimler yer almaktadır. Rivâyetlere göre burada yer alan kişiler Hz. Ali’nin cennetle müjdelediği kimselerdir.³⁹

Erkânü’l-erbaa ise, Şîa’nın dört temeli, esası veya direği diye ifade edilen güvenilir râvi grubudur.⁴⁰ Selmân-ı Fârisî, Ebû Zer ve Ammâr b. Yâsir’in yer aldığı bu grupta Mikdâd b. Esved’e ikinci kişi olarak yer verilmektedir.⁴¹

Havâriyyûn ise, Şîa’ya göre haklarında bu isimle nass bulunan kimselerdir.⁴² Rivâyete göre kıyâmet günü bir münâdi çıkıp, Resûlullâh’ın havâripleri nerede diye çağırarak, Selmân, Ebû Zer ve Mikdâd gibi bazı kimseler ayağa kalkacaktır.⁴³

³⁶ Hûî, Ebû’l-Kâsım b. Ali Ekber b. Hâşim Müsevî, *Mu’cemu ricâli’l-hadis*, Beyrut 1409/1989, XVIII, 314-21.

³⁷ Sofuoğlu, Cemal, *Hadis Tenkidi Yönünden el-Kâfî Üzerine Bir İnceleme* (doçentlik tezi, 1982), Ankara, s. 28.

³⁸ bk. Sofuoğlu, *a.g.t.*, s. 28-29. Berkî ve Şeyh Müfid, şurtatu’l-hamîs’te altı bin kişinin bulunduğunu, Şeyh Tûsî ise, şurtatu’l-hamîs’in beş veya altı bin kişiden oluştuğunu kaydetmektedirler. (bk. Berkî, *et-Tabakât*, s. 40; Şeyh Müfid, *el-İhtisâs*, s. 2; Tûsî, Muhammed b. Hasan b. Ali, *İhtiyâru ma’rifeti’r-ricâl*, Meşhed 1348/1929, s. 6.)

³⁹ Berkî, *et-Tabakât*, s. 40; Şeyh Müfid, *el-İhtisâs*, s. 2-3. Ayrıca bk. Sofuoğlu, *a.g.t.*, s. 28-29.

⁴⁰ bk. Sofuoğlu, *a.g.t.*, s. 33.

⁴¹ Şeyh Müfid, *el-İhtisâs*, s. 6-7; Tûsî, *er-Ricâl*, s. 57; İbn Dâvûd, *er-Ricâl*, s. 192.

⁴² bk. Sofuoğlu, Cemal, *a.g.t.*, s. 33.

⁴³ Tûsî, *İhtiyâru Ma’rifeti’r-ricâl*, s. 9; Şeyh Müfid, *el-İhtisâs*, s. 61.

2. Hz. Peygamber'in ve Hz. Ali'nin Ashâbı Arasında Yer Alması

Şîa ricâl müellifleri, râvileri Hz. Peygamber'in ashâbı, Hz. Ali'nin ashâbı şeklinde gruplara ayırmışlardır. Bazı müellifler Mikdâd b. Esved'e, hem Resûlullâh'ın hem de Hz. Ali'nin ashâbı içerisinde yer vermişlerdir.⁴⁴ Bazıları ise onu, sadece Hz. Ali'nin ashâbı içerisinde zikretmişlerdir.⁴⁵ Berkî ise, Resûl-i Ekrem'in ashâbı yanında Hz. Ali'nin ashâbının seçkinleri arasında da onun adını kaydetmektedir.⁴⁶

3. İrtidat Etmeyen Sahâbîler İçerisinde Bulunması

Şîa, sahâbîlerin çoğunun, Resûlullâh'ın vefatından sonra Hz. Ali'ye biat etmedikleri gerekçesiyle irtidat ettiğini iddia etmektedir. Onlara göre, irtidat etmeyenler az sayıda olup bunlar Ehl-i beyt ile Ebû Zer el-Gıfârî, Mikdâd b. Esved, Selmân-ı Fârisî, Ammâr b. Yâsir ve Huzeyfe b. Yemân gibi sahâbîlerdir.⁴⁷ Ca'fer es-Sâdık'tan nakledilen bir rivâyete göre, Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra şu üç kişi hariç insanlar irtidat etmiştir: Selmân-ı Fârisî, Mikdâd b. Esved ve Ebû Zer el-Gıfârî.⁴⁸

4. Cennetle Müjdelenen Sahâbîler İçerisinde Yer Alması

Şîa'ya göre, Mikdâd b. Esved Resûlullâh'ın cennetle müjdelediği birkaç sahâbîden biridir. Bir rivâyette Hz. Peygamber'in, Hz. Ali'ye: "*Cennet seni, Ammâr, Selmân, Ebû Zer ve Mikdâd'ı arzular*" buyurduğu nakledilerek⁴⁹ Mikdâd'ın cennetle müjdelenen sahâbîler içerisinde yer aldığı belirtilmiştir.

⁴⁴ Tûsî, *er-Ricâl*, s. 27, 57. Şeyh Tûsî, Mikdâd'ı Rasûlullâh'ın ashâbı içerisinde Mikdâd b. Amr b. Esved ismiyle kaydetmektedir. Bu ifadedden Esved'in onun babası veya dedesi olduğu anlaşılmaktadır, halbuki Esved, Mikdâd'ın babası veya dedesi değil, onu evlâtlık kabul eden kimsedir. Müellif onun ismini sehven bu şekilde kaydetmiş olmalı ki, Hz. Ali'nin ashâbı içerisinde onu Mikdâd b. Esved olarak zikretmekte ve Mikdâd'ın babasının Amr el-Behrânî olduğunu belirtmektedir. (bk. Hûî, *Mu'cem*, XVIII, 314).

⁴⁵ Şeyh Müfid, *el-İhtisâs*, 6.

⁴⁶ Berkî, *et-Tabakât*, s. 29, 40.

⁴⁷ Sofuoğlu, "Şîa-i İmâmiyye'nin Hadis Anlayışı", s. 263; Efendioğlu, "Sahâbe", *DİA*, XXXV, 496-97.

⁴⁸ Şeyh Müfid, *el-İhtisâs*, 6, 10; Tûsî, *İhtiyâru Ma'rifeti'r-ricâl*, s. 6, 8; Hûî, *Mu'cem*, XVIII, 315, 316.

⁴⁹ Şeyh Sadûk, Muhammed b. Ali b. Bâbeveyh, *el-Hisâl* (nşr. Ali Ekber el-Gıfârî), Kum ts., s. 303; Şeyh Müfid, *el-İhtisâs*, s.12, 97; Hûî, *Mu'cem*, XVIII. 320-21.

5. Mikdâd b. Esved'in Bazı Üstün Nitelikleri

Şîî anlayışta Mikdâd b. Esved, seçkin sahâbîler içerisinde bulunmakta, onun bu durumu Ca'fer es-Sâdık'ın "Mikdâd'ın bu ümmet içerisindeki konumu, Ku'ân'daki -kendisine hiçbir harf bitişmeyen- 'elif' gibidir", "Onun kalbi demir parçası gibidir" sözlerinde yerini bulmaktadır.⁵⁰ Şîa'ya âit kaynaklara baktığımızda onun şu özellikleri ile tanınan bir sahâbî olduğunu tetkîk etmekteyiz.

a. İmânı

Şîî anlayışa göre sahâbenin çoğu irtidat etmiştir. Mikdâd b. Esved, irtidat etmeyen birkaç sahâbîden biridir. Şîî hadis ve ricâl kaynaklarında onun iman bakımından üstünlüğünü ortaya koyan birkaç rivâyet yer almaktadır. Bu rivâyetlerden birinde İmâm Ca'fer, bu zamanda imân bakımından insanların en üstünü Mikdâd b. Esved'dir,⁵¹ diyerek onun üstünlüğünü ortaya koymuştur. Yine İmâm Ca'fer, İmânın on mertebesinin bulunduğunu her mertebede bir kişinin yer aldığını belirttiği rivâyetinde⁵² sekizinci mertebenin Mikdâd 'a âit olduğunu ifade etmiştir.

İmâm Ca'fer'in rivâyet ettiği bir başka hadiste Allah Resûlü: "*Allah bana şu dört kişiyi sevmemi emretti. Onlar: Ali, Ebû Zer, Selmân ve Mikdâd'dır*" buyurarak⁵³ Mikdâd'ın Allah'ın özel sevgisine mazhar olduğunu belirtmiştir.

Câbir b. Abdillâh el-Ensârî Hz. Peygamber'e:

-Mikdâd b. Esved hakkında ne dersin? diye sorduğunda Resûlullâh:

-"*Kim ona buğz ederse, Allah'a buğz etmiştir, kim de onu severse Allah'ı sevmiştir*" buyurmuş,⁵⁴ böylece Allah'ın sevgisini kazanmanın yolunun Mikdâd'ı sevmekten geçtiğine dikkat çekmiştir.

⁵⁰ Ca'fer es-Sâdık'ın sözleri için bk. Şeyh Müfid, *el-İhtisâs*, 10, 11; Tûsî, *İhtiyâru Ma'rifeti'r-ricâl*, s. 10-11; Hûî, *Mu'cem*, XVIII. 315, 320.

⁵¹ Şeyh Müfid, *el-İhtisâs*, 11; Hûî, *Mu'cem*, XVIII. 320.

⁵² Şeyh Sadûk, , *el-Hisâl*, s. 448; Hûî, *Mu'cem*, XVIII. 317.

⁵³ Şeyh Sadûk, *el-Hisâl*, s. 253, 254; Şeyh Müfid, *el-İhtisâs*, 9, 13; a.mlf. *el-Emâlî* (nşr. Hüseyin İstâdûlî-Ali Ekber el-Gaffârî), Beyrut 1414/1993, s. 124-25; Tûsî, *İhtiyâru Ma'rifeti'r-ricâl*, s. 10; Hûî, *Mu'cem*, XVIII. 316. Bu rivâyet Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında da yer almaktadır. (bk. Tirmizî, "Menâkıb", 21; İbn Mâce, "Mukaddime", 11.)

⁵⁴ Şeyh Müfid, *el-İhtisâs*, 222-23.

b. Sabrı

Şîî anlayışa göre Mikdâd b. Esved, sabırlı bir sahâbî olarak tanınır. Resûl-i Ekrem; “*Ey Selmân! Mikdâd’ın sabrı sana verilseydi, sen küfre düşerdin*” buyurarak⁵⁵ onun ne kadar sabırlı bir insan olduğunu ifade etmektedir.

c. İlmî

Şîa ricâl kaynaklarında Mikdâd b. Esved’in ilminin çokluğu ve ilmî üstünlüğü ile ilgili birkaç rivâyet bulunmaktadır. İmâm Ca’fer’in rivâyet ettiği bir hadiste Resûlullâh’ın: “*Ey Selmân! Mikdâd’ın ilmi sana verilseydi, sen küfre düşerdin*” dediği nakledilerek⁵⁶ Mikdâd’ın ilminin çok olduğuna dikkat çekilmiştir.

C. HZ. ALİ’YE YAKINLIĞI

Şîî anlayışa göre, sahâbîler Gadîr-i Hum günü Hz. Ali’ye biat ettikleri halde, sahâbenin çoğu Hz. Peygamber’in vefâtından sonra bu biatlarına uymayarak irtidat etmişlerdir. İrtidat etmeyen ve biatlarına sâdık kalanlar birkaç kişi olup, Mikdâd b. Esved de bunlar arasında yer almaktadır. Yani Mikdâd, Resûlullâh’ın vefâtından sonra Hz. Ebû Bekr’e biat etmemiş, Hz. Ali’ye gelip, “Biz senden başkasına biat etmeyiz” diyen sahâbîler içerisinde yer almış ve hep onun yanında bulunmuştur. Şu bilgiler onun bu özelliğine dikkat çekmektedir:

Hz. Ali, yeryüzünün, insanların rızıklanmasına, insanlara yardım edilmesine, yağmurun yağmasına sebep olan yedi kişi için yaratıldığını ifade ettiği rivâyetinde, Mikdâd b. Esved’in adını da zikretmekte ve kendisinin onların imâmı olduğunu belirtmektedir.⁵⁷

Şîî âlim Şeyh Sadûk’un naklettiği bir rivâyetinde, Hz. Ebû Bekr’in halîfeliğini kabul etmeyip onun yerine Hz. Ali’nin halîfe olması gerektiğini söyleyen on iki kişinin bulunduğu ve bunlardan birinin Mikdâd olduğu belirtilmektedir.⁵⁸

Bir başka rivâyetinde Ca’fer es-Sâdık, Resûlullâh’ın vefâtından sonra kırk kişiden oluşan bir grubun Hz. Ali’ye gelip, “Biz asla senden başkasına itaat etmeyiz” dediklerini, bu grubun içerisinde Mikdâd’ın da bulunduğunu söylemektedir.⁵⁹

⁵⁵ Şeyh Müfîd, *el-İhtisâs*, 12; Hûî, *Mu’cem*, XVIII. 320.

⁵⁶ Tûsî, *İhtiyârü Ma’rifeti’r-ricâl*, s. 11; Hûî, *Mu’cem*, XVIII. 316.

⁵⁷ Şeyh Müfîd, *el-İhtisâs*, 5; Şeyh Sadûk, *el-Hisâl*, s. 360-61.

⁵⁸ Şeyh Sadûk, *el-Hisâl*, s. 461; Hûî, *Mu’cem*, XVIII. 318. .

Yine Şeyh Sadûk'un naklettiği bir rivâyette, Mikdâd'ın Hz. Ebû Bekr'e; nasihatta bulunduğu, Hz. Ali'nin hakkı olan hilâfeti gasbettiğini ve halîfelikten vazgeçmesi gerektiğini söylediği kaydedilmektedir.⁶⁰

Şîî ricâl müelliflerinden İbn Dâvûd el-Hillî, Mikdâd b. Esved'i, Hz. Ali'nin yakın arkadaşları arasında onun büyük bir yeri vardır, diyerek⁶¹ Emîru'l-müminîn'e olan yakınlığını ifade etmektedir.

Ebu'l-Kâsım el-Hûî ise, "Mikdâd'ın büyüklüğü ve Hz. Ali'ye yakınlığı güneşten daha belirgindir" diyerek,⁶² onun Şîa nezdindeki itibarını ortaya koymakta ve Hz. Ali'ye olan yakınlığını belirtmektedir.

D. MİKDÂD b. ESVED'İN ŞÎİ KAYNAKLARDAKİ RİVÂYETLERİ

Şîa'nın hadis anlayışına göre, Hz. Peygamber'in sözlerinin yanısıra ma'sum olduklarına inanılan on iki imamın sözlerine de hadis denir.⁶³ Bunun doğal sonucu olarak Şîa hadis kaynaklarında hadis olarak yer alan rivâyetlerin büyük çoğunluğunu imamların sözleri oluşturmaktadır.

Bu sebeple sözü edilen kaynaklarda, Şîa'nın rivâyetlerini kabul ettiği birkaç sahâbîden biri olan Mikdâd b. Esved'in, Ehl-i sünnet hadis anlayışına göre hadis kabul edilebilecek az sayıda rivâyeti yer almaktadır. Bu rivâyetlerin bir kısmının senedinde Mikdâd b. Esved yer alırken diğer rivâyetlerin senedinde Mikdâd b. Esved yer almamakla birlikte onun Hz. Peygamber'le diyalogu bulunmaktadır. Şîa'nın temel hadis kaynağı olarak kabul edilen ve *Kütüb-i Erbaa*⁶⁴ olarak isimlendirilen eserlerde Mikdâd b. Esved'in sadece dört rivâyeti tespit edilebilmiştir. Diğer hadisler ise, Şîa'ya âit diğer hadis kaynakları yanında yine Şîa'ya âit tefsir, fıkıh ve akaid eserlerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Öncelikle *Kütüb-i Erbaa*'da yer alan rivâyetlere, sonra da diğer rivâyetlere yer verilmiştir.

⁵⁹ Hûî, *Mu'cem*, XVIII. 320. Benzer rivâyet için bk. Tûsî, *İhtiyâru Ma'rifeti'r-ricâl*, s. 8.

⁶⁰ Şeyh Sadûk, , *el-Hisâl*, s. 463-64.

⁶¹ İbn Dâvûd, *er-Ricâl*, s. 192.

⁶² Hûî, *Mu'cem*, XVIII. 315.

⁶³ Sofuoğlu, *Hadis Tenkidi Yönünden el-Kâfi Üzerine Bir İnceleme*, s. 92.

⁶⁴ *Kütüb-i Erbaa* şu eserlerden müteşekkildir. **1.** Küleynî, *el-Kâfi*, **2.** el-Kummî, *Men lâ yahduru'l-fakih*, **3.** Tûsî, *el-İstibsâr*, **4.** Tûsî, *Tehzibu'l-ahkâm*.

1. *Kütüb-i Erbaa*'da Yer Alan Rivâyetler

Kütüb-i Erbaa'da Mikdâd b. Esved'den nakledilen veya onun Resûlullah'la diyalogu bulunan dört rivâyet tespit edilmiştir. Bunlardan üçü mezi ile ilgili olup, benzer rivâyetler Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında da yer almaktadır.⁶⁵ Diğer rivâyet ise Kur'ân'ın fazîleti ile ilgili olup bu rivâyet Ehl-i Sünnet hadis kaynaklarında yer almamaktadır.

66

67

68

⁶⁵ Bu rivâyetleri benzeri olan rivâyetlerle karşılaştırmak için bk. Araştırmanın ikinci bölümünde yer alan 1-12 arasındaki rivâyetler.

⁶⁶ Tûsî, Muhammed b. Hasan b. Ali, *el-İstibsâr fî mâ uhtülife mine'l-ahbâr* (nşr. Seyyid Hasan Horsan), Tahrân 1970, I, 91; a.mlf., *Tehzîbu'l-ahkâm* (nşr. Seyyid Hasan Horsan), Beyrut 1401/1981, I, 17.

⁶⁷ Tûsî, *el-İstibsâr*, I, 92; a.mlf., *Tehzîbu'l-ahkâm*, I, 18.

⁶⁸ Tûsî, *el-İstibsâr*, I, 92; a.mlf., *Tehzîbu'l-ahkâm*, I, 18.

) : () -

:(

: :

:

2. Diğer Kaynaklarda Yer Alan Rivâyetler

Diğer kaynaklarda ise Mikdâd b. Esved'den nakledilen veya onun Hz. Peygamber'le diyalogu bulunan on sekiz rivâyet tespit edilmiş olup, bunlar tahâret, kıyâmet, cennet, cehennem, kurban kesmenin fazîleti, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'e yakınlığı, Hz. Ali'nin üstünlüğü, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in Rasûl-i Ekrem tarafından sevilmesi, Kur'ân âyetlerinin tefsîri gibi konularla ilgilidir. Bu rivâyetlerden sadece Kur'ân âyetlerinin tefsîri ile ilgili olan üç rivâyetin benzeri olan rivâyetler, Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında da yer almaktadır.

.

»

70«

⁶⁹ Küleynî, *el-Usûl*, II, 598-99. Hadisin benzer rivâyeti için bk. Ayyâşî, Ebü'n-Nasr Muhammed b. Mes'ûd el-Ayyâşî, *Tefsîru'l-Ayyâşî* (nşr. Hâşim Rasûlî el-Hallâtî), Beyrut 1411/1991, I, 13-14.

⁷⁰ Zeyd b. Ali, *Müsnedü'l-İmâm Zeyd* (nşr. Abdülazîz b. İshâk el-Bağdâdî), Beyrut 1981, s. 61-62.

:
 « » :
 : :
 : « » :
 71

72

⁷¹ Hilâlî, Ebû Sâdık Süleym b. Kays, *Kitâbu Süleym b. Kays el-Hilâlî* (nşr. Muhammed Bâkır el-Ensârî), Kum 1425/1995, II, 932. Hadisin benzer rivâyeti için bk. Şeyh Sadûk, Muhammed b. Ali b. Bâbeveyh, *Kemâlû'd-dîn ve temâmü'n-ni'me*, Kum 1405/1984, II, 413-14.

⁷² Hilâlî, *a.g.e.*, II, 814. Ayrıca bk. Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, CI, 49.

73

75 «

⁷³ Hilâlî, *a.g.e.*, II, 601-02.

⁷⁴ Hilâlî, *a.g.e.*, II, 732-33.

⁷⁵ Hilâlî, *a.g.e.*, II, 747.

:

-

()

!

:

:

:

:

:

:

:

:

:

:

:

:

" :

76»

.

⁷⁶ Furkân 25/54

: -
 " :
 " :
 : "
 : !
 :

: : -
 : :
 : :
 : :
 : :

⁷⁷ Hilâlî, *Kitâbu Süleyman b. Kays*, II, 753-55.

⁷⁸ Hilâlî, *a.g.e.*, II, 881-82.

79

:

- "

:

80

" :

[]

:

]

[

] []

[

: .

[]

.

: .

:

: .

[]

: .

: .

.

⁷⁹ Hilâlî, *a.g.e.*, II, 859. Ayrıca bk. Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXX, 96-97.

⁸⁰ Ra'd 13/29

» : 81 «

» :

83, 82 «

» :

84 «

» :

85 «

» : () :

86 «

⁸¹ A'râf 7/33

⁸² Fâtır 35/34-35

⁸³ İbn Furât, Ebû'l-Kâsım Furât b. İbrâhim b. Furât el-Kûfî, *Tefsîru Furât el-Kûfî* (nşr. Muhammed el-Kâzım), Beyrut 1412/1992, I, 212. Ayrıca bk. Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, LXV, 71-73.

⁸⁴ Tûsî, Muhammed b. Hasan b. Ali, *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (nşr. Ahmed Habib Kasir el-Âmilî), Beyrut ts., VII, 455. Hadisin benzer rivayeti için bk. Araştırmamızın ikinci bölümünde yer alan 47. rivâyet.

⁸⁵ Tabersî, Ebû Ali Emînüddin Fazl b. Hasan b. Fazl et-Tabersî, *Mecmaü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, Beyrut 1415/1995, VII, 266. Hadisin benzer rivâyetleri için bk. Araştırmamızın ikinci bölümünde yer alan 45, 46 ve 48. rivâyetler.

⁸⁶ Tabersî, *a.g.e.*, X, 291. Hadisin benzer rivâyetleri için bk. Araştırmamızın ikinci bölümünde yer alan 41-44 arasındaki rivâyetler.

)

(

87

()

()

()

: : :

()

:

88

:

:

:

89

⁸⁷ İbn Şa'zân, Ebu'l-Hasan Muhammed b. Ahmed b. Ali b. el-Hasan İbn Şa'zân el-Kummî, *Fedâilu emîru'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib*, Necef 1381/1962, s. 151. Ayrıca bk. Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXVI, 116.

⁸⁸ Râvendî, Ebü'l-Hasan Kutbüddîn Saîd b. Hibetillah Kutbüddin er-Râvendî, *el-Harâic ve'l-cerâih*, I-III, Beyrut 1411/1991, II, 842-43. Ayrıca bk. Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, XXXXIII, 271-72.

⁸⁹ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, I, 177.

3. Rivâyetlerin Değerlendirilmesi

Tesbitlerimize göre, *Kütüb-i Erbaa* olarak bilinen Şîa'nın temel hadis kaynaklarında Mikdâd b. Esved'in dört rivâyeti yer almaktadır. Bu rivâyetlerden üç tanesi Hz. Ali > Mikdâd b. Esved tarîkiyle nakledilirken,⁹² rivâyetlerden sadece biri Mikdâd b. Esved tarîkiyle nakledilmektedir.

Mikdâd b. Esved'den rivâyet edilen Şîa'nın diğer hadis kaynakları yanında tefsir, fıkıh, akaid eserlerinde yer alan onsekiz rivâyet tespit edilmiştir. Bu rivâyetlerden üçü Hz. Ali tarîkiyle nakledilirken,⁹³ diğer rivâyetler Mikdâd b. Esved tarîkiyle rivâyet edilmektedir.

Tesbitlerimize göre, Şîa kaynaklarında yer alan rivâyetlerden sadece birkaçı Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer almaktadır.

⁹⁰ Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, LXXVII, 225. (Râvendî, *Nevâdir*, s. 45'ten naklen)

⁹¹ İbn Hayyûn, Ebû Hanife en-Nu'mân b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî, *Deâimü'l-İslâm ve zikrû'l-helâl ve'l-harâm ve'l-kazâya ve'l-ahkâm an Ehl-i beyti Resûlillah aleyhâ ve aleyhim efdalü'l-İslâm*, Kâhire 1383-1385/1963-1965, II, 182; Ayrıca bk. Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, LXXXVI, 300-01.

⁹² Hadisleri Hz. Ali, Mikdâd b. Esved'den rivâyet etmiştir.

⁹³ Hadisleri Hz. Ali, Mikdâd b. Esved'den rivâyet etmiştir

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MİKDÂD b. ESVED'İN RİVÂYETLERİ

I. RİVÂYETLERİN TAHRÎC ve TAHKÎKİ İLE SENEDLERİNDE YER ALAN RÂVİLERİN DURUMU

Kaynaklarda Mikdâd b. Esved'in Hz. Peygamber'den kırk iki hadis rivâyet ettiği kaydedilmektedir. Burada ise ona âit olduğu tespit edilen seksen rivâyet incelenmiştir. Tespitlerimizdeki rivâyet sayısındaki farklılık, sened ve metin yönünden farklılığı olan mükerrer rivâyetlere yer verilmesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Mikdâd b. Esved'e âit Ehl-i sünnet hadis kaynaklarında yer alan rivâyetlerin incelendiği bu bölümde, öncelikle rivâyetlerin tahrîc ve tahkîki yapılmış, ardından rivâyetlerin senedlerinde yer alan râvilerin durumu hakkında bilgi verilmiştir.

A. RİVÂYETLERİN TAHRÎC ve TAHKÎKİ

Araştırmanın bu bölümünde *Kütüb-i Sitte* müellifleri, İmâm Mâlik, Ahmed b. Hanbel, el-Fesevî, İbn Hibbân, Taberânî, Hâkim en-Nîsâbü'rî ve Beyhakî'nin Mikdâd b. Esved'den naklettikleri metin ve sened yönünden farklılığı görülen seksen rivâyet incelenmiştir. Metin yönünden aynı veya çok yakın olan birkaç rivâyete, senedindeki farklılık sebebiyle mükerrer olarak yer verilmiştir.

Sonra rivâyetlerin tahrîci yapılmıştır. Araştırmada yer alan her bir rivâyetin dipnotunda nakledildiği kaynak belirtilmiş, daha sonra bu rivâyetin aynı veya benzer olarak rivâyet edildiği diğer kaynaklar gösterilmiştir. Burada bazen hadisin mu'teber hadis kaynaklarında geçen ve Mikdâd b. Esved dışındaki râviler tarafından nakledilen değişik versiyonlarına da işaret edilmiştir. Hadislerin tahrîcinde başvurduğumuz kaynaklar, başta *Kütüb-i Sitte* olmak üzere İmâm Mâlik'in *el-Muvattâ'*, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i gibi ilk dönem hadis kaynaklarının yanında İbn Hibbân'ın *Sahîh*'i, Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebîr*'i ile Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'sıdır. Araştırmada başvuru olan diğer kaynaklar kronolojik olarak aşağıda Tablo-1'de gösterilmiştir

Araştırmada ele alınan diğer bir önemli husus hadislerin senedinde yer alan râvilerle ilgili verilen bilgiler ve râviler hakkında münekkitlerce yapılmış olan değerlendirmelerdir. Söz konusu bilgi ve değerlendirmelere râvinin adının ilk kez geçtiği rivâyetin dipnotunda yer verilmiş, diğer rivâyetlerde tekrar geçtiğinde ilk geçtiği yere işaret edilmiştir. Râvilerle ilgili verilen bu bilgilerde vefat tarihleri, kaynaklarda yer alan isim, künye, neseb ve lakâbları ile

kendileri için kullanılan cerh ve ta'dîl lafızlarına yer verilmiş, fazla detaya girilmemiştir. Vefât tarihi, cerh ve ta'dîl yönünden hakkında bilgi bulunamayan râviler dipnotta belirtilmiştir. Araştırmanın bu bölümünde başvurulmuş ricâl ve tabakât kaynakları kronolojik olarak aşağıda Tablo-2'de gösterilmiştir.

Diğer taraftan araştırmada yer alan hadislerin sıhhatiyle ilgili tenkit ve değerlendirmelerde son dönem hadis araştırmacılarının görüşlerine sıkça başvurulmuştur. Şeyh el-Elbânî'nin Tirmizî, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin eserlerindeki hadisler için yaptığı değerlendirmeler ile Şuayb el-Arnâvût'un Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i ve İbn Hibbân'ın *Sahîh*'indeki hadisler için yaptığı değerlendirmeler bu görüşlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

TAHRÎC ÇALIŞMASINA ESAS ALINAN KAYNAKLAR

Tablo 1

Sıra No	Eser/Müellif	Müellifin Vefat Tarihi
1	<i>el-Câmiu's-sahîh</i> / Buhârî	256/870
2	<i>el-Câmiu's-sahîh</i> / Müslim	261/875
3	<i>es-Sünen</i> / Tirmizî	279/892
4	<i>es-Sünen</i> / Ebû Dâvud	275/888
5	<i>es-Sünen</i> / Nesâî	303/915
6	<i>es-Sünen</i> / İbn Mâce	273/886
7	<i>el-Muvattâ'</i> / İmâm Mâlik	179/795
8	<i>el-Müsned</i> / Ahmed b. Hanbel	241/855
9	<i>el-Müsned</i> / İmâm Şâfiî	204/819
10	<i>el-Musannef</i> / İbn Ebî Şeybe	235/849
11	<i>el-Edebü'l-müfred</i> / Buhârî	256/870
12	<i>Kitâbü'l-Ma'rife</i> / el-Fesevî	277/890
13	<i>es-Sünenü'l-kübrâ</i> / Nesâî	303/915
14	<i>Sahîh</i> / İbn Hibbân	354/965
15	<i>el-Mu'cemu'l-kebîr</i> / Taberânî	360/971
16	<i>el-Mu'cemu'l-evsât</i> / Taberânî	360/971
17	<i>el-Müstedrek</i> / Hâkim en-Nisâbûrî	405/1014
18	<i>es-Sünenü'l-kübrâ</i> / Beyhakî	458/1066
19	<i>Şuabu'l-îmân</i> / Beyhakî	458/1066

TAHKİK ÇALIŞMASINA ESAS ALINAN KAYNAKLAR

Tablo 2

Sıra No	Eser/Müellif	Müellifin Vefat Tarihi
1	<i>et-Tabakât</i> / İbn Sa'd	230/845
2	<i>et-Târih</i> / İbn Maîn	233/848
3	<i>et-Tabakât</i> / Halîfe b. Hayyât	240/854
4	<i>el-İlel</i> / Ahmed b. Hanbel	241/855
5	<i>et-Târihu 'l-kebîr</i> / Buhârî	256/870
6	<i>es-Sikât</i> / İclî	261/875
7	<i>ed-Duafâ' ve 'l-metrûkîn</i> / Nesâî	303/915
8	<i>ed-Duafâü 'l-kebîr</i> / Ukaylî	322/934
9	<i>el-Cerh ve 't-ta'dîl</i> / İbn Ebî Hâtim	327/938
10	<i>es-Sikât</i> / İbn Hibbân	354/965
11	<i>el-Kâmil fî duafâi 'r-ricâl</i> / İbn Adî	365/976
12	<i>Târihu Bağdâd</i> / Hatîb el-Bağdâdî	463/1071
13	<i>Târihu Dimaşk</i> / İbn Asâkir	571/1176
14	<i>Tehzîbu 'l-Kemâl</i> / el-Mizzî	742/1341
15	<i>Siyeru a'lâmi 'n-nübelâ</i> / Zehebî	748/1348
16	<i>el-Kâşif</i> / Zehebî	748/1348
17	<i>Mîzânü 'l-i'tidâl</i> / Zehebî	748/1348
18	<i>el-Vâfî bi'l-vefeyât</i> / es-Safedî	764/1363
19	<i>Tehzîbü 't-Tehzîb</i> / İbn Hacer	852/1449
20	<i>Takrîbü 't-Tehzîb</i> / İbn Hacer	852/1449
21	<i>Lisânü 'l-mîzân</i> / İbn Hacer	852/1449

¹ Yezîd b. Hârûn b. Zâdî (ö.206/821): Zâdân diye bilinir. Münekkitlerce sika, mutkîn, hafız, sadûk, kesîrû'l-hadis, sahîhü'l-hadis lafızları ile ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 314; Buhârî, *et-Târih*, VIII, 368; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 295; Zehebî, *Tezkire*, I, 318.)

² Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr (ö.151/768): Tâbiîn neslinden olup, sika, hasenü'l-hadis ve muhaddislerin emîri terimleriyle tavsîf edilmiştir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 191; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 38.)

³ Hişâm b. Urve b. Zübeyr b. Avvâm el-Kureşî (ö.147/764): Sika, sebt, huccet, kesîrû'l-hadis, el-imam fi'l-hadis lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 321; İclî, *es-Sikât*, II, 332; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 63; Zehebî, *Siyer*, VI, 34-47.)

⁴ Urve b. Zübeyr b. Avvâm el-Kureşî (ö.94/712): Hadis münekkitleri onu, sika, kesîrû'l-hadis, fakîh, me'mûn, sebt, racûlün sâlih terimleriyle ta'dîl etmişlerdir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 178-82; İclî, *es-Sikât*, II, 133.) Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

⁵ Ahmed b. Hanbel, IV, 79; VI, 2; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, IX, 7. Taberânî bu hadisi İdrîs b. Ca'fer el-Attâr'dan aynı senedle rivâyet etmiştir. Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'ine Şuayb el-Arnâvût tarafından yapılan tahrîc ve tahkîk çalışmasında, bu hadis için "sahîh", hadisin mükerrer olarak yer alan benzer rivâyeti için "sahîh li gayrih" değerlendirmesinde bulunulmuş, senedde yer alan râvilerden Muhammed b. İshâk'ın müdellis olduğu bu sebeple hadisin bu isnâdının zayıf olduğu, seneddeki diğer râvilerin Buhârî ve Müslim'in râvileri arasında yer aldığı belirtilmiştir.

⁶ Ebu'l-Velîd Hişâm b. Abdilmelik el-Bâhilî et-Tayâlisî (ö.227/841): Şeyhu'l-İslâm, imâm, fakîh, muhaddislerin emîri, sika, sebt ve mutkin lafızlarıyla tanıtılmaktadır. (bk. İclî, *es-Sikât*, II, 330; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 65; Zehebî, *Siyer*, X, 341-47.)

⁷ Zâide b. Kudâme es-Sekafî Ebu's-Salt el-Kûfî (ö.161/777): Hâfız, sika, sebt, hüccet, sadûk ve sahîbü sünne terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. İclî, *es-Sikât*, I, 367; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, III, 613; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 273-77; Zehebî, *Siyer*, VII, 375-78; a.mlf., *el-Kâşif*, I, 400.)

⁸ Ebû Hasayn Osmân b. Âsım b. Hasayn el-Esedî el-Kûfî (ö.127/744-45): Kendisi Zeyd b. Kesîr olarak tanınmaktadır. Tâbiîn tabakasından olup, sika, sebt, sahîhu'l-hadis terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târih*, VI, 240; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 160; Zehebî, *Siyer*, V, 412-17; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 126.)

⁹ Ebû Abdîrrahmân Abdullah b. Habîb b. Rebî'a es-Sülemî (ö.73/692): Sika ve kesîrû'l-hadis olarak tavsîf edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 172-75; Buhârî, *et-Târih*, V, 72; İclî, *es-Sikât*, II, 413; Zehebî, *Siyer*, IV, 267-72; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 183.)

¹⁰ Ali b. Ebî Tâlib (ö.40/661): Sahâbîdir. Mikdâd b. Esved'in râvileri ile ilgili bölümde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																												</
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	----

¹¹ Buhârî, “Gusûl”, 13.

¹² Ahmed b. Yûnus Ebû Abdillâh el-Kûfî (ö.227/841): Dedesine nisbetle Ahmed b. Yunus olarak isimlendirilmiş, münekkidlerce Şeyhu'l-İslâm, sika, mutkin, sadûk, sâhibü sünne lafızlarıyla ta'dil edilmiştir. (bk. İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, VI, 161; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 198; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 150.)

¹³ Züheyr b. Muâviye b. Hudeyc el-Cu'fî Ebû Hayseme el-Kûfî (ö.173/789-90): Münekkidlerin çoğu onu sika, sebt, mutkin, me'mûn, kesîru'l-hadis gibi lafızlarla ta'dil ederken, Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a ve Zehebî, onun Ebû İshâk el-Hamdânî'den ihtilât (râvinin hadis rivâyetine ehliyetini yok eden akıl eksikliği ve zayıflığı hali) halinde iken rivâyette bulunduğunu belirterek onu “leyyin” ifadesi ile cerh etmektedirler. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 377; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, V, 588; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 337; Zehebî, *Mizân*, II, 86.)

¹⁴ Hişâm b. Urve b. Zübeyr (ö.147/764): bk. 3 nolu dipnot.

¹⁵ Urve b. Zübeyr b. Avvâm (ö.94/712): bk. 4 nolu dipnot.

¹⁶ Ali b. Ebî Tâlib (40/661): bk. 10 nolu dipnot.

¹⁷ Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 82. Ebû Dâvûd, bu hadisin Süfyan es-Sevrî ve başkaları tarafından rivâyet edildiğini de belirtmiştir. el-Elbânî, hadisi sahîh olarak nitelendirmiştir.

¹⁸ İshâk b. İbrahim b. Mahled b. İbrahim b. Metar el-Hanzalî Ebû Ya'kûb el-Mervezî İbn Râhûye (ö.238/852): *el-Müsned* müellifidir. İmam, hâfız, şeyh, sika, me'mûn lafızları ile ta'dil edilmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târîh*, I, 379; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, II, 209; Hatîb, *Târîh*, VI, 345-355; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 373-387; Zehebî, *Siyer*, XI, 358-383)

¹⁹ Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfî es-San'anî (ö.211/826): “*Musannef*”in müellifi. Kendisi hakkında sika, sebt gibi ta'dil lafızları kullanılmıştır. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 548; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, VI, 38; Zehebî; *Siyer*, IX, 563.)

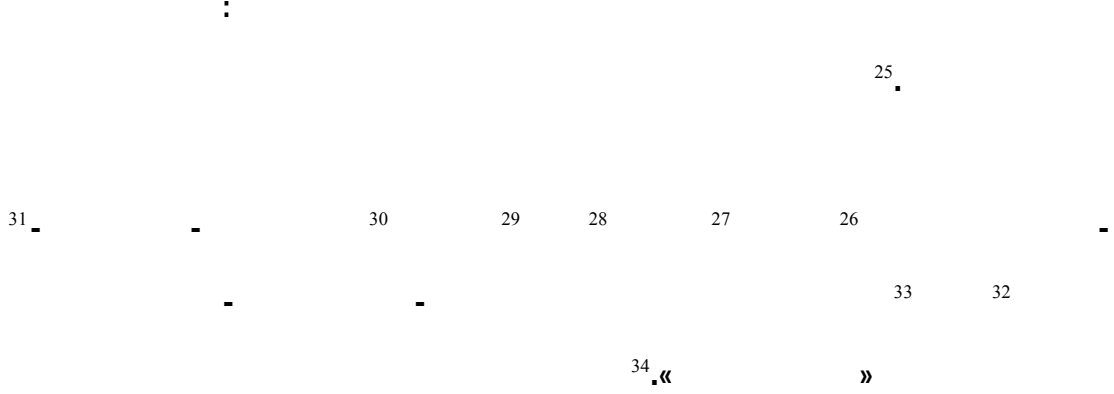
²⁰ Ma'mer b. Râşid el-Ezdî (ö.152/769): İmâm, hâfız, şeyhu'l-İslâm, sika ve sebt olarak bilinmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 546; Buhârî, *et-Târîh*, VII, 378-379; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, VIII, 255-257; Zehebî; *Siyer*, VII, 5; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 342.)

²¹ Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc (ö.150/767): Sika ve sadûk olarak tanınmaktadır. (bk. Zehebî, *Siyer*, VI, 325; a.mlf. *Tezkire*, I, 169.)

²² Hişâm b. Urve b. Zübeyr (ö.147/764): bk. 3 nolu dipnot.

²³ Urve b. Zübeyr b. Avvâm (ö.94/712): bk. 4 nolu dipnot.

²⁴ Ali b. Ebî Tâlib (ö.40/661): bk. 10 nolu dipnot.

²⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 7.

²⁶ Ebû Bekir b. Ebî Şeybe Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim (ö.235/849): Sadûk, sika, mutkîn, hâfız lafızları ile ta'dil edilmiştir. (bk. Ahmed b. Hanbel, *el-İlâle ve ma'rifetu'r-ricâl* (nşr. Vasiyyullâh b. Muhammed Abbâs), Beyrut 1408/1988, I, 383; II, 91; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 358; Hatîb, *Târîh*, X, 66-70; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 41.)

²⁷ Vekî' b. el-Cerrah b. Melih b. Adî (ö.197/812): Münekkidler onu hâfız, sika, me'mûn, huccet, kesîru'l-hadis terimleriyle tavsif etmişlerdir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 394; Zehebî, *Siyer*, IX, 140; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 109.)

²⁸ Ebû Muâviye Muhammed b. Hâzîm et-Temîmî es-Sa'dî (ö.195/811): Kûfeli mürcîlerin lideri olduğu söylenen Ebû Muâviye, sika, mutkin ve sadûk lafızlarıyla ta'dil edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 392; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 246-47; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 441; Zehebî, *Siyer*, IX, 73-78.)

²⁹ Huşeym b. Beşîr b. Kâsım es-Sülemî el-Vâsîfî (ö.183/799): Çok sayıda tedliste bulunan ve hadis hâfızlarından biri olan Huşeym sika, sebt, kesîru'l-hadis gibi lafızlarla ta'dil edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 313; İclî, *es-Sikât*, II, 334; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 115; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, XIV, 85-93; Zehebî, *Siyer*, VIII, 287-92.)

³⁰ el-A'meş Süleymân b. Mihrân Ebû Muhammed el-Esedî el-Kâhilî (ö.148/765): Şeyhu'l-İslâm, muhaddislerin imâmı, kesîru'l-hadis, âlim, sika ve sebt terimleriyle tavsîf edildiği halde İbn Hibbân ve Zehebî, onun müdellis bir râvî olduğunu kaydetmektedir. (bk. İclî, *es-Sikât*, I, 432-34; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 146; İbn Hibbân, *Meşâhîru ulemâi'l-emsâr* (nşr. Maufred Fleischhammer), Kâhire 1379/1959, s. 111; Zehebî, *Siyer*, VI, 226-48; a.mlf. *Mizân*, II, 224; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 222-26.)

³¹ Ebû Ya'lâ Münzir b. Ya'lâ es-Sevrî el-Kûfî: Sika ve kalîlü'l-hadis terimleriyle tavsîf edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 310; İclî, *es-Sikât*, II, 298; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 242; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 304-05.)

³² Ebu'l-Kâsım Muhammed b. el-Hanefiyye el-Hâşimî el-Kureşî (ö.81/700): Hz. Ali'nin oğlu olan İbnü'l-El-Hanefiyye, yaşadığı dönemin büyük âlimlerindendir. Kaynaklarda kendisi hakkında cerh ve ta'dil yönünden her hangi bir bilgi tespit edilememiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 91-116; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, LIV, 318-59; Zehebî, *Siyer*, IV, 110-29.)

³³ Ali b. Ebî Tâlib (ö.40/661): bk. 10 nolu dipnot.

³⁴ Müslim, "Hayız", 17.

39	38	37	36	35	-
»	-	-			40
				41 «	
46	45	44	43	42	- √
		-	-	48	47
				49 «	»

³⁵ Kuteybe b. Saïd b. Cemîl b. Tarîf b. Abdillâh Ebû Recâ' es-Sekafî el-Belhî (ö.240/854): İsmi Yahyâ b. Saïd, lakâbı Kuteybe'dir. Şeyhu'l-İslâm, imâm, sika, sadûk ve rivâyetu'l-İslâm terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târih*, VII, 195; Fesevî, *Târih*, 212; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 140; Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, IV, 464-70; Zehebî, *Siyer*, XI, 13-24; a.mlf. *Tezkire*, II, 446-47; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 358-61.)

³⁶ Ebû Abdullah Cerîr b. Abdilhumeyd ed-Dabbî el-Kûfî (ö.188/804): Sika, sadûk, huccet ve kesîru'l-ilim olarak bilinmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 381; İclî, *es-Sikât*, I, 267; Zehebî, *Siyer*, IX, 9-18; a.mlf., *Mizân*, I, 394; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 75-77.)

³⁷ el-A'meş Süleymân b. Mihrân Ebû Muhammed el-Esedî el-Kâhilî (ö.148/765): bk. 30 nolu dipnot.

³⁸ Ebû Ya'lâ Münzir b. Ya'lâ es-Sevrî el-Kûfî: bk. 31 nolu dipnot.

³⁹ Ebu'l-Kâsım Muhammed b. el-Hanefiyye el-Hâşimî el-Kureşî (ö.81/700): bk. 32 nolu dipnot.

⁴⁰ Ali b. Ebî Tâlib (ö.40/661): bk. 10 nolu dipnot.

⁴¹ Buhârî, "İlim", 51; "Vudû", 33. "İlim", 51'deki rivâyet Müsedded > Abdullah b. Ebî Dâvud > Ameş > Münzir Ebû Ya'la es-Sevrî > Muhammed b. el-Hanefiyye > Hz. Ali tarîkiyle nakledilmiştir.

⁴² Yahyâ b. Habîb b. Arabî el-Hârisî Ebû Zekerîyya eş-Şeybânî (ö.248/862): İmâm, hâfız, sebt, sika, me'mûn ve sadûk lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 137; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 265; Zehebî, *Siyer*, XI, 156-57; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 589.)

⁴³ Halid b. Hâris b. Ubeyd b. Süleymân Ebû Osmân el-Basrî (ö.186/802): İmâm, hâfız, hüccet, sika, sebt ve sadûk terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 291; Buhârî, *et-Târih*, III, 145; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, III, 325; Zehebî, *Siyer*, IX, 126-28; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 82-83.)

⁴⁴ Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Ezdî (ö.160/776): Hadiste emîru'l-mü'minîn'dir. Hâfız, âbid, sika, me'mûn, mutkin, sebt, hüccet lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 280; Buhârî, *et-Târih*, IV, 244; İclî, *es-Sikât*, I, 456; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 369-70; Zehebî, *Siyer*, VII, 202-28; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 238; a.mlf., *Takrîb*, s. 266.)

⁴⁵ el-A'meş Süleymân b. Mihrân Ebû Muhammed el-Esedî el-Kâhilî (ö.148/765): bk. 30 nolu dipnot.

⁴⁶ Ebû Ya'lâ Münzir b. Ya'lâ es-Sevrî el-Kûfî: bk. 31 nolu dipnot.

⁴⁷ Ebu'l-Kâsım Muhammed b. el-Hanefiyye el-Hâşimî el-Kureşî (ö.81/700): bk. 32 nolu dipnot.

⁴⁸ Ali b. Ebî Tâlib (ö.40/661): bk. 10 nolu dipnot.

⁴⁹ Müslim, "Hayız", 18; Nesâî, "Tahâret", 112; "Gusûl ve Teyemmüm", 28. Nesâî, hadisi Muhammed b. Abdi'l-A'lâ'dan rivâyet etmiştir. Hadisin metninde yer alan **فيه الوضوء** lafzı Nesâî'nin rivâyetinde **فيه الوضوء** olarak

54	53	52	51	50	- A
				:	56 55
					57 :
61	60	59	58	-	
- :					62

geçmektedir. Son dönem hadis araştırmacılarından el-Elbânî, Nesâî'deki rivâyet için "sahîh" değerlendirmesi yapmıştır.

- ⁵⁰ İshâk b. İbrâhim b. Abbâd Ebû Ya'kûb es-San'ânî ed-Deberî (ö.285/898): Abdürrezzak b. Hemmâm'ın *el-Musannef* adlı eserinin râvisidir. Şeyh, âlim, sadûk lafızlarıyla ta'dil edilmekte, Abdürrezzak'tan sema yoluyla hadis aldığı, ancak ondan naklettiği rivâyetlerin münker olduğu belirtilmektedir. (bk. İbnü'l-Esîr, Ali b. Muhammed b. Abdülkerim b. Esir, *el-Lübâb fî tehzîbi'l-ensâb*, Dâru Sâdır, Beyrut ts., I, 489; Zehebî, *Siyer*, XIII, 416-18; a.mlf., *Mizân*, I, 181-82; Safedî, *el-Vâfî*, VIII, 394-95; İbn Hacer, *Lisân*, I, 349-50.)
- ⁵¹ Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi es-San'ânî (ö.211/826): bk. 19 nolu dipnot.
- ⁵² Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî (ö.161/777): Hadiste emîru'l-mü'minîn olan Süfyân, sika, sebt, me'mûn, huccet ve kesîru'l-hadis terimleriyle ta'dil edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 371; Buhârî, *et-Târîh*, IV, 92; İclî, *es-Sikât*, I, 407-15; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, IV, 222-24; Zehebî, *Siyer*, VII, 229-79.)
- ⁵³ el-A'meş Süleymân b. Mihrân Ebû Muhammed el-Esedî el-Kâhilî (ö.148/765): bk. 30 nolu dipnot.
- ⁵⁴ Ebû Ya'lâ Münzir b. Ya'lâ es-Sevrî el-Kûfî: bk. 31 nolu dipnot.
- ⁵⁵ Ebu'l-Kâsım Muhammed b. el-Hanefiyye el-Hâşimî el-Kureşî (ö.81/700): bk. 32 nolu dipnot.
- ⁵⁶ Ali b. Ebî Tâlib (ö.40/661): bk. 10 nolu dipnot.
- ⁵⁷ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 6. (Hadisin Mikdâd b. Esved'den nakledilen benzer rivâyeti için bk. Abdürrezzâk, Ebû Bekir Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, Beyrut 1403/1983, I, 157. Hz. Ali'nin Mikdâd b. Esved tarîkiyle naklettiği benzer rivâyetler için bk. Ahmed b. Hanbel, I, 103, 108, 140.)
- ⁵⁸ Yahyâ b. Saîd b. Ferrûh b. el-Kattân (ö.198/813): Münekkidler onu, sika, me'mûn, huccet, hâfız, râfi' ifadeleriyle ta'dil etmişlerdir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 150; Zehebî, *Siyer*, IX, 185; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 216.)
- ⁵⁹ Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc (ö.150/767): bk. 21 nolu dipnot.
- ⁶⁰ Atâ b. Ebî Rebâh Ebû Muhammed Eslem el-Kureşî (ö.114/732): Tabiûnun ileri gelenlerinden olan Atâ, imâm, şeyhu'l-İslâm, müftî haramî'l-mekkî, fakîh, âlim gibi sıfatlarla anılmıştır. Münekkidlerce sika, sebt, huccet, kesîru'l-hadis lafızları ile ta'dil edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 467; Buhârî, *et-Târîh*, VI, 463; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 330; Zehebî, *Siyer*, V, 78-88; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 179-182.)
- ⁶¹ Âiş b. Enes el-Bekrî el-Kûfî: Hz. Ali, Mikdâd b. Esved ve Ammâr b. Yâsir'den rivâyette bulunan Âiş'ten sadece Atâ b. Ebî Rebâh hadis rivâyet etmiştir. İbn Hacer, onun makbûl bir râvi olduğunu belirtirken Zehebî, onun mechûl bir râvi olduğunu kaydetmektedir. (bk. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 101-02; Zehebî, *Mizân*, II, 364; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 289.)
- ⁶² Ali b. Ebî Tâlib (ö.40/661): bk. 10 nolu dipnot.

⁶³ Ahmed b. Hanbel, VI, 5. Şuayb el-Arnâvût, hadis için “sahîh li ğayrih”tir fakat isnâdî seneddeki Âiş b. Enes el-Bekrî sebebiyle zayıftır, çünkü Âiş mechûl bir râvi olup kendisinden Atâ b. Ebî Rebâh’tan başka kimse rivâyette bulunmamıştır, seneddeki diğer râviler Buhârî ve Müslim’in râvileri arasında olup sikadır, değerlendirmesinde bulunmuştur. (Hadisin benzer rivâyeti için bk. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, I, 155.)

⁶⁴ İshâk b. İbrâhim b. Abbâd Ebû Ya'kûb es-San'ânî ed-Deberî (ö.285/898): bk. 50 nolu dipnot.

⁶⁵ Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi es-San‘ânî (ö.211/826): bk. 19 nolu dipnot.

⁶⁶ Ma'mer b. Râşid el-Ezdî (ö.152/ 769): bk. 20 nolu dipnot.

⁶⁷ Amr b. Dînâr el-Mekkî (ö.126/743-44): Münekkiltlerce sika, sebt, hâfız, kesîru'l-hadîs gibi lafızlarla ta'dîl edilmiş, Dârekutnî ise, onun ziyâdesinin makbul olduğunu belirtmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 480; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V,167; İclî, *es-Sikât*, II, 175; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 231; Dârekutnî, Ali b. Ömer, *el-İlelû'l-vâride fi'l-ehâdisü'n-nebebiyye* (nşr. Mahfuzu'r-rahmân Selefî), Riyâd 1405-1414/1985-1994, XI, 34; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXII, 5-13.)

⁶⁸ Atâ b. Ebî Rebâh Ebû Muhammed Eslem el-Kureşî (ö.114/732): bk. 60 nolu dipnot.

⁶⁹ Âiş b. Enes el-Bekrî el-Kûfî: bk. 61 nolu dipnot.

⁷⁰ Ali b. Ebî Tâlib (ö.40/661): bk. 10 nolu dipnot.

⁷¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 7. (Hadisin Mikdâd b. Esved'den nakledilen benzer rivâyetini, Hz. Ali'nin Mikdâd b. Esved tarîkiyle naklettiği benzer rivâyetlerle krş. Abdürrezzâk, *el-Musannef*, I, 157; Ahmed b. Hanbel, I, 80, 104, 124, 145.)

⁷² Osmân b. Ömer b. Fâris el-Abdî Ebû Muhammed el-Basrî (ö.209/824): Sika, sebt, sadûk ve racülün sâlih terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 296; İclî, *es-Sikât*, II, 129; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, VI, 159; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, XI, 280-82; Zehebî, *Siyer*, IX, 557-59.)

⁷³ Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir Ebû Abdillâh el-Medenî (ö.179/795); *el-Muvatta*'ın müellifidir. İmâm Mâlik olarak tanınır. Şeyhu'l-İslâm, huccetü'l-ümme, imâmü dâri'l-hicre, re'su'l-mutkînîn, kebîru'l-müsbitîn

- gibi terimlerle tavsîf edilmiştir. (bk. İbn Maîn, *Târîh*, II, 543; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 204-05; Zehebî, *Siyer*, VIII, 48-135; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 5-9.)
- ⁷⁴ Ebu'n-Nadr Sâlim b. Ebî Umeyye el-Kureşî et-Teymî el-Medenî (ö.129/746): Sika, sebt, nebîl, sâlih, hasenu'l-hadis ve kesîru'l-hadis terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Maîn, *et-Târîh*, II, 186; Buhârî, *et-Târîh*, IV, 111; İclî, *es-Sikât*, I, 184; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 179; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 127-30; Zehebî, *Siyer*, VI, 6-7; a.mlf., *el-Kâşif*, I, 421; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 226.)
- ⁷⁵ Süleymân b. Yesâr el-Hilâlî (ö.107/725): Hz. Meymûne'nin azâdlısıdır. Sika, me'mûn, kesîru'l-hadis ve ehadü'l-eimme lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 175; İbn Maîn, *et-Târîh*, III, 157; İclî, *es-Sikât*, I, 435; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 149; Zehebî, *Siyer*, IV, 447.) Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.
- ⁷⁶ Ahmed b.Hanbel, VI, 4; İbn Mâce, "Tahâret", 70. İbn Mâce, hadisi Muhammed b. Beşşâr'dan aynı senedle rivâyet etmiştir. Şuayb el-Arnâvût, hadisin sahîh olduğunu fakat hadisin senedinde yer alan Süleymân b. Yesâr'ın Mikdâd b. Esved'i görmediğini bu sebeple Mikdâd'dan rivâyet ettiği bu hadisin isnâdının munkatî' olduğunu, senedde yer alan diğer râvilerin Buhârî ve Müslim'in râvileri arasında yer aldığını ve sika olduklarını ifade etmiştir. Son dönem hadis araştırmacılarından el-Elbânî ise, İbn Mâce'deki rivâyet için sahîh değerlendirmesinde bulunmuştur.
- ⁷⁷ Ebû Saîd Abdurrahmân b. Mehdî b. Hassan b. Abdurrahman el-Anberî (ö.198/813): Münekkidler onu, imâm, nâkid, sika, me'mun, sadûk olarak ta'dîl etmişlerdir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 297; Buhârî, *et-Târîh*, V, 254; Zehebî, *Siyer*, IX, 192-209; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 279.)
- ⁷⁸ İshâk b. İshâ b. Necîh Ebû Ya'kûb b. et-Tabbâ' (ö.214/829): Münekkilerce sadûk, la be'se bih ve meşhûru'l-hadis lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târîh*, I, 399; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 230; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 462-64; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 245.)
- ⁷⁹ Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir Ebû Abdillâh el-Medenî (ö.179/795): bk. 73 nolu dipnot.
- ⁸⁰ Ebu'n-Nadr Salim b. Ebî Umeyye el-Medenî (ö.129/746): bk. 74 nolu dipnot.
- ⁸¹ Süleymân b. Yesâr el-Hilâlî (ö.107/725): bk. 75 nolu dipnot.
- ⁸² Ahmed b. Hanbel, VI, 5; Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, "Tahâret", 53; Ebû Dâvûd, "Tahâret", 82; Nesâî, "Tahâret", 112; "Gusûl veTeyemmüm", 28; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 15. Şuayb el-Arnâvût, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'indeki hadis için sahîh değerlendirmesi yapmıştır. el-Elbânî ise, hadisin zikredilen diğer kaynaklardaki rivâyetleri için sahîh değerlendirmesinde bulunmuştur. [Hadisin Mikdâd b. Esved'den nakledilen benzer rivâyetleri için bk. Şâfiî, Muhammed b. İdris Ebû Abdullah eş-Şâfiî, *el-Müsnedü's-Şâfiî*, Beyrut ts., I, 12; Abdürrezzâk, *el-Musannef*, I, 156; İbn Hibbân, *Sahîhu İbn Hibbân* (nşr. Şuayb el-Arnâvût), Beyrut 1414/1993, III, 383, 389; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I, 115. Şuayb el-Arnâvût, İbn Hibbân'ın *Sahîh*'indeki hadisin senedindeki râvilerin sika olduğunu ancak senedde inkıta' bulunduğunu dolayısıyla hadisin munkatî' olduğunu belirtmektedir.]

⁸³ Yezîd b. Hârûn b. Zâdî (ö.206/821): bk.1 nolu dipnot.

⁸⁴ Hammâd b. Seleme b. Dînar el-Basrî (ö.167/784): Sika, kesîru'l-hadis, ahsenu'l-hadis, sadûk, huccet, "zamanımızda ondan esbet olan yoktur" lafızları onu ta'dîl için söylenen sözlerden bazılarıdır. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 282; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, III, 140; Zehebî, *Siyer*, VII, 444-56; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 11-16.)

⁸⁵ Ebû Muhammed Sâbit b. Eslem el-Bünânî (ö.127/745): İmâmü'l-kudve, şeyhu'l-İslâm, sika, me'mûn, sahîhu'l-hadis lafızları ile ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 232; Buhârî, *et-Târîh*, II, 159; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, II, 449; Zehebî, *Siyer*, V, 220-225; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 2-4.)

⁸⁶ Abdurrahmân b. Ebî Leylâ el-Ensârî (ö.83/702): Yahyâ b. Maîn ve İclî gibi bazı münekkitler, onu sika olarak değerlendirmekle beraber bazı münekkitler, lâ be'se bih tabiriyle ta'dîl veya leyyinü'l-hadis tabiriyle cerh etmişlerdir. (bk. İclî, *es-Sikât*, II, 86; Fesevî, *Târîh*, III, 94; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, V, 301; Zehebî, *Siyer*, IV, 262-67.) Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, VI, 2, 5; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 9-10. Ahmed b. Hanbel'deki rivâyetler sened bakımından Yezîd b. Hârûn'a kadar aynı olup, burada ikinci rivâyet Affân tarafından nakledilmiştir. Şuayb el-Arnâvût, hadisın senedinin sahîh olduğunu, senedde yer alan Hammâd b. Seleme haricindeki râvilerin *Sahîhân*'ın râvileri arasında yer aldığını ve sika olduklarını, Hammâd'ın ise Müslim'in râvileri arasında bulunduğunu belirtmiştir.

- ⁸⁸ Ebû Abdîrrahmân Esved b. Âmir eş-Şâmî (ö.208/823): Sika, sadûk, sâlih, lâ be'se bih ve sâlihu'l-hadis gibi lafızlarla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 336; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 294; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 226-28; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 340.)
- ⁸⁹ Ebû Bekir b. Ayyâş b. Sâlim el-Esedî el-Kûfî el-Mukrî (ö.193/809): Münekkidlerin çoğu onu sikâ, sâduk, sâhibu Kur'ân ve hayır gibi lafızlarla ta'dîl ederken bazı münekkitler onun çok hata yapan bir râvi olduğunu belirtmektedirler. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 386; İclî, *es-Sikât*, II, 388; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 348-49; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 129-35; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 412; İbn Hacer, *Tehzîb*, XXII, 34-37.)
- ⁹⁰ el-A'meş Süleymân b. Mihrân Ebû Muhammed el-Esedî el-Kâhilî (ö.148/765): bk. 30 nolu dipnot.
- ⁹¹ Süleymân b. Meysere el-Ahmesî el-Kûfî: Târik b. Şihâb'tan hadis rivayetinde bulunmuş, kendisinden de el-A'meş hadis rivâyet etmiştir. Yahyâ b. Maîn onu, sika lafzıyla ta'dîl etmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târîh*, IV, 36; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 143; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 382.)
- ⁹² Târik b. Şihâb b. Abdişems el-Becelî el-Kûfî (ö.82/701): Sahâbîdir. Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.
- ⁹³ Ahmed b. Hanbel, VI, 4; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 8. Taberânî, hadisi Abdullah b. Ahmed b. Hanbel'den aynı tarîk ile nakletmiştir. Şuayb el-Arnâvût, hadis sahihtir fakat hadisin isnâdı senedinde yer alan Ebû Bekir b. Ayyâş sebebiyle hasendir, seneddeki diğer râviler sikadır, değerlendirmesinde bulunmuştur.
- ⁹⁴ Hüseyin b. İshâk b. İbrahim et-Tüsterî ed-Dakîk (ö.290/903): Kendisinden en çok Taberânî riâyette bulunmuştur. Hadis için yolculuk yapan hâfızlardandır. (bk. Zehebî, *Siyer*, XIV, 57.)
- ⁹⁵ Ebû Hâtim Ravh b. Ferec b. Zekerîyya b. Abdillâh el-Bağdâdî (ö.288/901): Sika ve sadûk lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, VIII, 409; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 251; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 298; a.mlf., *Takrîb*, s. 211.)
- ⁹⁶ Ebû Sâlih Muhammed b. Zünbûr el-Mekkî (ö.248/863): Nesâî, onu sika ve leyse bihî be's, İbn Hacer, sadûk lafızlarıyla ta'dîl ederken, İbn Huzeyme, zayıf, Hâkim en-Neysâbûrî, leyse bi'l-metîn lafızlarıyla cerh etmektedir. (bk. İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 108; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 171; a.mlf., *Mîzân*, III, 550; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 478.)

- :
- 101 :
- 106 105 104 103 102 -
- :
- 107
- 108
-
- ⁹⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Câbir b. Seyyâr el-Haneffî (ö.170/786-87'den sonra): Zayıf, leys bi şey', leys bi'l-kavî, kesîru'l-vehm, metrûku'l-hadis, sâkitu'l-hadis, sû-i hıfz lafızlarıyla cerh edilen Muhammed b. Câbir hakkında Zehebî, " o hüccet değildir, onun çok sayıda münker rivâyeti vardır" değerlendirmesinde bulunmuştur. (bk. İbn Maîn, *et-Târîh*, II, 507; Buhârî, *ed-Duâû's-sağîr* (nşr. Mahmûd İbrâhim Zayed), Haleb 1396/1977, s. 99; Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb en-Nesâî, *ed-Duâfa' ve'l-metrûkîn*, (nşr. Behran Sanâvî, Kemal Yûsuf el-Hût), Beyrut 1405/1985, s. 217; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 219-20; Zehebî, *Siyer*, VIII, 838; a.mlf., *Mizân*, III, 496-98; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 88-90.)
- ⁹⁸ İsmâil b. Ebî Hâlid el-Becelî el-Ahmesî Ebû Abdullah el-Kûfî (ö.146/763): Yahyâ b. Maîn, İclî vb. hadis münekkidleri kendisini sika olarak nitelendirmişlerdir. Abdullah b. el-Mübârek'e göre kendi devrinin üç büyük hâfızından biridir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 174; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, X, 412.)
- ⁹⁹ Ebû Abdillâh Kays b. Ebî Hâzîm el-Becelî el-Ahmesî (ö.98/716): Muhadramûn tabakasındandır. Âlim, sika, hâfız gibi lafızlarla tanıtılmaktadır. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 67; İclî, *es-Sikât*, II, 220; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 102; Zehebî, *Siyer*, IV, 198-202; a.mlf., *Tezkire*, I, 61.)
- ¹⁰⁰ Müstevrid b. Şeddâd b. Amr el-Fihri el-Kureşî (ö.45/665): Sahâbîdir. Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.
- ¹⁰¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 8; a.mlf. *el-Mu'cemü's-sağîr*, I, 277.
- ¹⁰² Ali b. Abdilaziz b. el-Merzübân b. Sâbûr Ebu'l-Hasen el-Beğavî (ö.286/899): İmâm, hâfız, sadûk, sika, me'mûn lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 196; Zehebî, *Siyer*, XIII, 348; a.mlf., *Tezkire*, II, 622.)
- ¹⁰³ Ebû Hafs Ömer b. Hafs b. Gıyâs b. Talk el-Kûfî (ö.222/837): Münekkidler onu sika ve sadûk terimleriyle ta'dîl etmişlerdir. (bk. İclî, *es-Sikât*, II, 164; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 103; Zehebî, *Siyer*, X, 639; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 435.)
- ¹⁰⁴ Ebû Ömer Hafs b. Gıyâs b. Talk b. Muâviye en-Nehâî el-Kûfî (ö.194/810): Bağdâd ve Kûfe kadılığı yapmıştır. Sika, sebt, me'mûn, imam, hâfız, allâme, kâdı, fakîh, sâhibu hadis lafızlarıyla ta'dîl edilirken, kesretu'l-galat lafızıyla da cerh edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 389-90; İclî, *es-Sikât*, I, 310; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, III, 185; Hatîb, *Târîh*, VIII, 188-99; Zehebî, *Siyer*, IX, 22-34; a.mlf., *Mizân*, I, 567-68; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 415.)
- ¹⁰⁵ el-A'meş Süleymân b. Mihrân Ebû Muhammed el-Esedî el-Kâhilî (ö.148/765): bk. 30 nolu dipnot.
- ¹⁰⁶ Kays b. Müslim el-Cedelî Ebû Amr el-Kûfî (ö.120/738): Murcî olduğu belirtilmekte, imâmu'l-muhaddis, sika, sebt ve sâlih lafızlarıyla ta'dîl edilmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 317; Buhârî, *et-Târîh*, VII,

154; İclî, *es-Sikât*, II, 222; Fesevî, *Târîh*, III, 86; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 103; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 141; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 403-04.)

¹⁰⁷ Târik b. Şihâb b. Abdişems el-Becelî el-Kûfî (ö.82/701): bk. 92 nolu dipnot.

¹⁰⁸ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 8.

¹⁰⁹ Ebû Amr Ya'mer b. Bişr el-Mervezî: Abdullah b. Mübârek'in arkadaşıdır. Sika-sika, sika, mutkin gibi lafızlarla ta'dil edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 379; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 313; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 291; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, XIV, 357.)

¹¹⁰ Abdullah b. el-Mübârek b. Vâdîh Ebu Abdurrahman el-Hanzalî (ö.181/797): İmâm, hâfız, şeyhu'l-İslâm, sika, sebt, me'mun, huccetün bi'l-icmâ', kesîru'l-hadis lafızlarıyla ta'dil edilmiştir. Büyük bir muhaddis olmasının yanında şâirdir. Cihâda teşvik ve zühd konularında şiirler yazmıştır. Hadisleri icma ile huccet kabul edilmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 372; Buhârî, *et-Târîh*, V, 212; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, I, 262-265, V, 179; Zehebî, *Siyer*, VIII, 378-421.)

¹¹¹ Safvân b. Amr b. Herim Ebû Amr es-Seksekî (ö.155/772): Münekkîdler onu, imâm, hâfız, sika, me'mûn, sebtün fi'l-hadis, leyse bihî be's, lâ be'se bih gibi terimlerle ta'dil etmişlerdir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 467; İclî, *es-Sikât*, I, 467; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 422; Zehebî, *Siyer*, VI, 380-83; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 428; a.mlf., *Takrîb*, s. 277.)

¹¹² Abdurrahmân b. Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî (ö.118/736): Sika ve sâlihu'l-hadis terimleriyle tavsîf edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 455; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, V, 221; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 79; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 624; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 338.)

¹¹³ Cübeyr b. Nüfeyr b. Mâlik b. Âmir el-Hadramî Ebû Abdurrahmân el-Hımsî eş-Şâmî (ö.80/699): İbn Sa'd, İclî, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve Zehebî, onu "sika" tâbiriyle ta'dil etmişlerdir. (bk. İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 440; İclî, *es-Sikât*, I, 266; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 512; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 290.) Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

¹¹⁴ Furkân 25/74.

¹¹⁵ Ahmed b. Hanbel, VI, 2; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 44; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 16-17. *el-Edebü'l-müfred*'deki hadisin, senedi Ya'mer b. Bişre kadar aynı olup, Bişr b. Muhammed'den rivâyet

:

121

120

¹²²{

}:

edilmiştir. Taberânî'deki hadisin râvileri Abdullah b. Mübârek'e kadar ortak olup Yahyâ b. Osmân b. Sâlih > Nuaym b. Hammâd ve Hüseyin b. İshâk et-Tüsterî > Yahyâ el-Himmânî tarîkiyle rivâyet edilmiştir. Şuayb el-Arnâvût, hadisin isnâdının sahîh olduğunu, seneddeki bütün râvilerin sikâ olduğunu, Ya'mer b. Bişr hariç *Sahîh*'in râvileri tarafından nakledildiğini belirtmiştir. İbn Kesîr de, hadis için sahîh değerlendirmesinde bulunmuştur. (bk. İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ânî'l-Azîm* (nşr. Sâmi b. Muhammed es-Selâme), Riyâd 1418/1997, VI, 133). el-Elbânî, *el-Edebü'l-müfred*'deki rivâyet için sahîh değerlendirmesinde bulunmuştur.

¹¹⁶ el-Hasan b. Süfyân en-Nesâî Ebu'l-Abbâs Şeybânî (ö.303/916): *Sünen* müellifidir. İmâm, hâfız, sadûk lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, III,16; Zehebî, *Tezkire*, VII, 203-05.)

¹¹⁷ Hibbân b. Mûsâ b. Sevvâr Ebû Muhammed es-Sülemî el-Mervezî (ö.233/847): İmâm, hâfız, hüccet, sika ve lâ be'se bih lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 214; Zehebî, *Siyer*, XI, 10-11; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 174-75.)

¹¹⁸ Abdullah b. el-Mübârek b. Vâdîh Ebu Abdurrahman el-Hanzalî (ö.181/797): bk. 110 nolu dipnot.

¹¹⁹ Safvân b. Amr b. Herim Ebû Amr es-Seksekî (ö.155/772): bk. 111 nolu dipnot.

¹²⁰ Abdurrahmân b. Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî (ö.118/736): bk. 112 nolu dipnot.

¹²¹ Cübeyr b. Nüfeyr b. Mâlik b. Âmir el-Hadramî Ebû Abdurrahmân el-Hımsî eş-Şâmî (ö.80/699): bk. 113 nolu dipnot.

¹²² İbn Hibbân, *Sahîh*, XIV, 489. Şuayb el-Arnâvût, hadisin isnâdının Müslim'in şartlarına göre sahîh olduğunu belirtmiştir.

- 126 125 124 123 -
- 127
- 128
- 133 132 131 130 129 -
- 137 136 135 134
-
- ¹²³ İsmâil b. İbrâhim b. Miksem el-Esedî (ö.193/809): İsmâil b. ‘Uleyye ismiyle tanınır. İmâm, allâme, hâfız, sika, sebt, huccet, seyyidu’l-muhaddisîn gibi lafızlarla ta’dîl edilmektedir. (bk. İbn Sa’d, *et-Tabakât*, VII, 325-26; Buhârî, *et-Târih*, I, 342; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 153; Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, VI, 229-40; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, III, 23-33; Zehebî, *Siyer*, IX, 107-20; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 275.)
- ¹²⁴ Abdurrahmân b. İshâk b. Abdillâh b. Hâris b. Kinâne el-Kureşî el-Medenî: Kaderî olduğu belirtilmektedir. Münekkidlere çoğu onu sika, makbûl, sadûk, leyse bihi be’s, sâlihu’l-hadis, racûlün salih gibi lafızlarla ta’dîl etmekle birlikte bazı münekkitler onu, zayıf, leyse bi’l-kavî, lâ yuhteccü bih gibi terimlerle cerh etmişlerdir. (bk. İbn Maîn, *et-Târih*, II, 344; Buhârî, *et-Târih*, V, 258; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, II, 352-53; İclî, *es-Sikât*, II, 72; Fesevî, *Târih*, III, 59; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, V, 212; İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 1609-12; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 620; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 137-39.)
- ¹²⁵ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): Hadisleri ilk defa tedvîn eden kişi olan ez-Zührî, sikadır. (bk. Buhârî, *et-Târih*, I, 220; Zehebî, *Siyer*, V, 326-50; a.mlf., *Tezkire*, I, 108.)
- ¹²⁶ Atâ b. Yezîd el-Leysî el-Cündeî Ebû Muhammed el-Medenî (ö.107/725): Tâbiîndendir. Sika ve kesîru’l-hadis terimleriyle tavsîf edilmiştir. (bk. İbn Sa’d, *et-Tabakât*, V, 249; İclî, *es-Sikât*, II, 137; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 338; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XX, 123-25; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 25; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 217.)
- ¹²⁷ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): Sika bir râvî olup, az sayıda rivâyeti vardır. (bk. İbn Sa’d, *et-Tabakât*, V, 49; Nevevî, *Tehzîbü’l-esmâ*, I, 313; Zehebî, *Siyer*, III, 515.). Mikdâd b. Esved’in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.
- ¹²⁸ Ahmed b. Hanbel, VI, 3. Şuayb el-Arnâvût, bu hadis için sahihtir fakat senedde yer alan Abdurrahmân b. İshâk sebebiyle isnâdı hasendir, değerlendirmesinde bulunmuş, senedde yer alan diğer râvilerin sika olduğunu ve Buhârî ve Müslim’in râvileri arasında yer aldığını ifade etmiştir.
- ¹²⁹ Dahhâk b. Mahled b. Dahhâk b. Müslim b. Dahhâk eş-Şeybânî Ebû Âsım en-Nebîl el-Basrî (ö.212/827): Amr b. Ebî Âsım’ın babasıdır. Sika, sadûk, imâm, fakîh, hâfız, şeyhu’l-İslâm, kesîru’l-hadis terimleriyle ta’dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa’d, *et-Tabakât*, VII, 295; Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât*, s. 226; İclî, *es-Sikât*, I, 472; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 463; Zehebî, *Siyer*, IX, 480-85; a.mlf., *Tezkire*, I, 366-67; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 450-53; a.mlf., *Takrîb*, s. 280.)
- ¹³⁰ Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc (ö.150/767): bk. 21 nolu dipnot.
- ¹³¹ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.
- ¹³² Atâ b. Yezîd el-Leysî el-Cündeî Ebû Muhammed el-Medenî (ö.107/725): bk. 126 nolu dipnot.
- ¹³³ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.
- ¹³⁴ İshâk b. İbrahim b. Mahled b. İbrahim b. Metar el-Hanzalî Ebû Ya’kûb el-Mervezî İbn Râhûye (ö.238/852): bk. 18 nolu dipnot.
- ¹³⁵ Ya’kûb b. İbrâhim b. Sa’d el-Kureşî ez-Zührî Ebû Yûsuf el-Medenî (ö.208/824): Ubeydullah b. Sa’d b. İbrâhim’in amcasıdır. Münekkitlerce imâm, hâfız, sika, me’mûn, sadûk, hüccet lafızlarıyla tavsîf edilmiştir.

- - - -

» -

» -

140 «

144 143 142 141 -

145

» -

(bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 343; Buhârî, *et-Târîh*, VIII, 396; İclî, *es-Sikât*, II, 372; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 202; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 284; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, XIV, 268; Zehebî, *Siyer*, IX, 491-93; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 380.)

¹³⁶ Muhammed b. Abdillâh b. Müslim ez-Zührî Ebû Abdillâh İbn Ehî ez-Zührî (ö.157/774): İbn Şihâb ez-Zührî'nin yeğenidir. İmâm, âlim, sika, sadûk, sâlih, kesîru'l-hadis, lâ be'se bih lafızlarıyla ta'dil edilirken zayıf, lâ yuhteccu bi hadisih, leyse bi kavî terimleriyle cerh edilmiştir. (İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 304; Zehebî, *Siyer*, VII, 197; a.mlf., *Mizân*, III, 592-93; Safedî, *el-Vâfi*, III, 306; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 278-80.)

¹³⁷ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.

¹³⁸ Atâ b. Yezîd el-Leysî el-Cüdeî Ebû Muhammed el-Medenî (ö.107/725): bk. 126 nolu dipnot.

¹³⁹ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.

¹⁴⁰ Buhârî, "Meğâzî", 9.

¹⁴¹ Ya'kûb b. İbrâhim b. Sa'd el-Kureşî ez-Zührî (ö.208/824): bk. 135 nolu dipnot.

¹⁴² Muhammed b. Abdillâh b. Müslim ez-Zührî Ebû Abdillâh İbn Ehî ez-Zührî (ö.157/774): bk. 136 nolu dipnot.

¹⁴³ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.

¹⁴⁴ Atâ b. Yezîd el-Leysî el-Cüdeî Ebû Muhammed el-Medenî (ö.107/725): bk. 126 nolu dipnot.

¹⁴⁵ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.

» -	-	.	«			
		146«				
152	151	150	149	148	147	-
	-	-				
-		.				
	»		.	«	» -	
		153«				
157	-	-	156	155	154	-
		160		159		158

¹⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, VI, 4, 5. Ahmed b. Hanbel'deki ikinci rivâyet Abdürrezzâk b. Hemâm'dan aynı senedle rivâyet edilmiştir. Şuayb el-Arnâvût, hadis için isnâdî Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir, değerlendirmesinde bulunmuştur.

¹⁴⁷ Abdân Ebû Abdîrrahmân Abdullah b. Osmân b. Cebele b. Ebî Revvâd Meymûn el-Ezdî el-Atekî (ö.221/836): İmâm, hâfız ve sika lafızlarıyla tavsîf edilmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târîh*, V, 147; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, V, 113; Zehebî, *Siyer*, X, 270-72; a.mlf., *Tezkire*, I, 401; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 313-14.)

¹⁴⁸ Abdullah b. el-Mübârek b. Vâdîh Ebu Abdurrahman el-Hanzalî (ö.181/797): bk. 110 nolu dipnot.

¹⁴⁹ Yûnus b. Yezîd b. Ebî'n-Necâd (ö.159/776): İmâm, sika, lâ be'se bih, sadûk ve sâlihu'l-hadis terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. İclî, *es-Sikât*, II, 379; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, IX, 247-48; Zehebî, *Siyer*, VI, 297-301; a.mlf., *Mizân*, IV, 484; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 450-52.)

¹⁵⁰ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.

¹⁵¹ Atâ b. Yezîd el-Leysî el-Cündeî Ebû Muhammed el-Medenî (ö.107/725): bk. 126 nolu dipnot.

¹⁵² Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.

¹⁵³ Buhârî, "Diyât", 1.

¹⁵⁴ Kuteybe b. Saîd b. Cemîl b. Tarîf es-Sekafî (ö.240/854-55): bk. 35 nolu dipnot.

¹⁵⁵ Leys b. Sa'd b. Abdîrrahmân el-Fehmî el-Mısırî (ö.175/791): İmâm, hâfız, şeyhu'l-İslâm, âlimü'd-diyârî'l-Mısır fi'l-fıkıh ve'l-hadis, kesîru'l-hadis, sika, sebt ve sadûk lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 517; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, XIII, 3-13; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 255-79; Zehebî, *Siyer*, VIII, 136-63; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 459-68; a.mlf., *Takrîb*, s. 464.)

¹⁵⁶ Muhammed b. Rumh b. Muhâcir b. Muharrer b. Sâlim et-Tucîbî Ebû Abdillâh el-Mısırî (ö.242/857): Hâfız, sebt, allâme, racûlün sâlih ve sika lafızlarıyla tavsîf edilmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târîhu's-sağîr*, II, 377; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, VII, 254; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 203-06; Zehebî, *Siyer*, XI, 498-500.)

¹⁵⁷ Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân el-Fehmî el-Mısırî (ö.175/791): bk. 155 nolu dipnot.

¹⁵⁸ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.

¹⁵⁹ Atâ b. Yezîd el-Leysî el-Cündeî Ebû Muhammed el-Medenî (ö.107/725): bk. 126 nolu dipnot.

¹⁶⁰ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.

¹⁶¹ Müslim, "İmân", 155; Ebû Dâvûd, "Cihâd", 95; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 381. Şuayb el-Arnâvût, İbn Hibbân'ın *Sahîh*'indeki rivâyet için isnâdî sahîh değerlendirmesinde bulunurken el-Elbânî ise, Ebû Dâvûd'daki hadis için sahîh değerlendirmesinde bulunmuştur.

¹⁶² Harmele b. Yahyâ b. Abdillâh b. Harmele b. İmrân et-Tucîbî Ebû Hafs el-Mısırî (ö.243/858): Münekkîdlerin çoğu onu imâm, fakîh, muhaddis, sadûk lafızlarıyla ta'dîl etmekle birlikte bazı münekkîtler zayıf, la yuhteccü bih terimleri ile cerh etmektedirler. (bk. İbn Maîn, *et-Târih*, II, 105; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, III, 274; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 863-66; Zehebî, *Siyer*, XI, 389-91; a.mlf., *Mizân*, I, 472-73; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 229-31; a.mlf., *Lisân*, VII, 195.)

¹⁶³ Abdullah b. Vehb b. Müslim Ebû Muhammed el-Fihrî (ö.197/813): İmâm, fakîh, şeyhu'l-İslâm, sika, sadûk, sahîhu'l-hadis ve kesîru'l-ilim lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 518; İbn Maîn, *et-Târih*, IV, 412; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, V, 189; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 277-87; Zehebî, *Siyer*, IX, 223-34; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 71-74.)

¹⁶⁴ Yûnus b. Yezîd b. Ebi'n-Necâd (ö.159/776): bk. 149 nolu dipnot.

¹⁶⁵ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.

¹⁶⁶ Atâ b. Yezîd el-Leysî el-Cündeî Ebû Muhammed el-Medenî (ö.107/725): bk. 126 nolu dipnot.

¹⁶⁷ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.

¹⁶⁸ Müslim, "İmân", 157.

173	172	171	170	169	-
			:	:	174
:	:	:		:	
		:	:		
					175
	179	178	177	176	-
				181	180
				:	:
:	:	:			

¹⁶⁹ İshâk b. İbrâhim b. Abbâd Ebû Ya'kûb es-San'ânî ed-Deberî (ö.285/898): bk. 50 nolu dipnot.

¹⁷⁰ Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfî es-San'ânî (ö.211/826): bk.19 nolu dipnot.

¹⁷¹ Ma'mer b. Râşid el-Ezdî (ö.152/769): bk. 20 nolu dipnot.

¹⁷² Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.

¹⁷³ Atâ b. Yezîd (ö.107/725): bk. 126 nolu dipnot.

¹⁷⁴ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.

¹⁷⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 12.

¹⁷⁶ Ebû Üsâme Abdullah b. Muhammed b. Ebî Üsâme el-Halebî: İbn Hibbân, onun hadis uydurduğunu ifade etmekte, Muhammed b. İsmâil el-Cu'fî'nin onu, aşırı şekilde eleştirdiği kaydedilmektedir. (bk. Zehebî, *Mizân*, II, 491.)

¹⁷⁷ Haccâc b. Yûsuf b. Ebî Menî' er-Rusâfî: Şeyh ve sika terimleriyle tanıtılmıştır. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 474; Buhârî, *et-Târîh*, II, 280; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, V, 459-61; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 207-08.)

¹⁷⁸ Ubeydullah b. Ebî Ziyâd er-Rusâfî (ö.158/775 veya 159/776): Haccâc b. Yûsuf b. Ebî Menî'in dedesidir. İbn Şihâb ez-Zührî'den hadis rivayet etmiş, kendisinden ise sadece torunu rivâyette bulunmuştur. Sika ve sadûk olarak değerlendirilmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târîh*, V, 382; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 145; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 39-41; Zehebî, *Mizân*, III, 8; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 371.)

¹⁷⁹ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.

¹⁸⁰ Atâ b. Yezîd (ö.107/725): bk. 126 nolu dipnot.

¹⁸¹ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.

	:	:	:	
			182	
186		185	184	183
				-
191		190	189	188
				187
				:
:	:			:
		:		
				192

¹⁸² Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 12.

¹⁸³ Bekir b. Sehl b. İsmâil b. Nâfi' ed-Dimyâtî Ebû Muhammed el-Hâşimî (ö.289/902): Muhaddis, müfessir ve mükrîdir. Nesâî onu zayıf olarak nitelendirmektedir. (bk. İbn Asâkir, *Târihu Dımaşk*, X, 379-80; Zehebî, *Siyer*, XIII, 425-27; a.mlf. *Mizân*, I, 345-46; İbn Hacer, *Lisân*, II, 51-52.)

¹⁸⁴ Şuayb b. Yahyâ b. es-Sâib et-Tücîbî el-Abbâdî Ebû Yahyâ el-Mısırî (ö.211/826-27): Sika, sadûk, sâlih, âbid, şeyh ve müstekîmu'l-hadis terimleriyle tanıtılmaktadır. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 353; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 309; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 488; a.mlf. *Mizân*, II, 278; İbn Hacer, *Takrib*, s. 267.)

¹⁸⁵ Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân el-Fehmî el-Mısırî (ö.175/791): bk. 155 nolu dipnot.

¹⁸⁶ Muttalib b. Şuayb b. Hibbân b. Sinân Ebû Muhammed el-Ezdî (ö.282/895): İbn Adî, rivâyet ettiği hadislerden sadece birinin münker olduğunu belirtmekte, münekkitlerce sadûk ve sika fi'l-hadis terimleriyle ta'dîl edilmektedir. (bk. İbn Adî, *el-Kamil*, VI, 464; Zehebî, *Mizân*, IV, 128; İbn Hacer, *Lisân*, VI, 50.)

¹⁸⁷ Abdullah b. Sâlih b. Muhammed b. Müslim Ebû Sâlih el-Cühenî el-Mısırî (ö.223/837-38): Leys b. Sa'd'ın kâtibidir. Bazı münekkitler onu imâm, şeyhu'l-Mısriyyîn, sika, me'mûn, sadûk, emîn, müstekîmu'l-hadis gibi lafızlarla ta'dîl ederken bazıları ise, leyse bi sika, leyse hüve bi şey', leyyin, münkeri'l-hadis lafızları cerh etmektedirler. (bk. Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, III, 212; 242; Nesâî, *ed-Duafâ*, s. 149; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, V, 86-87; İbn Adî, *el-Kamil*, IV, 1522-25; *Kitâbü'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn* (nşr. Mahmûd İbrâhim Zayed), Haleb 1976, II, 40-43; Zehebî, *Siyer*, X, 405-16; a.mlf., *Mizân*, II, 440-45; İbn Hacer, *Tehzib*, V, 256-61.)

¹⁸⁸ Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân el-Fehmî el-Mısırî (ö.175/791): bk. 155 nolu dipnot.

¹⁸⁹ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.

¹⁹⁰ Atâ b. Yezîd (ö.107/725): bk. 126 nolu dipnot.

¹⁹¹ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.

¹⁹² Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 12.

:

:

199

198

197

:

:

:

:

200

¹⁹³ Yahyâ b. Osmân b. Sâlih b. Safvân el-Kureşî es-Sehmî Ebû Zekeriyya el-Mısırî (ö.282/895-96): Allâme, hadis hâfızı olarak tanınmakta, sadûk lafzıyla ta'dîl edilmekte, İbn Ebî Hâtim, kendisinden hadis yazdığını ancak onun cerh edildiğini belirtmekte, Zehebî, bu cerhin açık olmadığını ifade etmektedir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 175; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 462-64; Zehebî, *Siyer*, XIII, 354-55; a.mlf., *Mizân*, IV, 396; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 257; a.mlf., *Takrîb*, s. 594.)

¹⁹⁴ Ali b. Ma'bed b. Şeddâd el-Abdî Ebu'l-Hasen er-Rakkî (ö.218/833): İmâm, hâfız, fakîh, sika, sâhibu sünne ve müstekîmu'l-hadis terimleriyle tavsîf edilmiştir. (bk. İclî, *es-Sikât*, II, 158; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 205; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 467; Zehebî, *Siyer*, X, 631-32; a.mlf., *el-Kâşif*, II, 47.)

¹⁹⁵ Hâlid b. Hayyân er-Rakkî Ebû Yezîd el-Kindî (ö.191/807): Münekkitletlerin çoğu onu sika, sebt, leyse bihî be's, lâ be'se bih lafızlarıyla ta'dîl ederken bazı münekkitletler zayıf ve münker terimleriyle cerh etmektedirler. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 486; Buhârî, *et-Târih*, III, 145; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, III, 326; Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, VIII, 295-97; Zehebî, *Mizân*, I, 629; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 84.)

¹⁹⁶ Süleymân b. Ebî Dâvûd Ebû Eyyûb el-Cezerî el-Harrânî: Zayıfu'l-hadis, leyyinü'l-hadis ve münkeru'l-hadis lafızlarıyla cerh edilmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târih*, IV, 11; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 115; Zehebî, *Mizân*, II, 207.)

¹⁹⁷ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.

¹⁹⁸ Atâ b. Yezîd (ö.107/725): bk. 126 nolu dipnot.

¹⁹⁹ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.

²⁰⁰ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 12-13.

204	203	202	201	-
	207		206	205
	:			
		:		
			:	:
				:
				208
213	212	211	210	209
				-
			215	214

²⁰¹ İsmâil b. Hasan el-Haffâf el-Mısrî: Hakkında bilgi bulunamamıştır.

²⁰² Ebû Ca'fer Ahmed b. Sâlih el-Mısrî (ö.248/862-63): İbnü't-Taberî olarak tanınır. Münekkitlerin çoğu onu sika, sebt, sadûk, sâlih, sâhibu sünne terimleriyle ta'dil etmektedirler. Yahya b. Maîn, onu kezzâb olarak nitelendirmekte, Nesâî, leyse bi sika velâ me'mûn diyerek cerh etmektedir. (bk. Buhârî, *et-Târih*, II, 6; İclî, *es-Sikât*, I, 192; Nesâî, *ed-Duafâ*, s. 59; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 56; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 25-26; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 340-54; Zehebî, *Siyer*, XII, 160-77; a.mlf., *el-Keşşâf*, I, 195; a.mlf., *Mizân*, I, 103-04; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 39-42.)

²⁰³ Abdullah b. Vehb b. Müslim Ebû Muhammed el-Fihri (ö.197/813): bk. 163 nolu dipnot.

²⁰⁴ Üsâme b. Zeyd b. Eslem el-Kureşî el-Adevî Ebu Zeyd el-Medenî: Hz. Ömer'in mevlâsıdır. Ebû Ca'fer el-Mansûr'un hilâfeti (132-136/750-754) döneminde vefat etmiştir. Zayıf, zayıfu'l-hadis, münkeru'l-hadis, leyse bi hüccet, leyse hadisühû bi şey', leyse bi'l-kavî lafızlarıyla cerh edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 413; İbn Maîn, *et-Târih*, III, 157; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, II, 473; Nesâî, *ed-Duafâ*, s. 55; Ukaylî, *ed-Duafâ*, I, 21; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 285; İbn Adî, *el-Kâmil*, I, 386-88; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 334-38; Zehebî, *Mizân*, I, 174.)

²⁰⁵ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.

²⁰⁶ Atâ b. Yezîd (ö.107/725): bk. 126 nolu dipnot.

²⁰⁷ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.

²⁰⁸ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 13.

²⁰⁹ Hasan b. Ali b. Şebîb el-Ma'merî el-Bağdâdî (ö.295/907): İmam, muhaddis, hâfiz, sadûk, kesîru'l-hadis, sâhibu hadis terimleriyle tavsîf edilmiştir. (bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, VII, 369-72; Zehebî, *Siyer*, XIII, 510-14; a.mlf., *Mizân*, I, 504; İbn Hacer, *Lisân*, II, 221-25.)

²¹⁰ Amr b. Ebî Âsım b. Mahled b. Dahhâk el-Basrî (ö.242/856): Şam kadılığı yapmıştır. Sika, müstekîmu'l-hadis terimleriyle tanıtılmıştır. (bk. İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 486; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 80; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 65-66; a.mlf., *Takrîb*, s. 423.)

:

:

:

216

220

219

218

217

-

223

222

221

:

:

224

:

²¹¹ Dahhâk b. Mahled b. Dahhâk b. Müslim b. Dahhâk eş-Şeybânî Ebû Âsım en-Nebîl el-Basrî (ö.212/827): bk. 129 nolu dipnot.

²¹² Abdülmelik b. Abdilazîz b. Cüreyc (ö.150/767): bk. 21 nolu dipnot.

²¹³ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.

²¹⁴ Atâ b. Yezîd (ö.107/725): bk. 126 nolu dipnot.

²¹⁵ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.

²¹⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 13.

²¹⁷ Ahmed b. Anber el-Basrî: Hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

²¹⁸ Muhammed b. Ebî Bekir b. Ali b. Atâ' b. Mukaddem el-Mukaddemî Ebû Abdillâh es-Sekafî (ö.234/848): İmâm, hâfız, sika, sebt, sadûk, muhaddis ve sâlihu'l-hadis lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 308; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 213; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 85-86; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 534-37; Zehebî, *Siyer*, X, 660-61; a.mlf., *el-Kâşif*, II, 160; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 79.)

²¹⁹ Abdülkebîr b. Abdilmecîd Ebû Bekir el-Hanefî el-Basrî (ö.204/819): Sika, sadûk, lâ be'se bih, leyse bihî be's, sâlihu'l-hadis lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 299; Buhârî, *et-Târîh*, VI, 126; İclî, *es-Sikât*, II, 389; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 62; Zehebî, *Siyer*, IX, 489-90; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 370.)

²²⁰ Abdülhamîd b. Ca'fer b. Abdillâh b. el-Hakem b. Râfî' b. Sinân el-Ensârî Ebu'l-Fadl el-Medenî (ö.153/770): Münekkitlerin çoğu onu, sika, sadûk, kesîru'l-hadis, leyse bihî be's, sâlih gibi lafızlarla ta'dîl ederken bazı münekkitler, kaderî, leyse bi'l-kavî, lâ yuhteccü bih gibi lafızlarla cerh etmektedirler. (bk. İbn Maîn, *et-Târîh*, II, 341-342; III, 165, 190; Buhârî, *et-Târîh*, VI, 51; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, III, 153; Fesevî, *Târîh*, I, 427; II, 458; Nesâî, *ed-Duafâ'*, s. 169; Ukaylî, *ed-Duafâ'*, III, 43; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 10; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 122; İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 1955-56; Zehebî, *Siyer*, VII, 20-22; a.mlf., *Mizân*, II, 539; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 111-12.)

²²¹ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.

²²² Atâ b. Yezîd (ö.107/725): bk. 126 nolu dipnot.

²²³ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.

²²⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 13.

227		226		225	-
	231		230	229	228
	:	:			
:	:		:	:	:
		:	:	:	
234	233	232			
	238	237		236	235

²²⁵ Mes'ade b. Sa'd el-Attâr el-Mekkî: Hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

²²⁶ İbrâhim b. Münzir b. Abdillâh b. Münzir b. Muğîre b. Abdillâh el-Hizâmî Ebû İshâk el-Medenî (ö.236/850): Sika, sadûk ve leyse bihi be's terimleriyle ta'dil edilmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târîh*, I, 331; Fesevî, *Târîh*, I, 210; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 73; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, VI, 179-81; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 207-11; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 225; a.mlf., *Tezkire*, II, 470-71; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 166-67.)

²²⁷ Ömer b. Osmân b. Ömer b. Mûsâ el-Kureşî et-Teymî Ebû Hafs el-Medenî (ö.166/783): Sadûk, müstekîmu'l-hadis terimleriyle ta'dil edilirken Yahya b. Maîn, onu tanımadığını belirtmiş, İbn Adî, onu zayıf ravîler arasında zikretmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târîh*, VI, 178; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 124; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 441; İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 1722-23; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXI, 460-61; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 66; a.mlf., *Mizân*, III, 213; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 482-83; a.mlf., *Takrîb*, s. 415.)

²²⁸ Osmân b. Ömer b. Mûsâ b. Ubeydillah b. Ma'mer el-Kureşî et-Teymî: Abbâsî halîfesi Mansûr zamanında (132-136/750-754) vefat etmiştir. Makbûl ve sika bir râvidir. (bk. Buhârî, *et-Târîh*, VI, 239; İbn Ebî Hâtim, *es-Sikât*, VI, 159; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 200; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 143-44; a.mlf., *Takrîb*, s. 386.)

²²⁹ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.

²³⁰ Atâ b. Yezîd (ö.107/725): bk. nolu dipnot.

²³¹ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.

²³² İsmâil b. Hasan el-Haffâf el-Mısırî: bk. 201 nolu dipnot.

²³³ Ahmed b. Sâlih el-Mısırî (ö.248/862-63): bk. 202 nolu dipnot.

²³⁴ Abdullah b. Vehb b. Müslim Ebû Muhammed el-Fihri (ö.197/813): bk. 163 nolu dipnot.

²³⁵ Yûnus b. Yezîd b. Ebi'n-Necâd (ö.159/776): bk. 149 nolu dipnot.

²³⁶ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.

²³⁷ Atâ b. Yezîd (ö.107/725): bk. 126 nolu dipnot.

²³⁸ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.

: :

239

243

242

241

240

-

246

245

244

:

:

:

:

:

247

²³⁹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 13-14.

²⁴⁰ Amr b. Ahmed b. Amr b. Abdillâh el-Kureşî Amr b. Ebi't-Tâhir el-Mısırî (ö.288/901): Cerh ve ta'dîl açısından hakkında bilgi bulunamamıştır. (bk. İbn Ma'kûlâ, Ali b. Hibetullah b. Ali b. Ma'kûlâ, *el-İkmâl fî ref'i'l-irtiyab ani'l-mü'telif ve'l-mutelif mine'l-esma ve'l-küna ve'l-ensâb*, Beyrut 1411/1990, IV, 287.)

²⁴¹ Muhammed b. Azîz b. Abdillâh b. Ziyâd el-Eblî (ö.267/880-81): Münekkidlerin çoğu onu sika, sadûk, lâ be'se bih lafızlarıyla ta'dîl etmekte, Nesâî, İbn Hacer gibi bazı münekkitler ise onu zayıf, leyse sika terimleriyle cerh etmektedirler. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 52; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVI, 113-18; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 201; a.mlf., *Mizân*, III, 647; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 567; a.mlf., *Takrîb*, s. 496.)

²⁴² Selâme b. Ravh b. Hâlid b. Akîl b. Hâlid el-Kureşî (ö.197/813): İbn Hacer, sadûk ancak vehm sahibi bir râvi olduğunu belirtmekte, İbn Hibbân müstekîmu'l-hadis olarak ta'dîl etmekte, zayıf, leyse bi'l-kavî, münkeru'l-hadis lafızlarıyla da cerh edilmektedir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 301; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 300; İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 1160-62; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 304-06; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 475; a.mlf., *Mizân*, II, 183-84; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 289; a.mlf., *Takrîb*, s. 261.)

²⁴³ Akîl b. Hâlid b. Akîl el-Eylî Ebû Hâlid el-Emevî (ö.144/761-62): Sika, hüccet, sebt, sadûk, hâfız, sâhibü küttâb, sâlihu'l-hadis ve la be'se bih terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 519; Buhârî, *et-Târîh*, VII, 94; İclî, *es-Sikât*, II, 144; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 43; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 32; a.mlf., *Tezkire*, I, 161; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 255-56.)

²⁴⁴ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.

²⁴⁵ Atâ b. Yezîd (ö.107/725): bk. 126 nolu dipnot.

²⁴⁶ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.

²⁴⁷ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 14.

251	250	249	248	-
:		254	253	252
	:			
		:	:	
255			:	

²⁴⁸ Hüseyin b. İshâk b. İbrahim et-Tüsterî ed-Dakîk (ö.290/903): bk. 94 nolu dipnot.

²⁴⁹ Yahyâ b. Abdilhamîd b. Abdirrahman b. Meymûn b. Abdirrahman Ebû Zekeriya el-Hımmânî el-Kûfî (ö.228/843): Zehebî kendisi hakkında hâfız, imâmu'l-kebîr, sika değerlendirmesi yapmıştır. *el-Müsned* sahibidir. Kûfe'de ilk müsned tasnifini yapan muhaddistir. Ancak münekkidler, hakkında birbirine zıt ve farklı değerlendirmeler yapmışlardır. Nitekim Nesâî ve Mürre, leyse bi sika ve zayıf lafızları ile kendisini cerh etmişlerdir. *Kütüb-i Sitte* müellifleri rivâyetlerini kitaplarına almamışlardır. Osman b. Saîd, sadûk, meşhur, Kûfe'de benzeri yok sözleriyle ta'dîl etmekte ayrıca hakkında olumsuz görüş belirtenlerin bunu hasetlerinden dolayı yaptıkları iddiasında bulunmaktadır. İbn Adî ise kendisinden müsned, sâlih, lâ be'se bih gibi ta'dîl lafızları ile bahsetmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 411; Buhârî, *et-Târih*, VIII, 291; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 168; Zehebî, *Siyer*, X, 526-540.)

²⁵⁰ İbrâhim b. Sa'd b. İbrâhim el-Kureşî ez-Zührî Ebû İshâk el-Medenî (ö.183/799): Sika, hüccet, sadûk, leyse bihî be's, müstekîmu'l-hadis lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Maîn, *et-Târih*, II, 9; III, 205; Buhârî, *Târih*, I, 288; İclî, *es-Sikât*, I, 201; Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, VI, 81-86; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 88-94; Zehebî, *Siyer*, VIII, 304; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 121.)

²⁵¹ Sâlih b. Keysân ed-Devsî Ebû Muhammed el-Medenî (ö.145/762): İmâm, hâfız, sika, sebt, kesîru'l-hadis, leyse bihî be's lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. Halîfe b. Hayât, *et-Tabakât*, s. 263; İclî, *es-Sikât*, I, 464; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 410; Zehebî, *Siyer*, V, 454-56; a.mlf., *Tezkire*, I, 148-49; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 399.)

²⁵² Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.

²⁵³ Atâ b. Yezîd (ö.107/725): bk. 126 nolu dipnot.

²⁵⁴ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.

²⁵⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 14.

260	259	258	257	256	-
		262		261	
		:			
		:			
					:
	267	266	265	264	263

-
- ²⁵⁶ Ebû Ca'fer Ahmed b. Yahyâ b. Züheyr et-Tüsterî (ö.310/923): Münekkitlerce şeyhu'l-İslâm, imâm, hâfız, alemu'l-huffâz, hüccet, sika, tâcu'l-muhaddisîn terimleriyle ta'dil edilmiştir. (bk. Zehebî, *Siyer*, XIV, 362-65; a.mlf., *Tezkire*, II, 757-59.)
- ²⁵⁷ Ubeydullah b. Sa'd b. İbrâhim el-Kureşî ez-Zührî Ebu'l-Fadl el-Bağdâdî (ö.260/874): Şeyh, sika, sadûk, lâ be'se bih lafızlarıyla ta'dil edilmiştir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, V, 317; Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, X, 323; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIX, 46-48; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 680; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 15-16.)
- ²⁵⁸ Ya'kûb b. İbrâhim b. Sa'd el-Kureşî ez-Zührî Ebû Yûsuf el-Medenî (ö.208/824): bk. 135 nolu dipnot.
- ²⁵⁹ Muhammed b. Abdillâh b. Müslim ez-Zührî Ebû Abdillâh İbn Ehî ez-Zührî (ö.157/774): bk. 136 nolu dipnot.
- ²⁶⁰ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.
- ²⁶¹ Atâ b. Yezîd (ö.211/286): bk. 126 nolu dipnot.
- ²⁶² Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.
- ²⁶³ Hasan b. Ali b. Şebîb el-Ma'merî el-Bağdâdî (ö.295/907): bk. 209 nolu dipnot.
- ²⁶⁴ İshâk b. Mûsâ b. Abdillâh el-Ensârî Ebû Mûsâ el-Medenî (ö.244/858-59): İmâm, hâfız, kâdî, hüccet, sika, sebt ve mutkin terimleriyle tanıtılmıştır. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 235; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 116; Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, VI, 355; Zehebî, *Siyer*, XI, 554-55; a.mlf., *Tezkire*, II, 513; Safedî, *el-Vâfi*, VIII, 427; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 251.)
- ²⁶⁵ Velîd b. Müslim el-Kureşî Ebu'l-Abbâs ed-Dımaşkî (ö.194/810): Münekkitlerin çoğu onu, imâm, hâfız, âlimü ehli's-Şâm, sika, sâlihu'l-hadis, kesîru'l-hadis ve'l-ilim ve mutkin lafızlarıyla ta'dil etmektedirler. Ebû Hâtim, zayıfu'l-hadis; Ahmed b. Hanbel, kesîru'l-hata terimleriyle cerh etmekte, İbn Hacer, onun sika olduğunu belirtmekte ancak çok sayıda tedlîste bulunduğunu ifade etmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 470-71; İclî, *es-Sikât*, II, 342; Fesevî, *Târih*, II, 420-23; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 16; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 222; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 86-99; Zehebî, *Siyer*, Zehebî, *Siyer*, IX, 211-20; a.mlf., *Tezkire*, I, 302-04; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 151; a.mlf., *Takrîb*, s. 584.)
- ²⁶⁶ Ebû Amr Abdurrahmân b. Amr el-Evzâî (ö.157/774): Şeyhu'l-İslâm, hâfız, fakîh, âbid, sika, sebt, me'mûn, sadûk, hüccet, kesîru'l-hadis lafızlarıyla ta'dil edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 488; Buhârî, *et-Târih*, V, 326; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, V, 266; Zehebî, *Siyer*, VII, 107-34; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 238-42.)
- ²⁶⁷ Muhammed b. Müslim b. Ubeydillah b. Şihâb ez-Zührî (ö.124/742): bk. 125 nolu dipnot.

	:	:	269	268
		270	:	
274		273	272	271
				-

²⁶⁸ Humeyd b. Abdirrahmân b. Avf el-Kureşî ez-Zührî Ebû İbrâhim el-Medenî (ö.95/713): Sika ve kesîru'l-hadis terimleriyle tanıtılmıştır. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 153-55; Buhârî, *et-Târih*, II, 345; İclî, *es-Sikat*, I, 323; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, III, 225; Zehebî, *Siyer*, IV, 293; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 45-46; a.mlf., *Takrîb*, s. 182.)

²⁶⁹ Ubeydullah b. Adî el-Hiyâr el-Kureşî (ö.95/713): bk. 127 nolu dipnot.

²⁷⁰ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, IX, 15.

²⁷¹ Ebu'n-Nadr Hâşim b. Kâsım el-Leysî el-Horasânî el-Bağdâdî (ö.207/822): İmam, hâfız, şeyhu'l-muhaddisîn ve sika lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. Yahyâ b. Maîn kendisini sika olarak nitelendirir. Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Maîn, Ali b. el-Medîni, İshâk b. Râhûye, İbn Ebî Şeybe gibi önemli muhaddis ve münekkidler kendisinden hadis nakletmişlerdir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 335; Buhârî, *et-Târih*, VIII, 235; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, IX, 105; Zehebî, *Siyer*, IX, 545-549.)

²⁷² Süleymân b. Muğîre Ebû Saîd el-Basrî (ö.165/781-82): İmâm, hâfız, sika, sebt, sika-sika, sebt-sebt terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 280; Buhârî, *et-Târih*, IV, 38; İclî, *es-Sikât*, I, 431; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, IV, 144; Zehebî, *Siyer*, VII, 415-19; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 220-21.)

²⁷³ Ebû Muhammed Sâbit b. Eslem el-Bünânî (ö.127/745): bk. 85 nolu dipnot.

²⁷⁴ Abdurrahmân b. Ebî Leylâ el-Ensârî (ö.83/702): bk. 86 nolu dipnot.

« » .

- -

- -

« » - -

- -

« » - - - -

» - - .

281 «

286 285 284 283 282 -

- - - -

- - « » -

- -

287

²⁸¹ Müslim, “Eşribe”, 174.

²⁸² Süveyd b. Nasr Ebu’l-Fadl el-Mervezî (ö.240/854): İmâm, muhaddis, sika lafızlarıyla ta’dîl edilmiştir. Abdullah b. el-Mübârek, Süfyân b. Uyeyne gibi muhaddislerden hadis almıştır. Kendisinden Tirmizî ve Nesâî gibi muhaddisler hadis nakletmişlerdir. (bk. Buhârî, *et-Târih*, IV, 148; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 239; Zehebî; Siyer, XI, 408-409.)

²⁸³ Abdullah b. el-Mübârek b. Vâdih Ebu Abdurrahman el-Hanzalî (ö.181/797): bk. 110 nolu dipnot.

²⁸⁴ Süleymân b. Muğîre Ebû Saîd el-Basrî (ö.165/781-82): bk. 272 nolu dipnot.

²⁸⁵ Ebû Muhammed Sâbit b. Eslem el-Bünânî (ö.127/745): bk. nolu dipnot.

²⁸⁶ Abdurrahmân b. Ebî Leylâ el-Ensârî (ö.83/702): bk. 86 nolu dipnot.

²⁸⁷ Tirmizî, “İsti’zân”, 26. Tirmizî, bu hadis için hasen-sahîh, el-Elbânî ise, sahîh değerlendirmesinde bulunmuştur.

291	290	289	288	-
292				
297	296	295	294	293
		:	:	-
			:	298
»				«
299				
303	302	301	300	-
» :	-	-	-	-

²⁸⁸ Mûsâ b. İsmâîl el-Minkarî Ebû Seleme el-Basrî (ö.223/838): İmâm, hâfız, şeyhu'l-İslâm, hüccet, sika, sebt, me'mûn, sadûk ve keşîru'l-hadis lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 306; Buhârî, *et-Târîh*, VII, 280; İclî, *es-Sikât*, II, 303; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 136; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 160; Zehebî, *Siyer*, X, 360-65; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 333-35.)

²⁸⁹ Süleymân b. Muğîre Ebû Saîd el-Basrî (ö.165/781-82): bk. 272 nolu dipnot.

²⁹⁰ Ebû Muhammed Sâbit b. Eslem el-Bünânî (ö.127/745): bk. 85 nolu dipnot.

²⁹¹ Abdurrahmân b. Ebî Leylâ el-Ensârî (ö.83/702): bk. 86 nolu dipnot.

²⁹² Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 355. el-Elbânî, bu hadis için sahîh değerlendirmesinde bulunmuştur.

²⁹³ Muhammed b. Hâtim b. Nuaym b. Abdilhamîd el-Mervezî: Sika olarak tanınır. (bk. Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 24-25; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 163; a.mlf., *Mizân*, III, 503; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 102-03; a.mlf., *Takrîb*, s. 472.)

²⁹⁴ Hibbân b. Mûsâ b. Sevvâr es-Sülemî (ö.233/847): bk. 117 nolu dipnot.

²⁹⁵ Abdullah b. el-Mübârek b. Vâdîh Ebu Abdurrahman el-Hanzalî (ö.181/797): bk. 110 nolu dipnot.

²⁹⁶ Süleymân b. Muğîre Ebû Saîd el-Basrî (ö.165/781-82): bk. 272 nolu dipnot.

²⁹⁷ Ebû Muhammed Sâbit b. Eslem el-Bünânî (ö.127/745): bk. 85 nolu dipnot.

²⁹⁸ Abdurrahmân b. Ebî Leylâ el-Ensârî (ö.83/702): bk. 86 nolu dipnot.

²⁹⁹ Nesâî, Abdurrahmân b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. Abdülğaffâr Süleymân el-Bündârî, Seyyid Kisrevî Hasan), Beyrut 1411/1991, VI, 88.

³⁰⁰ İbrâhim b. İshâk b. Mûsâ el-Bünânî (ö.215/830-31): Sika, sebt, sadûk, leyse bihî be's lafızlarıyla tavsîf edilmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târîh*, I, 273; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 86; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 103.)

³⁰¹ Abdullah b. el-Mübârek b. Vâdîh Ebû Abdurrahman el-Hanzalî (ö.181/797): bk. 110 nolu dipnot.

» : - «

304 «

308

307

306

305

-

»

-

-

»

.

«

309

.

-

-

«

-
- ³⁰² Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir el-Ezdî Ebû Utbe ed-Dımaşkî ed-Dârânî (ö.153/770): İmâm, hâfız, fakîhu's-Şâm, sika, sadûk, lâ be'se bih lafızlarıyla ta'dîl edilmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 466; İbn Maîn, *et-Târih*, II, 361-62; IV, 456; Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât*, s. 313; Buhârî, *et-Târih*, V, 365; İclî, II, 90; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, V, 299; Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, X, 21-13; Zehebî, *Siyer*, VII, 176-77; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 297-98; a.mlf., *Takrîb*, s. 353.)
- ³⁰³ Süleym b. Âmir el-Kelâî el-Habâirî (ö.130/747-48): Tâbiîn neslindendir. Sika ve lâ be'se bih lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *a.g.e.*, VII, 464; İclî, *a.g.e.*, I, 424; Fesevî, *a.g.e.*, II, 193; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 456; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 167.). Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.
- ³⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, VI, 3. Şuayb el-Arnâvût, hadisin isnâdının sahîh olduğunu, senedde yer alan İbrahim b. İshâk dışındaki bütün râvilerin sika ve Müslim'in râvilerinden olduğunu belirtmiştir.
- ³⁰⁵ Hakem b. Mûsâ b. Ebî Züheyr Ebû Sâlih Şîrâzî el-Bağdâdî (ö.232/847): Münekkitlerce imâm, muhaddis, kudve, hüccet, sika, sadûk, sebt fi'l-hadis, kesîru'l-hadis, racûlün sâlih lafızlarıyla ta'dîl edilmekte, Zehebî, onun rivâyet ettiği hadislerden ikisinin münker olduğunu belirtmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 346; Buhârî, *et-Târih*, II, 344; İclî, *es-Sikât*, I, 313; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, III, 218; Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, VIII, 226-28; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, VII, 136-43; Zehebî, *Siyer*, XI, 5-7; a.mlf., *Mizân*, I, 580; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 439-40; a.mlf., *Takrîb*, s. 176.)
- ³⁰⁶ Yahyâ b. Hamza b. Vâkîd (ö.183/799): Âlim, sika, sebt, sadûk, kesîru'l-hadis, sâlih, leyse bihi be's, lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târih*, VIII, 268; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 136; Zehebî, *Siyer*, VIII, 354)
- ³⁰⁷ Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir el-Ezdî Ebû Utbe ed-Dımaşkî ed-Dârânî (ö.153/770): bk. 302 nolu dipnot.
- ³⁰⁸ Süleym b. Âmir el-Kelâî el-Habâirî (ö.130/747-48): bk. 303 nolu dipnot.
- ³⁰⁹ Müslim, "Cennet" 62; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 17. Taberânî'nin rivâyetinde seneddeki râviler Yahyâ b. Hamza'ya kadar ortak olup, Ali b. Abdilazîz > Hakem b. Mûsâ ve Yahyâ b. Osmân b. Sâlih > Nuaym b. Hammâd > Abdullah b. Mübârek tarîkleriyle rivâyet edilmiştir.

313 312 311 310 -

» - - - -

«

»

- - «

314

: 317 316 : 315 -

: 319 : 318

: :

: :

320 « » :

: «

³¹⁰ Süveyd b. Nasr Ebu'l-Fadl el-Mervezî (ö.240/854): bk. 282 nolu dipnot.

³¹¹ Abdullah b. el-Mübârek b. Vâdîh Ebû Abdîrrahman el-Hanzalî (ö.181/797): bk. 110 nolu dipnot.

³¹² Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir el-Ezdî Ebû Utbe ed-Dımaşkî ed-Dârânî (ö.153/770): bk. 302 nolu dipnot.

³¹³ Süleym b. Âmir el-Kelâî el-Habâirî (ö.130/747-48): bk. 303 nolu dipnot.

³¹⁴ Tirmizî, “Sıfatü'l-kıyâme”, 2. Tirmizî, hadisin hasen-sahîh olduğunu belirtmiş, el-Elbânî ise, hadisin sahîh olduğunu ifade etmiştir.

³¹⁵ Muhammed b. Abdillâh b. Cüneyd el-Büstî Ebu'l-Hasen et-Temîmî (ö.303/915): İbn Hibbân, ondan hadis yazdığını, onun şeyh ve sâlih bir râvi olduğunu belirtmekte, Hatîb el-Bağdâdî, onun hakkında herhangi bir değerlendirmede bulunmamaktadır. (bk. İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 155-56; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, V, 450.)

³¹⁶ Abdülvâris b. Ubeydillah b. Abdillâh el-Atekî el-Mervezî (ö.239/853-54): Sika ve sadûk terimleriyle tavsîf edilmiştir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 76; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 416; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVIII, 486-87; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 673; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 367.)

³¹⁷ Abdullah b. el-Mübârek b. Vâdîh Ebû Abdîrrahman el-Hanzalî (ö.181/797): bk. 110 nolu dipnot.

³¹⁸ Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir el-Ezdî Ebû Utbe ed-Dımaşkî ed-Dârânî (ö.153/770): bk. 302 nolu dipnot.

³¹⁹ Süleym b. Âmir el-Kelâî el-Habâirî (ö.130/747-48): bk. 303 nolu dipnot.

³²⁰ İbn Hibbân, *Sahîh*, XVI, 325. Şuayb el-Arnâvût, hadisin isnâdının sahîh olduğunu belirtmiştir.

324

323

322

321

-

» :

325 «

329

328

327

326

-

» :

:

330

331 «

³²¹ Yezîd b. Abdirabbih ez-Zebîdî Ebu'l-Fadl el-Hımsî el-Cürcüsî (ö.224/838): İmam, hâfız, sika, sebt, sadûk ve sâhibu hadis lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 475; Buhârî, *et-Târih*, VIII, 349; İclî, *es-Sikât*, II, 364; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 279; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 274; Zehebî, *Siyer*, X, 667-68; a.mlf., *el-Kâşif*, II, 386; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 344-45.)

³²² Velîd b. Müslim el-Kureşî Ebu'l-Abbâs ed-Dımaşkî (ö.194/810): bk. 265 nolu dipnot.

³²³ Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir el-Ezdî Ebû Utbe ed-Dımaşkî ed-Dârânî (ö.153/770): bk. 302 nolu dipnot.

³²⁴ Süleym b. Âmir el-Kelâî el-Habâirî (ö.130/747-48): bk. 303 nolu dipnot.

³²⁵ Ahmed b. Hanbel, VI, 4. Şuayb el-Arnâvût, hadisin isnâdının sahîh olduğunu belirtmiştir.

³²⁶ Yahyâ b. Osmân b. Sâlih b. Safvân el-Kureşî es-Sehmî Ebû Zekerıyya el-Mısırî (ö.282/895-96): bk. 193 nolu dipnot.

³²⁷ Nuaym b. Hammâd b. Muâviye el-Huzâî Ebû Abdillâh el-Mervezî (ö.228/843): Münekkitlerin çoğu onu, imâm, hâfız, allâme, sika, sadûk, talebu'l-hadis gibi lafızlarla ta'dîl ederken bazı münekkitler onun, zayıf olduğunu hatta hadis uydurduğunu kaydetmektedirler. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 519; İclî, *es-Sikât*, II, 316; Nesâî, *ed-Duafâ*, s. 234; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 463; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 219; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 2482-85; Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, XIII, 306-313; Zehebî, *Siyer*, X, 595-612; a.mlf., *Mizân*, IV, 267-70; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 458-63.)

³²⁸ Velîd b. Müslim el-Kureşî Ebu'l-Abbâs ed-Dımaşkî (ö.194/810): bk. 265 nolu dipnot.

³²⁹ Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir el-Ezdî Ebû Utbe ed-Dımaşkî ed-Dârânî (ö.153/770): bk. 302 nolu dipnot.

³³⁰ Süleym b. Âmir el-Kelâî el-Habâirî (ö.130/747-48): bk. 303 nolu dipnot.

³³¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 17.

334 : 333 : 332 -

336 : 335

337 « » :

340 339 338 -

342 341

»:

343 «

³³² Abdullah b. Muhammed b. Selim b. Habîb el-Firyâbî el-Makdisî (ö.311/923): İmâm, muhaddis, âbid, sika olarak tanıtılmıştır. (bk. Zehebî, *Siyer*, XIV, 306.)

³³³ Abdurrahmân b. İbrâhîm b. Amr b. Meymûn ed-Dımaşkî Ebû Saîd Duheym el-Kureşî (ö.245/859): Duheym ismiyle tanınır. İmâm, fakîh, hâfız, muhaddisu's-Şâm, sika, mutkin, hüccet, sebt, me'mûn ve lâ be'se bih terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târîh*, V, 256; İclî, *es-Sikât*, II, 72; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, V, 211; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 381; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, X, 265; Zehebî, *Siyer*, XI, 515-18; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 131-32; a.mlf., *Takrîb*, s. 335.)

³³⁴ Velîd b. Müslim el-Kureşî Ebu'l-Abbâs ed-Dımaşkî (ö.194/810): bk. 265 nolu dipnot.

³³⁵ Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir el-Ezdî Ebû Utbe ed-Dımaşkî ed-Dârânî (ö.153/770): bk. 302 nolu dipnot.

³³⁶ Süleyman b. Âmir el-Kelâî el-Habâirî (ö.130/747-48): bk. 303 nolu dipnot.

³³⁷ İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 93. Şuayb el-Arnâvût, hadis in isnâdının –Müslim'in şartlarına göre- sahîh olduğunu belirtmiştir.

³³⁸ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kûb b. Yûsuf el-Enevî (ö.346/957): İmâm, hâfız, muhaddis, sika, sadûk, me'mûn terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, LVI, 287; Zehebî, *Siyer*, XVI, 452-60; a.mlf., *Tezkire*, III, 860-64; Safedî, *el-Vâfî*, V, 223.)

³³⁹ Abbâs b. Velîd b. Mezîd el-Uzrî Ebu'l-Fadl el-Beyrûtî (ö.270/883-84): Hafız, imâm, hüccet, sika, sadûk, leyse bihî be's terimleriyle tanıtılmıştır. (bk. İclî, *es-Sikât*, II, 20; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 214; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 512-13; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 255-59; Zehebî, *Siyer*, XII, 471; a.mlf., *el-Kâşif*, I, 536; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 231.)

³⁴⁰ Muhammed b. Şuayb b. Şâbûr el-Kureşî el-Enevî Ebû Abdillâh eş-Şâmî ed-Dımaşkî (ö.200/815): İmâm, muhaddis, âlim, sika, sadûk, sâhihu'l-küttâb, leyse bihî be's fi'l-hadis lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târîh*, I, 113; İclî, *es-Sikât*, II, 240; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 286; Zehebî, *Siyer*, IX, 376-78; a.mlf., *el-Kâşif*, II, 179; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 222-24; a.mlf., *Takrîb*, s. 483.)

³⁴¹ Abdurrahmân b. Yezîd b. Câbir el-Ezdî Ebû Utbe ed-Dımaşkî ed-Dârânî (ö.153/770): bk. 302 nolu dipnot.

³⁴² Süleyman b. Âmir el-Kelâî el-Habâirî (ö.130/747-48): bk. 303 nolu dipnot.

³⁴³ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, IV, 476. Hadisin benzer rivâyeti için bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IX, 181. Hâkim en-Nisâbü'rî, hadis in Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahîh olduğunu ifade etmiş, Zehebî de onun bu görüşünü desteklemiştir.

³⁴⁴ Yezîd b. Abdirabbih ez-Zebîdî Ebu'l-Fadl el-Hımsî el-Cürcüsî (ö.224/838): bk. 321 nolu dipnot.

³⁴⁵ Bakiyye b. Velîd b. Sâid el-Kelâî el-Humeyrî Ebû Yahmed el-Hımsî (ö.197/812-23): Hâfız, âlim, muhaddisu Humus, sika, me'mûn, sadûk gibi lafızlarla ta'dîl edilmiştir. Ancak münekkitler onun çok sayıda tedlîste bulunduğunu bu sebeple zayıf râvilerden naklettiği rivâyetlerin zayıf olduğunu, hadislerinin i'tibar için yazılabileceğini fakat delil olamayacağını belirtmektedirler. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 469; İbn Maîn, *et-Târih*, IV, 423; İclî, *es-Sikât*, I, 250; Ukaylî, *ed-Duafâ'*, I, 162; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 434-35; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 200-01; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 72-80; Zehebî, *Siyer*, VIII, 518-34; a.mlf., *Mizân*, I, 331-39; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 473-78; a.mlf., *Takrîb*, s. 126.)

³⁴⁶ Ebû Utbe İsmâil b. Ayyâş b. Selîm el-Hımsî (ö.181/797): İmâm, hâfız, muhaddis olarak tanınmaktadır. el-Fesevî ve Yahyâ b. Maîn gibi münekkidler kendisini sika, leyse bihi be's ifadeleriyle ta'dîl etmişlerdir. Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel ve diğer bazı hadis münekkidleri, İsmâil b. Ayyâş'ı yaşadığı bölge olan Şâm muhaddislerinden rivâyetleri konusunda sika olarak değerlendirirken, Medine başta olmak üzere Hicaz bölgesi ve diğer bölgelerin muhaddislerinden yaptığı nakilleri konusunda aynı şeyi söyleyemeyeceklerini, bu rivâyetleri arasında münker ve muzdarip hadisler bulunduğunu ifade etmişlerdir. Nitekim Ya'kûb b. Şeybe şu sözleriyle bu hususu çok net bir şekilde ifade etmektedir: "İsmâil, Yahya b. Maîn ve benzer arkadaşlarımız tarafından özellikle Şâm muhaddislerinden nakilleri hususunda sika olarak değerlendirilmektedir. Onun Irak ve Medine muhaddislerinden yaptığı nakillerde ise çok ızdırab bulunmaktadır. O kendi bölgesinde âlimdir", Buhârî de bu konuda "Kendi bölgesinin muhaddislerinden hadis rivayet ettiğinde o sahihtir, başka bölge muhaddislerinden rivâyet ettiği hadis konusunda ise şüphe etmek lazımdır" demektedir. Nesâî ve İbn Hibbân kendisi hakkında daha sert bir değerlendirme yaparak zayıf, kesîru'l-hadis gibi ifadeler kullanarak, hadisinin hüccet olarak kullanılamayacağını ifade etmişlerdir. Buhârî ve Müslim onun rivâyetlerine yer vermemiştir. (bk. Buhârî, *et-Târih*, I, 369; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 191; Zehebî, *Siyer*, VIII, 312-328.)

³⁴⁷ Damdam b. Zür'a b. Sevb el-Hadramî el-Hımsî: Münekkitlerin çoğu onu, sika, sadûk, lâ be'se bih lafızlarıyla ta'dîl ederken İbn Ebî Hâtim, zayıf, Zehebî, muhtelefun fih olarak nitelendirmektedirler. (bk. Buhârî, *et-Târih*, IV, 338; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 468; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 485; İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, XXIV, 415-17; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 510; a.mlf., *Mizân*, II, 331; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 462; a.mlf., *Takrîb*, s. 280.)

³⁴⁸ Şureyh b. Ubeyd b. Şureyh el-Hadramî Ebu's-Salt el-Hımsî (ö.108/726): İclî, Nesâî, Muhammed b. Avf ve İbn Hacer onu sika; Zehebî sadûk lafzıyla ta'dîl etmekte, İbn Hacer ve Zehebî onun, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Sa'b b. Cessâme, Ebû Zer ve Kâbu'l-Ahbâr'dan rivâyet ettiği hadislerin mürsel olduğunu belirtmektedir. (bk. İclî, *es-Sikat*, I, 452; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 353, VI, 442; İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, XXIII, 59-64; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 483; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 328-29.) Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

³⁴⁹ Cübeyr b. Nüfeyr b. Mâlik b. Âmir el-Hadramî Ebû Abdirrahmân el-Hımsî eş-Şâmî (ö.80/699): bk. 113 nolu dipnot.

³⁵⁰ Amr b. Esved el-Ansî el-Hımsî: Muhadramûndandır. Sika olarak tanıtılmıştır. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 442; Buhârî, *et-Târih*, VI, 315; Fesevî, *Târih*, II, 314; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 171; Zehebî, *Siyer*, IV, 79; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 4.) Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

354	353	352	-	■
359	358	357	356	355
360	«	» :		
		363	362	361
				-
		364	«	»

-
- ³⁵¹ Ahmed b. Hanbel, VI, 4. Şuayb el-Arnâvût, her ne kadar hadisin isnâdındaki Bakiyye b. Velîd zayıf bir râvi olsa da hadisin mütâbiî olduğundan ve senedindeki diğer râviler güvenilir olduğundan hadis için hasen değerlendirmesi yapmıştır.
- ³⁵² Ahmed b. Muhammed b. Yahyâ b. Hamza ed-Dımaşkî (ö.289/902): Lehû menâkîr ve fihî nazar ifadeleriyle zayıf bir râvi olarak nitelendirilmiştir. (bk. Zehebî, *Mizân*, I, 151; İbn Hacer, *Lisân*, I, 295.)
- ³⁵³ Hayve b. Şureyh b. Yezîd el-Hadramî Ebu'l-Abbâs b. Ebî Hayve el-Hımsî (ö.224/838): İmâm, hâfız, muhaddis, sika, sebt, mutkin, sadûk lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târih*, III, 121; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, III, 52; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, III, 307; Zehebî, *Siyer*, X, 668-69; a.mlf., *Tezkire*, I, 425-26; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 70-71.)
- ³⁵⁴ Bakiyye b. Velîd b. Sâid el-Kelâî el-Humeyrî Ebû Yahmed el-el-Hımsî (ö.197/812-23): bk. 345 nolu dipnot.
- ³⁵⁵ Ebû Utbe İsmâil b. Ayyâş b. Selîm el-Hımsî (ö.181/797): bk. 346 nolu dipnot.
- ³⁵⁶ Damdam b. Zûr'a b. Sevb el-Hadramî el-Hımsî: bk. 347 nolu dipnot.
- ³⁵⁷ Şureyh b. Ubeyd b. Şureyh el-Hadramî Ebu's-Salt el-Hımsî (ö.108/726): bk. 348 nolu dipnot.
- ³⁵⁸ Cübeyr b. Nüfeyr b. Mâlik b. Âmir el-Hadramî Ebû Abdîrrahmân el-Hımsî eş-Şâmî (ö.80/699): bk. 113 nolu dipnot.
- ³⁵⁹ Amr b. Esved el-Ansî el-Hımsî: bk. 350 nolu dipnot.
- ³⁶⁰ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 19. Heysemî, hadisin senedinde yer alan râvilerin sika olduğunu belirtmektedir. (bk. Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, V, 387.)
- ³⁶¹ Ebu'n-Nadr Hâşim b. Kâsım el-Leysî el-Horasânî el-Bağdâdî (ö.207/822): bk. 271 nolu dipnot.
- ³⁶² Ferec b. Füdâle b. Nu'mân el-Kudâî Ebû Füdâle eş-Şâmî el-Hımsî (ö.177/793): Münekkitlerce zayıf fi'l-hadis, münkeru'l-hadis, lâ yühteccü bih lafızlarıyla cerh edilmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 327, 469; Buhârî, *et-Târih*, VII, 134; a.mlf., *ed-Duafâ'*, s. 95; Nesâî, *ed-Duafâ'*, s. 198; Ukayli, *ed-Duafâ'*, III, 462; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 85; İbn Hibbân, *el-Mecrühîn*, II, 206-07; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 2054-55; Zehebî, *Mizân*, III, 343-45; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 260-62; a.mlf., *Takrîb*, s. 444.)
- ³⁶³ Süleymân b. Süleym el-Kinânî Ebû Seleme eş-Şâmî el-Kâdî (ö.147/764-65): Sika, leyse bihî be's lafızlarıyla ta'dîl edilmektedir. (bk. İbn Maîn, *et-Târih*, IV, 422; İclî, *es-Sikât*, I, 429; Fesevî, *Târih*, II, 314; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IV, 121; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, XXII, 326-29; Mizzî, *a.g.e.*, XI, 441; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 196.) Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.
- ³⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, VI, 4. Şuayb el-Arnâvût, her ne kadar hadisin isnâdındaki râvilerden Ferec b. Füdâle zayıf bir râvi olsa da, seneddeki diğer râviler sika olduğu için hadis hakkında "hasen" değerlendirmesi yapmış

368	367	366	365	-
		:	370	369
:		:		:
	371«		» :	
375	374	373	372	-
	:	378	377	376
		379«		» :

ancak seneddeki râvilerden Süleyman b. Süleym, Mikdâd b. Esved'i görmediği halde ondan hadis rivâyet etmiş, bu sebeple de hadis hakkında "munkatî' veya mu'dal" değerlendirmesinde bulunmuştur.

³⁶⁵ Mikdâm b. Dâvûd b. Îsâ b. Telîd er-Ruaynî Ebû Amr el-Mısırî (ö.283/896): Zayıf, leyse bi sika, tekellemû fih terimleriyle cerh edilmiştir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 303; Zehebî, *Siyer*, XIII, 345-46; a.mlf., *Mizân*, IV, 175-76; İbn Hacer, *Lisân*, VI, 84.)

³⁶⁶ Esed b. Mûsâ b. İbrâhim el-Enevî Ebû Saîd el-Kureşî el-Mısırî (ö.212/827): Esedü's-sünne olarak tanınır. İmâm, hâfız, sika, sadûk, sâhibu sünne ve meşhûru'l-hadis lafızlarıyla ta'dil edilmiştir. İbn Hazm, münkeru'l-hadis olarak nitelendirmiş, ancak İbn Hazm'ın görüşünü Zehebî kabul etmeyerek onun güvenilir bir râvi olduğunu belirtmiştir. (bk. Buhârî, *Târih*, II, 49; İclî, *es-Sikât*, I, 221; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 338; İbn Hibbân, VIII, 136; Zehebî, *Siyer*, X, 162-64; a.mlf., *Mizân*, I, 207; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 104.)

³⁶⁷ Ebû Bekir Ömer b. Hafs b. Ömer b. Yezîd es-Sedûsî (ö.293/905): İbn Hibbân, onu sika râviler arasında zikretmekte, Hatîb el-Bağdâdî, sika olarak nitelendirmektedir. (bk. İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 447; Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, XI, 216.)

³⁶⁸ Âsım b. Ali b. Âsım (ö.221/836): Hâfız, sadûk lafızlarıyla ta'dil edilmiştir. Buhârî ve Ebû Dâvûd rivâyetlerine yer vermiştir. Ebû Hâtim, Ahmed b. Hanbel gibi muhaddisler kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir. Yahyâ b. Maîn kendisini cerh etmiş ancak Ebû Hâtim sadûk olduğunu belirtmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 316; Buhârî, *et-Târih*, VI, 491; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 348; Zehebî, *Siyer*, IX, 262-265; a.mlf., *el-Kâşif*, II, 51.)

³⁶⁹ Ferec b. Füdâle b. Nu'mân el-Kudâî Ebû Füdâle eş-Şâmî el-Hımsî (ö.177/793): bk. 362 nolu dipnot.

³⁷⁰ Süleym b. Âmir el-Kelâî el-Habâirî (ö.130/747-48): bk. 303 nolu dipnot.

³⁷¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 17-18.

³⁷² İbrâhim b. Muhammed b. Hâris b. İrk el-Yahsubî el-Hımsî: Hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır.

³⁷³ Amr b. Osmân b. Saîd b. Kesîr el-Kureşî Ebû Hafs el-Hımsî (ö.251/865): Hâfız, sika, sebt ve sadûk terimleriyle ta'dil edilmiştir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 249; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 488; Zehebî, *Siyer*, XII, 305-06; a.mlf., *Tezkire*, II, 509; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 76.)

³⁷⁴ Bakiyye b. Velîd b. Saîd el-Kelâî el-Humeyrî Ebû Yahmed el-Hımsî (ö.197/812-23): bk. 345 nolu dipnot.

382	381	380	-
:	385	384	383
386 «	» :		
389	388	387	-
		390	
	391		

- ³⁷⁵ Abdullah b. Sâlim el-Eş'arî Ebû Yûsuf el-Hımsî (ö.179/795): Sika, sadûk ve leyse bihi be's lafızlarıyla ta'dil edilmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târîh*, V, 112; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, V, 76; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 36; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 549-51; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 555; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 227; a.mlf., *Takrîb*, s. 304.)
- ³⁷⁶ Süleymân b. Süleym el-Kinânî Ebû Seleme eş-Şâmî el-Kâdî (ö.147/764-65): bk. 363 nolu dipnot.
- ³⁷⁷ Abdurrahmân b. Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî (ö.118/736): bk. 112 nolu dipnot.
- ³⁷⁸ Cübeyr b. Nüfeyr b. Mâlik b. Âmir el-Hadramî Ebû Abdurrahmân el-Hımsî eş-Şâmî (ö.80/699): bk. 113 nolu dipnot.
- ³⁷⁹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 16. Heysemî, hadisin Taberânî tarafından değişik senedlerle nakledildiğini ve bu senedlerin her birinde yer alan râvilerin sika olduğunu belirtmektedir. (bk. Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, VII, 429.)
- ³⁸⁰ Abdüssamed b. Ali b. Muhammed b. Mükerrrem b. el-Bezzâr et-Tastî Ebu'l-Hüseyin el-Bağdâdî (ö.346/957): Muhaddis ve sika olarak tavsîf edilmiştir. (bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, XI, 41; Sem'ânî, *el-Ensâb*, IV, 66; Zehebî, *Siyer*, XV, 555-56.)
- ³⁸¹ Muhammed b. İsmâil b. Yûsuf es-Sülemî Ebû İsmâil et-Tirmizî (ö.280/893): Münekkitletlerin çoğu onu, imâm, hâfız, sika, me'mûn, sadûk, mutkin lafızlarıyla ta'dil etmekte, Ebû Hâtim ise, cerh etmektedir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 190; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 122; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, II, 42-44; Zehebî, *Siyer*, XIII, 242-43; a.mlf., *Mizân*, III, 484; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 62-63.)
- ³⁸² Abdullah b. Sâlih b. Muhammed b. Müslim Ebû Sâlih el-Cühenî el-Mısırî (ö.223/837-38): bk. 187 nolu dipnot.
- ³⁸³ Muâviye b. Sâlih b. Hudayr b. Saîd b. Sa'd b. Fihri Ebû Abdurrahman el-Hadramî el-Hımsî (ö.158/775): Münekkidler tarafından imâm, hâfız, sika, sâlih, kesîru'l-hadis lafızları ile ta'dil edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 521; Buhârî, *et-Târîh*, VII, 335; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 382-383; Zehebî, *Siyer*, VII, 158-63; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 209-12.)
- ³⁸⁴ Abdurrahmân b. Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî (ö.118/736): bk. 112 nolu dipnot.
- ³⁸⁵ Cübeyr b. Nüfeyr b. Mâlik b. Âmir el-Hadramî Ebû Abdurrahmân el-Hımsî eş-Şâmî (ö.80/699): bk. 113 nolu dipnot.
- ³⁸⁶ Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 317. Hâkim, hadis hakkında -Buhârî'nin şartına göre- sahihtir, değerlendirmesinde bulunmuş, Zehebî de kendisiyle aynı görüşü paylaşmıştır.

396 «

»:

- ³⁸⁷ Ali b. Ayyâş b. Müslim Ebu'l-Hasen (ö.216/831): Hâfız, sadûk, âbid, sika lafızlarıyla ta'dil edilmiştir. Buhârî ve Ahmed b. Hanbel kendisinden hadis rivâyet etmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 473; Buhârî, *et-Târih*, VI, 290; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 199; Zehebî, *Siyer*, X, 338-341; a.mlf., *el-Kâşif*, II, 292.)
- ³⁸⁸ Velîd b. Kâmil b. Muâz el-Becelî Ebû Ubeyde b. Ebi'l-Velîd eş-Şâmî: Münekkittlerin çoğu onu, leyyinu'l-hadis, lâ tesebbütü adâletüh, indehü acâib ve zayıf lafızlarıyla cerh ederken, Ebû Hâtim, şeyh; İbn Hibbân, sika lafızıyla onu ta'dil etmektedir. Ayrıca İbn Hibbân, Velîd'in mürsel ve munkatî' hadisleri rivâyet ettiğini de kaydetmektedir. (bk. Buhârî, *et-Târihu's-sağîr*, II, 194; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, IX, 14; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 554; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 2541-42; İbn Asâkir, *Târihu Dımaşk*, LXIII, 253-57; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXI, 70-71; Zehebî, *Mizân*, IV, 344-45; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 147; a.mlf., *Takrîb*, s. 583.)
- ³⁸⁹ Mühelleb b. Hucr el-Behrânî eş-Şâmî: Mechûl ve mechûlu'l-hâl terimleriyle tavsîf edilen Mühelleb, sadece Dubâ'a bint Mikdâd'dan rivâyette bulunmuş, kendisinden de sadece Ebû Ubeyde Velîd b. Kâmil hadis rivâyet etmiştir., *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden sadece Ebû Dâvûd, Onun rivâyet ettiği hadise eserinde yer vermiştir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 370; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 511; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 6-8; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 300; a.mlf., *Mizân*, IV, 197; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 329; a.mlf., *Takrîb*, s. 549.)
- ³⁹⁰ Dubâ'a bint Mikdâd b. Esved: İbn Hacer, onu lâ tu'raf olarak tavsîf etmiştir. (bk. Mizzî, *a.g.e.*, XXXV, 223; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 432; a.mlf., *Takrîb*, s. 750; a.mlf., *Lisân*, VII, 527.) Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.
- ³⁹¹ Ebû Dâvûd, "Salât", 104; Ahmed b. Hanbel, VI, 4; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, IX, 19-20; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 271. Ebû Dâvûd, Taberânî ve Beyhakî'nin rivâyetlerinde *صَلَّى* lafzı *يُصَلِّي* olarak yer almaktadır. Şuayb el-Arnâvût, hadisin isnâdının gerçekten zayıf olduğunu, seneddeki râvilerden Velîd b. Kâmil'in "leyyinü'l-hadis", Mühelleb b. Hucr ve Dubâ'a'nın mechûl râviler olduğunu ifade etmiştir. Son dönem hadis araştırmacılarından el-Elbânî ise, Ebû Dâvûd'da yer alan hadis için zayıf değerlendirmesinde bulunmuştur.
- ³⁹² Yahyâ b. Sâlih Ebû Zekerriyâ el-Vuhâzî ed-Dımeşkî (ö.222/837): İmâm, hâfız, sika lafızları ile ta'dil edilmiştir. Yahyâ b. Maîn, İbn Adî, İbn Hibbân gibi münekkiddler sika olduğu görüşündedir. *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden Nesâî hariç tamamı başka bir râvnin kendisinden nakillerine kitaplarında yer vermişlerdir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 473; Buhârî, *et-Târih*, VIII, 282; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 158; Zehebî, *Siyer*, X, 453-456; a.mlf., *el-Kâşif*, III, 258.)
- ³⁹³ Velîd b. Kâmil b. Muâz el-Becelî Ebû Ubeyde b. Ebi'l-Vellîd eş-Şâmî: bk. 388 nolu dipnot.
- ³⁹⁴ Mühelleb b. Hucr el-Behrânî eş-Şâmî: bk. 389 nolu dipnot.
- ³⁹⁵ Dubâ'a bint Mikdâd b. Esved: bk. 390 nolu dipnot.
- ³⁹⁶ Fesevî, *Târih*, II, 161.

- 400 399 398 397 -
- »
- 401 «
- 406 405 404 403 402 -
- :
- :
- 407 « » :
-
- ³⁹⁷ Muhammed b. Ca'fer el-Huzelî el-Basrî (ö.193/809): Ğunder diye tanınır. Hâfız, sika, sebt ve sadûk lafızlarıyla tanıtılmıştır. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 296; Buhârî, *et-Târih*, I, 57; İclî, *es-Sikât*, II, 234; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 221; Zehebî, *Siyer*, IX, 98-102; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 96.)
- ³⁹⁸ Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Ezdî (ö.160/776): bk. 44 nolu dipnot
- ³⁹⁹ Hakem b. Atiyye el-Kindî Ebû Muhammed el-Kûfî (ö.115/733): İmâm, âlim, fakîh, sâhibü sünne, kesîru'l-hadis, sika, sebt ve sadûk terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 331-32; İbn Maîn, *et-Târih*, II, 125; Fesevî, *Târih*, II, 656; İclî, *es-Sikât*, I, 312; Zehebî, *Siyer*, V, 208-13; a.mlf., *el-Kâşif*, I, 344; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 436; a.mlf., *Takrîb*, s. 175.)
- ⁴⁰⁰ Meymûn b. Ebî Şebîb er-Rabâî Ebû Nasr el-Kûfî (ö.83/702-03): Tâbiî'dir. Münekkitlerin çoğu onu, sika ve sâlihu'l-hadis terimleriyle ta'dîl ederken, İbn Maîn ise zayıf olarak nitelendirmektedir. (bk. Buhârî, *et-Târih*, VII, 338; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 234; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIX, 206-08; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 311; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 338; a.mlf., *Takrîb*, s. 556.) Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.
- ⁴⁰¹ Ahmed b. Hanbel, VI, 5. Şuayb el-Arnâvût, hadis için sahîh, senedinde yer alan -Meymûn b. Ebî Şebîb hariç- râvilerin hepsi Buhârî ve Müslim'in râvileri arasında olup sikadır, Meymûn b. Ebî Şebîb ise, sadûk bir râvidir fakat çok sayıda mürsel rivâyeti vardır, ancak Meymûn'un bu rivâyeti İbn Ömer tarafından rivâyet edilen şâhid (bu rivâyet için bk. Ahmed b. Hanbel, II, 94) ile mutâba' bir rivâyet olmuştur, değerlendirmesinde bulunmuştur.
- ⁴⁰² Ebû Müslim İbrâhim b. Abdillâh b. Müslim el-Basrî el-Keşşî (ö.292/904): Şeyh, imâm, hâfız, şeyhu asr, sika, nebîl terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 10; Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, VI, 120-23; Zehebî, *Siyer*, XIII, 423-25; a.mlf., *Tezkire*, II, 620-21; Safedî, *el-Vâfi*, VI, 29-30.)
- ⁴⁰³ Haccâc b. Nusayr el-Füsâtîfî el-Kaysî Ebû Muhammed el-Basrî (ö.213/829): Zayıf, zayıfu'l-hadis, yütekellemû fih, seketû anih, terekû hadiseh, münkeru'l-hadis, leyse bi'l-kavî, leyyinu'l-hadis gibi lafızlarla cerh edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 305; İbn Maîn, *et-Târih*, II, 103; Buhârî, *et-Târih*, II, 380; a.mlf., *ed-Duafâ*, s. 32; Ukaylî, *ed-Duafâ*, I, 285; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, III, 167; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 648-50; Zehebî, *Mîzân*, I, 465; Safedî, *el-Vâfi*, XI, 316; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 208-09.)
- ⁴⁰⁴ Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Ezdî (ö.160/776): bk. 44 nolu dipnot.
- ⁴⁰⁵ Hakem b. Atiyye el-Kindî Ebû Muhammed el-Kûfî (ö.115/733): bk. 399 nolu dipnot.
- ⁴⁰⁶ Meymûn b. Ebî Şebîb er-Rabâî Ebû Nasr el-Kûfî (ö.83/702-03): bk. 400 nolu dipnot.
- ⁴⁰⁷ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, IX, 10.

»

411 «

418 «

»

⁴⁰⁸ Yahyâ b. Saîd b. Ferrûh b. el-Kattân (ö.198/813): bk. 58 nolu dipnot.

⁴⁰⁹ Vâil b. Ebî Dâvûd et-Teymî Ebû Bekir el-Kûfî: Sika, sadûk ve sâlihu'l-hadis terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. İclî, *es-Sikât*, II, 338; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 43; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 561; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 347-48; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 109; a.mlf., *Takrîb*, s. 580.)

⁴¹⁰ Abdullah b. Yesâr el-Behî: İbn Sa'd, onu sika lafzıyla ta'dîl etmekte ve az sayıda hadis rivâyet ettiğini belirtmekte, Ebû Hâtim ise, "lâ yuhteccü bihâdisih" ve "muzdaribü'l-hadis" lafızlarıyla cerh etmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 299; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 33, 47; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 90.) Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

⁴¹¹ Ahmed b. Hanbel, VI, 5; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 11. Şuayb el-Arnâvût bu hadis için şu açıklamayı yapmıştır: Hadis sahihtir fakat isnâdı mürseldir. Çünkü hadisin râvilerinden Abdullah el-Behî, Hz. Osmân ve Mikdâd b. Esved'i görmemiş ve onlardan hadis işmemiştir. Hadisin senedinde yer alan diğer râviler sikadır.

⁴¹² Vekî' b. el-Cerrah b. Melih b. Adıyy (ö.197/812): bk. 27 nolu dipnot.

⁴¹³ Ebû Saîd Abdurrahmân b. Mehdî b. Hassan b. Abdurrahmân el-Anberî (ö.198/813): bk. 77 nolu dipnot.

⁴¹⁴ Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî (ö.161/777): bk. 52 nolu dipnot.

⁴¹⁵ Mansûr b. el-Mu'temir b. Abdillâh b. Rebîa Ebû Attâb es-Sülemî el-Kûfî (ö.132/750): İmâm, hâfız, hüccet, sika, sebt, me'mûn, kesîru'l-hadis, esbetü ehli'l-Kûfe lafızlarıyla tanıtılmıştır. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 337; Buhârî, *et-Târîh*, VII, 356; İclî, *es-Sikât*, II, 299; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 177-78; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 546-55; Zehebî, *Siyer*, V, 402-12; a.mlf., *Tezkire*, I, 142; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 312-15.)

⁴¹⁶ İbrâhim b. Yezîd b. Kays en-Nehâî el-Kûfî (ö.96/714): İmâm, hâfız, fakîh, müftî ehli Kûfe, sika, racülün sâlih gibi lafızlarla ta'dîl edilmiştir. (bk. İclî, *es-Sikât*, I, 209; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 144; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 233-40; Zehebî, *Siyer*, IV, 520-29; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 177-79.)

⁴¹⁷ Hemmâm b. Hâris en-Nehâî el-Kûfî (ö.65/684-85): Fakîh, âbid ve sika olarak tanıtılmıştır. (bk. İclî, *es-Sikât*, II, 234; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 106; Zehebî, *Siyer*, IV, 283-84.) Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

⁴¹⁸ Ebû Dâvûd, "Edeb", 9; Ahmed b. Hanbel, VI, 5; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 10. Ebû Dâvûd, hadisi aynı senedle Ebû Bekir b. Ebî Şeybe'den rivâyet etmiştir. Taberânî'nin rivâyetinde hadisin metni **أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَأَيْنَا الْمَدَّاحِينَ أَنْ نَحْتَوِيَ فِي وُجُوهِهِمُ التَّرَابَ** şeklindedir. Şuayb el-Arnâvût, hadis için isnâdı sahihtir, senedindeki râvilerin hepsi Buhârî ve Müslim'in râvileri arasında olup sikadırlar, değerlendirmesinde bulunmuştur. Son dönem hadis araştırmacılarından el-Elbânî ise Ebû Dâvûd'daki hadis için sahih değerlendirmesi yapmıştır. (Hadisin Mikdâd b. Esved'den nakledilen benzer rivâyetleri için bk. Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Süleymân b. Dâvûd b. Cârud et-Tayâlisî, *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, Beyrut

425	424	423	422	421	420	419	-
				426			
				429	428	427	-
:	«	»					
						430	

1985. s. 158; İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim b. Ebî Şeybe, *el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, V, 297, 298; Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* (nşr. Muhammed Saîd Zağlûl), Beyrut 1410/1990, IV, 225.)

⁴¹⁹ Muhammed b. Ca'fer el-Huzelî el-Basrî (ö.193/809): bk. 397 nolu dipnot.

⁴²⁰ Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Ezdî (ö.160/776): bk. 44 nolu dipnot.

⁴²¹ Haccâc b. Muhammed el-Missîsî et-Tirmizî Ebû Muhammed el-A'ver (ö.206/821): Münekkitlerce imâm, hâfız, hüccet, sika, sebt ve sadûk lafızlarıyla ta'dil edilmiştir. Ahmed b. Hanbel ve İbn Hacer, onun ömrünün sonlarına doğru ihtilât halinde bulunduğunu belirtmişlerdir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 333; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, II, 317; İclî, *es-Sikât*, I, 285; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, III, 166; Zehebî, *Siyer*, IX, 447-50; a.mlf., *el-Kâşif*, I, 313; Safedî, *el-Vâfi*, XI, 317; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 205-06.)

⁴²² Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Ezdî (ö.160/776): bk. 44 nolu dipnot.

⁴²³ Mansûr b. el-Mu'temir b. Abdillâh b. Rebîa Ebû Attâb es-Sülemî el-Kûfî (ö.132/750): bk. 415 nolu dipnot.

⁴²⁴ İbrâhim b. Yezîd b. Kays en-Nehaî el-Kûfî (ö.96/714): bk. 416 nolu dipnot.

⁴²⁵ Hemmâm b. Hâris en-Nehaî el-Kûfî (ö.65/684-85): bk. 417 nolu dipnot.

⁴²⁶ Ahmed b. Hanbel, VI, 5. Şuayb el-Arnâvût, bu hadis için isnâdî sahîh, senedinde yer alan râviler Buhârî ve Müslimîn râvileri arasında olup sikadır, değerlendirmesinde bulunmuştur.

⁴²⁷ Süfyân b. Uyeyne b. Ebî İmrân (ö.198/813): İmâm fi'l-hâdis, hâfızu'l-asr, şeyhu'l-İslâm, sika, sebt, huccet ve kesîru'l-hadis gibi terimlerle ta'dil edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 497; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 225; Zehebî, *Siyer*, VIII, 454; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 104.)

⁴²⁸ Abdullah b. Ebî Necîh es-Sekafî Ebû Yesâr el-Mekkî (ö.131/748-49): İmâm, sika, müfessir, kesîru'l-hadis, sâlihu'l-hadis gibi lafızlarla ta'dil edilmekte, kaderî olduğu belirtilmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 483; Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât*, s. 282; Buhârî, *et-Târîh*, V, 233; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, V, 203; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 5; Zehebî, *Siyer*, VI, 125-26; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 54-55.)

⁴²⁹ Mücâhid b. Cebr Ebu'l-Haccâc el-Mekkî (ö.103/721): Sika, kesîru'l-hadis lafızları ile ta'dil edilmektedir. Tabîin neslinin tanınmış râvilerinden âlim ve fâkih bir kişidir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 466; Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât*, I, 280; Buhârî, *et-Târîh*, VII, 411; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 419; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 319; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVII, 228; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 240; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 520.)

⁴³⁰ Ahmed b. Hanbel, VI, 5; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 9. Taberânî'deki hadisi Mücâhid b. Cebr aynı senedle Saîd b. Âs'tan rivâyet etmiştir. Şuayb el-Arnâvût, hadisin sahîh olduğunu, seneddeki râvilerin hepsinin Buhârî ve Müslim'in râvileri arasında bulunup sika olduklarını belirtmekle birlikte hadisin

	435	434	433	432	431	-
436						
	440	439	-	438	437	-
				443	442	441

isnâdındaki râvilerden Mücâhid b. Cebr'in Mikdâd b. Esved'den hadis duymadığı halde ondan hadis rivâyet ettiğini dolayısıyla bu hadisin mürsel olduğunu ifade etmektedir.

⁴³¹ Ebû Saîd Abdurrahmân b. Mehdî b. Hassan b. Abdurrahmân el-Anberî (ö.198/813): bk. 77 nolu dipnot.

⁴³² Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî (ö.161/777): bk. 52 nolu dipnot.

⁴³³ Habîb b. Ebî Sâbit el-Esedî Ebû Yûsuf el-Kûfî (ö.119/737): İmâm, hâfız, hüccet, sika, sadûk, fakîhu'l-Kûfe gibi lafızlarla ta'dîl edilmekte, çok sayıda irsâl ve tedlîste bulunduğu kaydedilmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 320; İbn Maîn, *et-Târîh*, II, 96; Buhârî, *et-Târîh*, II, 313; İclî, *es-Sikât*, I, 281; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, III, 107; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 137-38; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 813-15; Zehebî, *Siyer*, V, 288-91; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 150.)

⁴³⁴ Mücâhid b. Cebr Ebu'l-Haccâc el-Mekkî (ö.103/721): bk. 429 nolu dipnot.

⁴³⁵ Ebû Ma'mer Abdullah b. Sahbere el-Ezdî el-Kûfî: Sika ve sadûk bir tabî'dir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 103; İclî, *es-Sikât*, II, 31; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, V, 68; Zehebî, *Siyer*, IV, 134; a.mlf. *el-Kâşif*, I, 556.) Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

⁴³⁶ Müslim, "Züh'd", 68; Tirmizî, "Züh'd", 54; İbn Mâce, "Edeb", 36; Ahmed b. Hanbel, VI, 5; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 124; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 11; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 242. Hadisin zikredilen kaynaklardaki rivâyetlerinde senedde yer alan râviler Abdurrahmân b. Mehdî'ye kadar ortak. Müslim, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ve Muhammed b. Müsennâ'dan, Tirmizî, Muhammed b. Beşşâr'dan, İbn Mâce, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe'den rivâyet etmişlerdir. İbn Mâce ve Taberânî'nin rivâyetlerinde hadisin metni *أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نَحْتَفِيَ فِي وَجْهِهِ الْمَدَّاحِينَ الثَّرَابَ* ifadesinden ibârettir. Şuayb el-Arnâvût, Ahmed b. Hanbel'deki hadisin isnâdının sahîh olduğunu, senedde yer alan bütün râvilerin Buhârî ve Müslim'in râvileri arasında olup sika olduklarını belirtmiştir. Tirmizî, hadisin hasen-sahîh olduğunu ifade etmiş, el-Elbânî ise, Tirmizî, İbn Mâce ve *el-Edebü'l-müfred*'deki rivâyetler için sahîh değerlendirmesinde bulunmuştur.

⁴³⁷ Muhammed b. Müsennâ b. Ubeyd el-Anezî Ebû Mûsâ el-Basrî (ö.252/866): İmâm, hâfız, hüccet, sika, sebt, sadûk, sâlihu'l-hadis ve lâ be'se bih gibi terimlerle ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 95; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 111; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, III, 283-86; Zehebî, *Siyer*, XII, 123-26; a.mlf., *el-Kâşif*, II, 214; Safedî, *el-Vâfî*, IV, 384; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 425-27; a.mlf., *Takrîb*, s. 505.)

⁴³⁸ Ebû Bekir Muhammed b. Beşşâr b. Osman b. Dâvûd b. Keysân el-Basrî Bündâr (ö.252/866): Hadis münekkidi tarafından imâm, hâfız, sadûk, sâlih, lâ be'se bih gibi ifadeler kullanılarak ta'dîl edilmiştir. Bündâr lakâbıyla tanınmıştır. Bündâr hâfız anlamına gelmekte olup devrinde kendi beldesinde hadis ilminde zirvede olması nedeniyle bu lakâbla anılmıştır. *Kütüb-i Sitte* müellifleri onun rivâyetlerine yer vermişlerdir. Ebû Hâtim, Nesâî, İclî ve başka muhaddisler kendisini sika, sadûk, sâlih olarak nitelendirmişlerdir. (bk. Buhârî, *et-Târîh*, I, 49; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 214; Zehebî, *Siyer*, XII, 144-148)

⁴³⁹ Muhammed b. Ca'fer el-Huzelî el-Basrî (ö.193/809): bk. 397 nolu dipnot.

⁴⁴⁰ Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd el-Ezdî (ö.160/776): bk. 44 nolu dipnot.

- » - -
- 444 «
- 448 447 446 445 -
- : 450 449
- :
- 451 « » :
-
- ⁴⁴¹ Mansûr b. el-Mu'temir b. Abdillâh b. Rebîa Ebû Attâb es-Sülemî el-Kûfî (ö.132/750): bk. 415 nolu dipnot.
- ⁴⁴² İbrâhim b. Yezîd b. Kays en-Nehaî el-Kûfî (ö.96/714): bk. 416 nolu dipnot.
- ⁴⁴³ Hemmâm b. Hâris en-Nehaî el-Kûfî (ö.65/684-85): bk. 417 nolu dipnot.
- ⁴⁴⁴ Müslim, "Zühd", 69.
- ⁴⁴⁵ Abdurrahmân b. Muhammed b. Selm er-Râzî el-İsbehânî (ö.291/903-04): İsbehân muhaddis ve müfessirlerinden biridir. Makbûlu'l-kavl, imâm ve sika olarak tavsîf edilmiştir. (bk. Ebû's-Şeyh el-İsbehânî, Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyan el-Ensâri el-İsbehânî, *Tabakâtü'l-muhaddisîn bi-İsbehân ve'l-vâridîne aleyhâ* (nşr. Abdülğafûr Abdülhak Hüseyin el-Belûşî), Beyrut 1412/1992, III, 530-32; Zehebî, *Tezkire*, II, 690-91.)
- ⁴⁴⁶ Hişâm b. Yûnus b. Vâbil et-Temîmî Ebu'l-Kâsım el-Kûfî el-Lu'luî (ö.252/866): Sika ve sadûk olarak nitelendirilmiştir. *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden sadece Tirmizî onun rivâyetlerine yer vermiştir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 72; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 234; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 270-71; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 338; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 58-59; a.mlf., *Takrîb*, s. 574.)
- ⁴⁴⁷ Hafs b. Gıyâs b. Talk b. Muâviye en-Nehaî Ebû Ömer el-Kûfî (ö. 194/810): Kûfe ve Bağdâd kadılığı yapmış, Kûfeli muhaddislerden biridir. Hadis münekkitleri tarafından imâm, hâfız, allâme, kâdî, sika, sebt, me'mûn, kesîru'l-hadis gibi lafızlarla ta'dîl edilmiş, tedlîs yaptığı ve ömrünün sonuna doğru hıfzının zayıfladığı ifade edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 389-90; İbn Maîn, *et-Târih*, II, 121; Buhârî, *et-Târih*, II, 370; İclî, *es-Sikât*, I, 310; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, III, 185; Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, VIII, 188-200; Zehebî, *Siyer*, IX, 22-34.)
- ⁴⁴⁸ el-A'meş Süleymân b. Mihrân Ebû Muhammed el-Esedî el-Kâhilî (ö.148/765): bk. 30 nolu dipnot.
- ⁴⁴⁹ İbrâhim b. Yezîd b. Şerîk et-Teymî Ebû Esmâ el-Kûfî (ö.92/710-11): İmâm, fakîh, kudve, âbidu'l-Kûfe, sika, sâlihu'l-hadis gibi terimlerle ta'dîl edilmekte, irsal ve tedlîs yaptığı belirtilmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 285-86; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 145; Zehebî, *Siyer*, V, 60-62; a.mlf., *Mizân*, I, 74; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 95.)
- ⁴⁵⁰ Yezîd b. Şerîk b. Tânk et-Teymî el-Kûfî: İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, İclî, Ebû Hâtim ve Zehebî, "sika" lafzıyla nitelendirmekte, İbn Hibbân ise, ona sika râviler arasında yer vermektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 104; İclî, *es-Sikât*, II, 364; İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 271; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 532; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 161; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 384.) Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.
- ⁴⁵¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 11.

455	454	453	452	-
:	:	:	457	456
» :				
			458 «	
462	461	460	459	-
	» :	:	464	463
			465 « .	

-
- ⁴⁵² Ali b. Abdilazîz b. el-Merzübân b. Sâbûr Ebu'l-Hasen el-Begavî (ö.286/899): İmâm, hâfız, sadûk, sika, me'mûn lafızlarıyla ta'dil edilmiştir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 196; Zehebî, *Siyer*, XIII, 348.)
- ⁴⁵³ Amr b. Avn b. Evs es-Sülemî Ebû Osmân el-Vâsîfî el-Bezzâr (ö.225/840): İmâm, hâfız, sika, hüccet, sâlih ve sâhibu sünne gibi terimlerle ta'dil edilmiştir. (bk. İbn Maîn, *et-Târih*, II, 451; Buhârî, *et-Târih*, VI, 361; İclî, *es-Sikât*, II, 181; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 252; Zehebî, *Siyer*, X, 450-51; a.mlf., *Tezkire*, II, 426-27; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 86-87.)
- ⁴⁵⁴ Hâlid b. Abdillâh b. Abdirrahmân b. Yezîd et-Tahhân Ebu'l-Heysem el-Müzenî (ö.182/798): İmâm, hâfız, sika, sebt, sâlih ve sahîhu'l-hadis gibi terimlerle tavsîf edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 313; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, III, 340; Hatîb, el-Bağdâdî, *Târih*, VIII, 294; Zehebî, *Siyer*, VIII, 277-79; a.mlf., *el-Kâşif*, I, 366; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 100; a.mlf., *Takrîb*, s. 189.)
- ⁴⁵⁵ Yezîd b. Ebî Ziyâd el-Kureşî el-Hâşimî Ebû Abdillâh el-Kûfî (ö.136/753): Hadis münekkitlerinin çoğu onu zayıf, leyyin, ehâdîsehû mevzûah, leyse bi'l-kavî, leyse bi zâke, la yuhteccû bih, münkeru'l-hadis, zâhib, metruku'l-hadis gibi lafızlarla cerh etmekte, İbn Sa'd, İclî ve İbn Hibbân, onu sika ve sadûk olarak nitelendirip ömrünün sonunda ihtilât ettiğini ve hıfzının zayıfladığını belirtmekte, İbn Adî, zayıf olmakla birlikte hadisnin yazılabileceğini kaydetmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 340; İbn Maîn, *et-Târih*, II, 671; III, 361; IV, 59; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, II, 484; İclî, *es-Sikât*, II, 364; Ukaylî, *ed-Duağâ*, IV, 379-80; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 265; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 99-101; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 2729-30; Zehebî, *Siyer*, VI, 129-33; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 329.)
- ⁴⁵⁶ Mücâhid b. Cebr Ebu'l-Haccâc el-Mekkî (ö.103/721): bk. 429 nolu dipnot.
- ⁴⁵⁷ Abdullah b. Abbâs (ö.68/687-88): Sahâbîdir. Mikdâd b. Esved'in râvileri ile ilgili bölümde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.
- ⁴⁵⁸ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 7
- ⁴⁵⁹ Abdullah b. Hüseyin el-Missîsî el-Bağdâdî (ö.280/893'den sonra): Hâkim en-Nisâbü'rî, onu sika olarak nitelendirmekte, İbn Hibbân ve Zehebî, kendisiyle ihticâc edilemeyeceğini belirtmektedirler. (bk. İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 46-47; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, II, 58; İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk*, XXVII, 402-04; Zehebî, *Siyer*, XIII, 307-08; a.mlf., *Mizân*, II, 408; İbn Hacer, *Lisân*, III, 272.)
- ⁴⁶⁰ Âdem b. Ebî İyâs b. Muhammed b. Şuayb el-Horasânî el-Mervezî Ebu'l-Hasen el-Askalânî (ö.220/835): İmâm, hâfız, âbid, kudve, şeyhu's-Şâm, sika, sadûk, me'mûn ve lâ be'se bih terimleriyle ta'dil edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 490; Buhârî, *et-Târih*, II, 39; İclî, *es-Sikât*, I, 213; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 268; Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, VII, 27-30; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 301-07; Zehebî, *Siyer*, X, 335-38; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 196.)

» :

:

472 «

⁴⁶¹ Bekir b. Huneys el-Kûfî el-Âbid (ö.170/787): Münekkitlerin çoğu tarafından zayıf, zayıfu'l-hadis, zâhibu'l-hadis, vâh, metrûk, leyse bi kavî, leyse bi şey', leyse yühteccü bi hadisi gibi terimlerle cerh edilmekte, İclî, sika, İbn Hacer sadûk olarak nitelendirmekte, İbn Adî hadisinin yazılabileceğini belirtmektedir. (bk. İbn Maîn, *et-Târih*, II, 62; İclî, *es-Sikât*, I, 250; Nesâî, *ed-Duaîfâ*, s. 64; Ukaylî, *ed-Duaîfâ*, I, 148; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 384; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, I, 195; İbn Adî, *el-Kâmil*, II, 458-59; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IV, 208-11; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 126.)

⁴⁶² Yezîd b. Ebî Ziyâd el-Kureşî el-Hâşimî Ebû Abdillâh el-Kûfî (ö.136/753): bk. 455 nolu dipnot.

⁴⁶³ İkrime el-Kureşî el-Hâşimî Ebû Abdillâh el-Medenî (ö.105/723): Tabiîn âlimlerinden olup İbn Abbas'ın mevlâsıdır. Hadis münekkitlerinin çoğu tarafından allâme, hâfız, sika, sebt, sadûk, yühteccü bih, âlimu bi't-tefsîr, kesîru'l-hadis ve'l-ilm lafızlarıyla ta'dîl edilmekte, Yahyâ b. Saîd onu, kezzâb olarak nitelendirmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 287-93; Buhârî, *et-Târih*, VII, 49; İclî, *es-Sikât*, II, 145; Ukaylî, *ed-Duaîfâ*, III, 373-76; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 7-8; İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 1905-10; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XX, 264-92; Zehebî, *Siyer*, V, 12-36; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 397.)

⁴⁶⁴ Abdullah b. Abbas (ö.68/687-88): bk. 457 nolu dipnot.

⁴⁶⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 7.

⁴⁶⁶ Hüseyin b. İshâk b. İbrahim et-Tüsterî ed-Dakîk (ö.290/903): bk. 94 nolu dipnot.

⁴⁶⁷ Yahyâ b. Abdilhamîd b. Abdirrahman b. Meymûn b. Abdirrahman Ebû Zekeriya el-Himmânî el-Kûfî (ö.228/843): bk. 249 nolu dipnot.

⁴⁶⁸ Şerîk b. Abdillâh b. Ebî Şerîk en-Nehaî Ebû Abdillâh el-Kûfî el-Kâdî (ö.177/794): İbn Sa'd, Yahyâ b. Maîn, İclî, Nesâî, İbn Hacer, Zehebî gibi müellifler onu, hâfız, allâme, kâdî, sika, sadûk, me'mûn, leyse bihî be's, hasenu'l-hadis, kesîru'l-hadis gibi terimlerle ta'dîl ederken, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Tirmizî, Ebû Hâtim, Ebû Zür'a, Dârekutnî, Hâkim en-Nisâbü'rî gibi münekkitler leyse bi'l-metîn, seyyiu'l-hıfz, müzdaribu'l-hadis, kesîru'l-hata', sâhibu vehm, leyse bi'l-kavî gibi ifadelerle cerh etmektedirler. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 378-79; İbn Maîn, *et-Târih*, II, 251; İclî, *es-Sikât*, I, 453; Ukaylî, *ed-Duaîfâ*, II, 193-94; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 365-66; İbn Adî, *el-Kâmil*, IV, 1321-38; Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, IX, 279-94; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XII, 462-75; Zehebî, *Siyer*, 200-16; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 333-37.)

⁴⁶⁹ Mansûr b. el-Mu'temir b. Abdillâh b. Rebîa Ebû Attâb es-Sülemî el-Kûfî (ö.132/750): bk. 415 nolu dipnot.

⁴⁷⁰ İbrâhim b. Yezîd b. Kays en-Nehaî el-Kûfî (ö. 96/714): bk. 416 nolu dipnot.

⁴⁷¹ Hemmâm b. Hâris en-Nehaî el-Kûfî (ö. 65/684-85): bk. 417 nolu dipnot.

⁴⁷² Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 10.

481

480

479

478

- .

» :

:

:

482

483 «

- ⁴⁷³ Ali b. Abdillâh b. Ca'fer es-Sa'dî Ebu'l-Hasen b. el-Medînî el-Basrî (ö.234/849): Şeyh, imâm, hüccet, kudve, hâfizu'l-asr, emîru'l-mü'minîn fi'l-hadis, sikâ, sebt gibi terimlerle ta'dîl edilmiş, kendisinden Buhârî, Ebû Dâvûd, Ebû Hâtim, Ebû Zûr'a gibi muhaddisler hadis rivâyet etmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 308; Buhârî, *et-Târîh*, VI, 284; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 193; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, XI, 458-73; Zehebî, *Siyer*, XI, 41-60; a.mlf., *Tezkire*, II, 428; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 349-57; a.mlf., *Takrîb*, s. 403.)
- ⁴⁷⁴ Muhammed b. Fudayl b. Ğazvân b. Cerîr ed-Dabbî Ebû Abdîrrahmân el-Kûfî (ö.195/810): Şîî olmakla itham edilmekte, imam, hâfiz, şeyh, sika, sadûk, leyse bihî be's, kesîru'l-hadis, ehlu'l-ilm ve hasenu'l-hadis gibi lafızlarla ta'dîl edilmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 389; İbn Maîn, *et-Târîh*, II, 534; Halîfe b. Hayyât, *et-Tabakât*, s. 171; Buhârî, *et-Târîh*, I, 207; İclî, *es-Sikât*, II, 250; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 57; Zehebî, *Siyer*, IX, 173-75; a.mlf., *Mizân*, IV, 9-10; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 405-06.)
- ⁴⁷⁵ Muhammed b. Sa'd el-Ensârî eş-Şâmî: Sika, sadûk ve leyse bihî be's lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Maîn, *et-Târîh*, II, 518; Buhârî, *et-Târîh*, I, 89; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 261; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 416; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 174; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 184; a.mlf., *Takrîb*, s. 480.)
- ⁴⁷⁶ Ebû Zabye es-Selefî el-Kelâî: Sika, makbûl, lâ be'se bihî be's ve leyse bihî be's terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 399; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, LXVI, 359; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIII, 447-50; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 141.) Mikdâd b. Esved'in râvileri ile ilgili kısımda kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.
- ⁴⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, VI, 8; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 50; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 18; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, VIII, 308. Şuayb el-Arnâvût, bu hadis için isnâdı ceyyid değerlendirmesinde bulunurken el-Elbânî, *el-Edebü'l-müfred*'deki hadisin sahîh olduğunu ifade etmiştir. Heysemî ise, hadisin râvilerini sika olarak nitelendirmiştir.
- ⁴⁷⁸ Muhammed b. Ali b. Zeyd es-Sâîğ el-Mekkî (ö.291/903-04): İbn Hibbân ona sika râviler arasında yer vermektedir. (bk. İbn Hibbân, *es-Sahîh*, IX, 152.)
- ⁴⁷⁹ Saîd b. Mansûr b. Şu'be el-Horasânî Ebû Osmân el-Mervezî (ö.227/842): Hadis münekkitlerinin çoğu tarafından imâm, hâfiz, şeyhu'l-Harem, ehlu'l-fadl ve's-sıdk, sika, sadûk gibi terimlerle ta'dîl edilmekte, Ya'kûb el-Fesevî ise onu, "hata yaptığı zaman hatasından vazgeçmiyordu" diyerek tenkit etmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 502; Buhârî, *et-Târîh*, III, 516; Fesevî, *Târîh*, II, 222; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IV, 68; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 268-69; Zehebî, *Siyer*, X, 586-90; a.mlf., *Mizân*, II, 159; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 89-90.)
- ⁴⁸⁰ Muhammed b. Fudayl b. Ğazvân b. Cerîr ed-Dabbî Ebû Abdîrrahmân el-Kûfî (ö.195/810): bk. 474 nolu dipnot.
- ⁴⁸¹ Muhammed b. Sa'd el-Ensârî eş-Şâmî: bk. 475 nolu dipnot.
- ⁴⁸² Ebû Zabye es-Selefî el-Kelâî: bk. 476 nolu dipnot.

486	-	485	-	484	-
-			489	488	487
					» :
					490 «
494	493	492		491	-
:		:		495	
496					

⁴⁸³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsât*, Kâhire 1415, VI, 254. Hadisin benzer rivâyeti için bk. Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, VII, 81. *Şuabü'l-îmân*'da yer alan rivâyetin râvileri Saîd b. Mansûr'a kadar ortak olup Ebû Nasr b. Katâde en-Nu'mân > Ebu'l-Fadl b. Hamirâveyh > Ahmed b. Necde tarîkiyle nakledilmiştir. Heysemî, *el-Mu'cemu'l-evsât*'taki hadisin senesinde yer alan râvilerin sika olduğunu ifade etmektedir. (bk. Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, VIII, 308.)

⁴⁸⁴ İbrâhim b. Hasan b. Heysem el-Has'amî Ebû İshâk el-Missîsî el-Miksemî: İbn Mâce, Ebû Dâvûd ve Ebû Hâtîm kendisinden hadis rivâyet etmiştir. Münekkitle sika, sebt, sadûk ve leyse bihi be's lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, II, 93; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 85; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 72-73; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 211; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 114-15; a.mlf., *Takrîb*, s. 89.)

⁴⁸⁵ Haccâc b. Muhammed el-Missîsî et-Tirmizî Ebû Muhammed el-A'ver (ö.206/821): bk. 421 nolu dipnot.

⁴⁸⁶ Leys b. Sa'd b. Abdurrahmân el-Fehmî el-Misrî (ö.175/791): bk. 155 nolu dipnot.

⁴⁸⁷ Muâviye b. Sâlih b. Hudayr b. Saîd b. Sa'd b. Fihri Ebû Abdurrahman el-Hadramî el-Hımsî (ö.158/775): bk. 383 nolu dipnot.

⁴⁸⁸ Abdurrahmân b. Cübeyr b. Nüfeyr el-Hadramî (ö.118/736): bk. 112 nolu dipnot.

⁴⁸⁹ Cübeyr b. Nüfeyr b. Mâlik b. Âmir el-Hadramî Ebû Abdurrahmân el-Hımsî eş-Şâmî (ö.80/699): bk. 113 nolu dipnot.

⁴⁹⁰ Ebû Dâvûd, "Fiten", 2; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 16. el-Elbânî, Ebû Dâvûd'daki hadisin sahîh olduğunu belirtmiştir.

⁴⁹¹ Bekir b. Sehl b. İsmâîl b. Nâfî' ed-Dimyâtî Ebû Muhammed el-Hâşimî (ö.289/902): bk. 183 nolu dipnot.

⁴⁹² Ahmed b. İşkâb es-Saffâr el-Hadramî Ebû Abdillâh el-Kûfî (ö.217/832): Buhârî, Ebû Hâtîm gibi muhaddisler kendisinden hadis rivâyet etmiştir. Münekkitle hâfız, hüccet, sika, sadûk, me'mûn ve sâhibu hadis terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târîh*, II, 4; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, II, 77; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 267-69; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 190; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 16-17; a.mlf., *Takrîb*, s. 77.)

⁴⁹³ Süleymân b. Hayyân el-Ezdî Ebû Hâlid el-Ahmer el-Kûfî el-Ca'ferî (ö.189/804-05): Münekkitlerin çoğu tarafından imâm, hâfız, sika, sadûk, sebt, leyse bihi be's, kesîru'l-hadis gibi lafızlarla ta'dîl edilmekle birlikte Yahya b. Maîn ve İbn Adî onu leyse bi hüccet lafızıyla cerh etmektedirler. Zehebî ise, *Kütüb-i Sitte* ricâlındendir, çok rivâyetle bulunmuştur, bu sebeple o da başkaları gibi hata yapmış olabilir diyerek onu

ta'dil etmektedir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 391; İbn Maîn, *et-Târih*, II, 229; Halife b. Hayyât, *et-Tabakât*, s. 172; İclî, *es-Sikât*, I, 427; Ukaylî, *ed-Duafâ*, II, 124; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, IV, 106; İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 1129-31; Hatîb el-Bağdâdî, *Târih*, IX, 21-23; Zehebî, *Siyer*, IX, 19-21; a.mlf., *Mizân*, II, 200; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 181.)

⁴⁹⁴ Yezîd b. Sinân et-Temîmî el-Cezerî Ebû Ferve er-Ruhâvî (ö.155/771-72): Zayıf, leyse hadisühü bi şey', leyse bi şey', zayıfu'l-hadis, la yühteccü bih, metrûku'l-hadis, leyse bi sika gibi terimlerle cerh edilmiştir. (bk. İbn Maîn, *et-Târih*, II, 672; III, 421; IV, 411; Fesevî, *Târih*, II, 451; Nesâî, *ed-Duafâ*, s. 256; Ukaylî, *ed-Duafâ*, IV, 382; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, IX, 266; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 2723-26; Zehebî, *Mizân*, IV, 427-28; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 602.)

⁴⁹⁵ Süleym b. Âmir el-Kelâî el-Habâirî (ö.130/747-48): bk. 303 nolu dipnot.

⁴⁹⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 18. Heysemî, hadisin senedindeki râvilerden Yezîd b. Sinân'ın zayıf ve gevşek bir râvi olduğunu belirtmektedir. (bk. Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, X, 603.)

⁴⁹⁷ Ebû Abdîrrahman Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (ö.290/903): Ahmed b. Hanbel'in oğludur. İmâm, hâfız, nâkıd, muhaddisü Bağdat, sika, sebt gibi lafızlarla ta'dil edilmiştir. Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inin tamamını o nakletmiştir. (bk. İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, V, 7; Hatîb, *Tarîhu Bağdâd*, IX, 375; Zehebî, *Siyer*, XIII, 516-526; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 141-43.)

⁴⁹⁸ Bu şahıs Velîd b. Abbas en-Nersî değil Abbas b. Velîd b. Nasr en-Nersî Ebu'l-Fadl el-Basrî'dir (ö.238/852). İmâm, hâfız, hüccet, şeyh, sika, sadûk, yüktebû hadisüh terimleriyle tanıtılmıştır. (bk. Buhârî, *et-Târih*, VII, 6; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, VI, 214; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 510; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIV, 259-61; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 537; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 333-34.)

⁴⁹⁹ Hüseyin b. İshâk b. İbrahim et-Tüsterî ed-Dakîk (ö.290/903): bk. 94 nolu dipnot.

⁵⁰⁰ Sâlih b. Hâtîm b. Verdân el-Basrî (ö.236/850): Şeyh, sâlih ve sadûk terimleriyle tavsîf edilmiştir. (bk. İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, IV, 398; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 318; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XIII, 27-28; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 384; a.mlf., *Takrîb*, s. 271.)

⁵⁰¹ Bîşr b. Mufaddal b. Lâhik er-Rakkâşî Ebû İsmâil el-Basrî (ö.187/803): İmâm, hâfız, hüccet, sika, sebt, hasenu'l-hadis, kesîru'l-hadis, sâhibu sünne gibi lafızlarla ta'dil edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 290; İclî, *es-Sikât*, I, 247; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, II, 366; Zehebî, *Siyer*, IX, 36-39; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 458-59.)

⁵⁰² Abdullah b. Avn el-Müzenî Ebû Avn el-Basrî (ö.151/768): İmâm, kudve, âlimu'l-Basra, sika, sebt, kesîru'l-hadis gibi terimlerle ta'dil edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 261-68; Buhârî, *et-Târih*, V, 163; İclî, *es-Sikât*, II, 49; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, V, 130; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 3-4; Zehebî, *Siyer*, VI, 364-75; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 346-49; a.mlf., *Takrîb*, s. 317.)

⁵⁰³ Umeyr b. İshâk el-Kureşî Ebû Muhammed el-Hâşimî: Bazı münekkitler tarafından sika, leyse bihî be's, makbûl lafızlarıyla ta'dil edilmekte, bazı münekkitler ise onun zayıf bir râvi olduğunu belirtmektedirler. (bk. İbn Maîn, *et-Târih*, IV, 250; Ukaylî, *ed-Duafâ*, III, 317; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, VI, 375; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 254; İbn Adî, *el-Kâmil*, V, 1724; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 370; Zehebî, *Mizân*, III, 296; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 143.) Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

	:	«	»	:	
					504
507			506	505	-
:		511	510	509	: 508
				:	
		512		:	
516		515	514	513	-
:		520	519	518	517

⁵⁰⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 19; Hâkim en-Nisâbü'rî, *el-Müstedrek*, III, 393. Heysemî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*'deki rivâyetin râvilerinden Umeyr b. İshâk hariç diğerlerinin *Sahîh*'in râvileri arasında yer aldığını belirtmektedir. (bk. Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, V, 364). Hâkim en-Nisâbü'rî, hadisin isnâdının sahîh olduğunu belirtmekte, Zehebî de kendisiyle aynı görüşü paylaşmakta ve hadisin sahîh olduğunu ifade etmektedir.

⁵⁰⁵ Muhammed b. Hârûn b. Muhammed b. Bekkâr el-Âmilî Ebû Ömer ed-Dimaşkî (ö.290/902-03): İbn Hibbân onu sika râviler arasında zikretmiştir. (bk. İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 151.)

⁵⁰⁶ Velîd b. Utbe el-Eşceî Ebu'l-Abbas ed-Dimaşkî (ö.240/854): Sika ve sadûk olarak tavsîf edilmiştir. (bk. Fesevî, *Târîh*, I, 212; II, 786; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, IX, 12; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 226; Zehebî, *Mîzân*, IV, 341; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 141; a.mlf., *Takrîb*, s. 583.)

⁵⁰⁷ Ebû Abd'rrahman Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (ö. 290/903): bk. 497 nolu dipnot.

⁵⁰⁸ Abdülcebbâr b. Âsım er-Rakkî Ebû Tâlib en-Nesâî (ö.233/847): Dârekutnî, sika; Yahyâ b. Mâin, sika, sadûk ve lâ be'se bih lafızlarıyla ta'dîl etmişlerdir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 350; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, VI, 33; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 418; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, XI, 111; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 102.)

⁵⁰⁹ Bakiyye b. Velîd b. Sâid el-Kelâî el-Humeyrî Ebû Yahmed el-Hımsî (ö.197/812-23): bk. 345 nolu dipnot.

⁵¹⁰ Safvân b. Amr b. Herim Ebû Amr es-Seksekî (ö.155/772): bk. 111 nolu dipnot.

⁵¹¹ Şureyh b. Ubeyd b. Şureyh el-Hadramî Ebu's-Salt el-Hımsî (ö.108/726): bk. 348 nolu dipnot.

⁵¹² Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 18-19; a.mlf., *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, II, 95; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, I, 265. *فَقَدْ بَلَغَ ذُرْوَةَ الْإِيمَانِ، الشُّكُّ مِنْ صَفْوَانَ* lafzı *Müsnedü's-Şâmiyyîn*'deki rivâyette yer almamaktadır. Heysemî, senedde yer alan Şureyh b. Ubeyd'in sika olmakla birlikte müdellis bir râvi olduğunu, onun sahâbeden hadis işitip işitmediği hususunda ihtilaf bulunduğunu ifade etmiştir.

⁵¹³ Ali b. Ahmed b. Abdân b. Muhammedeş-Şîrâzî Ebu'l-Hasen el-Ahvâzî (ö.415/1024): Sika olarak tanıtılmıştır. (bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, XI, 329.)

- 521 « » :
- 525 524 523 522 -
- : 527 526
-
- ⁵¹⁴ Ahmed b. Ubeyd b. İsmâil es-Saffâr Ebu'l-Hasen el-Basrî (ö.345/956-57): İmâm, hâfız, sika ve sebt terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, IV, 261; Zehebî, *Siyer*, XV, 438-40; a.mlf., *Tezkire*, III, 876.)
- ⁵¹⁵ Muhammed b. Yûnus b. Musâ b. Süleymân el-Kureşî el-Kedîmî Ebu'l-Abbas el-Basrî (ö.286/899): Münekkittlerin çoğu onu hadis uydurmakla ithâm etmekte ve onu zayıf olarak nitelendirmekte, bazı münekkittler ise onu, sika, kesîru'l-hadis, hasenu'l-hadis gibi lafızlarla ta'dîl etmektedirler. (bk. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 122; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 312-13; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 2294-96; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîh*, II, 435-45; Zehebî, *Siyer*, XIII, 302-05; a.mlf., *Mizân*, IV, 74-76; Safedî, *el-Vâfî*, V, 291-92; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 539-44; a.mlf., *Takrîb*, s. 515.)
- ⁵¹⁶ Ğânim b. Hasan b. Ali b. Sâlih es-Sa'd î: Hakkında herhangi bir bilgi bulunamamıştır.
- ⁵¹⁷ Yahyâ b. Ya'lâ el-Eslemî el-Katavânî Ebû Zekeriyâ el-Kûfî: Zayıf, zayıfu'l-hadis, muzdaribu'l-hadis, leyse bi'l-kavî, leyse bi şey' gibi terimlerle cerh edilmiştir. (bk. Buhârî, *et-Târîhu's-sağîr*, II, 254; Ukaylî, *ed-Duafâ'*, IV, 435; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, IX, 196; İbn Adî, *el-Kâmil*, VII, 2688; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXII, 50-53; Zehebî, *Mizân*, IV, 415; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 304; a.mlf., *Takrîb*, s. 598.)
- ⁵¹⁸ Bu şahıs Abdullah b. Abbas değil Ayyaş b. Abbas el-Kıtbânî (ö.133/750-51)'dir. Sika, sâlih ve leyse bihî be's lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İclî, *es-Sikât*, II, 197; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 6; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXII, 555-58; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 97-98; a.mlf., *Takrîb*, s. 437.)
- ⁵¹⁹ Ebu'n-Nadr Sâlim b. Ebî Ümeyye el-Kureşî et-Teymî el-Medenî (ö.129/746): bk. 74 nolu dipnot.
- ⁵²⁰ Büsr b. Saîd el-Medenî (ö.100/718-19): Tâbiînin büyüklerindendir. Sika, kesîru'l-hadis, lâ yüs'elü an mislih lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 282; İclî, *es-Sikât*, I, 245; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 423; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 78-79; Zehebî, *Siyer*, IV, 594-95; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 436-37; a.mlf., *Takrîb*, s. 122.) Mikdâd b. Esved'in râvileri bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.
- ⁵²¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 28.
- ⁵²² Ca'fer b. Müsâfir b. İbrâhim et-Tennîsî Ebû Sâlih el-Hüzelî (ö.254/868): Sika, sadûk, sâlih ve şeyh lafızlarıyla tavsîf edilmiştir. (İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 491; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 161; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, V, 108-10; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 296; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 106-07; a.mlf., *Takrîb*, s. 141.)
- ⁵²³ Muhammed b. İsmâil b. Müslim b. Ebî Füdeyk Ebû İsmâil el-Medenî (ö.200/815): İmâm, sika, sadûk, lâ be'se bih, leyse bihî be's ve kesîru'l-hadis lafızlarıyla ta'dîl edilmiştir. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 437; İbn Maîn, *et-Târîh*, II, 505; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 188; Zehebî, *Siyer*, IX, 486-87; a. mlf., *el-Kâşif*, II, 158; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 61; a.mlf., *Takrîb*, s. 468.)
- ⁵²⁴ Mûsâ b. Ya'kûb b. Abdillâh b. Vehb el-Kureşî ez-Zem'î Ebû Muhammed el-Medenî (ö.140/757): Münekkittlerin çoğu tarafından zayıfu'l-hadis, münkeru'l-hadis, leyse bi'l-kavî, lâ yühteccü bih, seyyiu'l-hıfz, fihî leyyin gibi lafızlarla cerh edilirken, Yahyâ b. Maîn gibi bazı münekkittler onu sika, sadûk ve sâlih terimleriyle ta'dîl etmektedirler. (bk. İbn Maîn, *et-Târîh*, II, 597; III, 157; Nesâî, *ed-Duafâ'*, s. 223; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 168; İbn Adî, *el-Kâmil*, VI, 2341-42; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 309; a.mlf., *Mizân*, IV, 22-28; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 378-79; a.mlf., *Takrîb*, s. 554.)

:

528 « » :

: « » :

531 530 529 -

534 533 532

-

« » -

535 « »

-
- ⁵²⁵ Kureybe bint Abdillâh b. Vehb el-Kureşî el-Esedî: Makbûl bir râvidir. (bk. Mizzî, *a.g.e.*, XXXV, 273.) Mikdâd b. Esved'in akrabaları bölümünde kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.
- ⁵²⁶ Kerîme bint Mikdâd b. Esved el-Kindî: Sika bir râvidir. (bk. İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 343; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXV, 293; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 398; a.mlf., *Takrîb*, s. 752.) Mikdâd b. Esved'in çocukları başlığı altında kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.
- ⁵²⁷ Dubâ'a bint Zübeyr b. Abdilmuttalib b. Hişâm (ö.50/670-71): Sahâbîdir. Mikdâd b. Esved'in evliliği başlığı altında kendisi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.
- ⁵²⁸ Ebû Dâvûd, "Harâç", 38 (40). el-Elbânî, bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir.
- ⁵²⁹ Ebû Bekir Muhammed b. Beşşâr b. Osman b. Davud b. Keysân el-Basrî Bündâr (ö.252/866): bk. 438 nolu dipnot.
- ⁵³⁰ Muhammed b. Hâlid b. 'Asme el-Hanefî el-Basrî: Sadûk, sâlihu'l-hadis, la be'se bih ve mâ erâ bihadisi be's terimleriyle ta'dîl edilmiştir. (bk. Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, III, 455; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 243; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 55, 67; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXV, 143-44; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 167; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 476.)
- ⁵³¹ Mûsâ b. Ya'kûb b. Abdillâh b. Vehb el-Kureşî ez-Zem'î Ebû Muhammed el-Medenî (ö.140/757): bk. 524 nolu dipnot.
- ⁵³² Kureybe bint Abdillâh b. Vehb el-Kureşî el-Esedî: bk. 525 nolu dipnot.
- ⁵³³ Kerîme bint Mikdâd b. Esved el-Kindî: bk. 526 nolu dipnot.
- ⁵³⁴ Dubâ'a bint Zübeyr b. Abdilmuttalib b. Hişâm (ö.50/670-71): bk. 527 nolu dipnot.
- ⁵³⁵ İbn Mâce, "Lukata", 3. el-Elbânî bu hadis için zayıf değerlendirmesinde bulunmuştur.

539	538	537	536	-
	542	541	540	
				:
:				
	:		:	
				543
547	546	545	544	-
	:	550	549	548

⁵³⁶ Ubeyd b. Ğannâm b. Hafs b. Gıyâs en-Nehâî Ebû Muhammed el-Kûfî (ö.297/910): İsmi'nin Abdullah olduğu belirtilmekte, sika ve sadûk bir muhaddis olarak nitelenmektedir. (bk. Zehebî, *Siyer*, XIII, 558; a.mlf., *Tezkire*, II, 660; İbnü'l-İmâd, Ebû'l-Felah Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahhâri men zeheb*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut ts., II, 225.)

⁵³⁷ Ebû Bekir b. Ebî Şeybe Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim (ö.235/849): bk. 26 nolu dipnot.

⁵³⁸ Hâlid b. Mahled el-Katavânî Ebu'l-Heysem el-Becelî el-Kûfî (ö.213/828): Münekkittlerin çoğu onu imâm, hâfız, müksir, sika, sadûk, kesîru'l-hadis, la be'se bih, yüktebü hadisühû gibi lafızlarla ta'dîl ederken, İbn Sa'd, münkeru'l-hadis ve Şîî olduğunu, Ahmed b. Hanbel, münker rivâyetlerinin bulunduğunu, Ebû Hâtim ve Zehebî ise, la yühteccü bih olduğunu belirtmekte ve onu cerh etmektedirler. (bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 406; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, II, 17; İclî, *es-Sikât*, I, 331; Ukaylî, *ed-Duafâ'*, II, 15; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, III, 354; İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 904-07; Zehebî, *Mizân*, I, 640-42; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 116; a.mlf., *Takrîb*, s. 190.)

⁵³⁹ Mûsâ b. Ya'kûb b. Abdillâh b. Vehb el-Kureşî ez-Zem'î Ebû Muhammed el-Medenî (ö.140/757): bk. 524 nolu dipnot.

⁵⁴⁰ Kureybe bint Abdillâh b. Vehb el-Kureşî el-Esedî: bk. 525 nolu dipnot.

⁵⁴¹ Kerîme bint Mikdâd b. Esved el-Kindî: bk. 526 nolu dipnot.

⁵⁴² Dubâ'a bint Zübeyr b. Abdilmuttalib b. Hişâm (ö.50/670-71): bk. 527 nolu dipnot.

⁵⁴³ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 20.

⁵⁴⁴ İbrâhim b. Düheym Abdîrrahmân b. İbrâhim b. Meymûn ed-Dimaşkî (ö.303/915-16): Zehebî, makbul bir muhaddis olarak nitelendirmiştir. (bk. Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: h. 301-320*, s. 300.)

⁵⁴⁵ Abdurrahmân b. İbrâhim b. Amr b. Meymûn ed-Dimaşkî Ebû Saîd Düheym el-Kureşî (ö.254/859): bk. 333 nolu dipnot.

⁵⁴⁶ Muhammed b. İsmâil b. Müslim b. Ebî Füdeyk Ebû İsmâil el-Medenî (ö.200/815): bk. 523 nolu dipnot.

⁵⁴⁷ Mûsâ b. Ya'kûb b. Abdillâh b. Vehb el-Kureşî ez-Zem'î Ebû Muhammed el-Medenî (ö.140/757): bk. 524 nolu dipnot.

:

!

:

:

:

:

551

554

553

552

— ^

558

557

556

: 555

:

560

559

:

:

:

:

⁵⁴⁸ Kureybe bint Abdillâh b. Vehb el-Kureşî el-Esedî: bk. 525 nolu dipnot.

⁵⁴⁹ Kerîme bint Mikdâd b. Esved el-Kindî: bk. 526 nolu dipnot.

⁵⁵⁰ Dubâ'a bint Zübeyr b. Abdilmuttalib b. Hişâm (ö.50/670-71): bk. 527 nolu dipnot.

⁵⁵¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 20. Hadisin benzer rivâyeti için bk. Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, IV, 155.

⁵⁵² Ebû Abdîrrahman Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (ö. 290/903): bk. 497 nolu dipnot.

⁵⁵³ Ebû Bekir b. Ebî Şeybe Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim (ö.235/849): bk. 26 nolu dipnot.

⁵⁵⁴ Hüseyin b. İshâk b. İbrahim et-Tüsterî ed-Dakîk (ö.290/903): bk. 94 nolu dipnot.

⁵⁵⁵ Ebu'l-Hasan Osmân b. Muhammed b. el-Gâzî Ebî Şeybe İbrâhim b. Osman b. Huvâste el-Absî (ö.239/853): İmâm, hâfîzu'l-kebîr, sâhibu't-tesânîf gibi lafızlarla tanıtılmıştır. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Ebû Hâtîm, el-Fesevî, Bakî b. Mahled ve daha birçok hadis ilminin ileri gelen âlimleri kendisinden hadis rivâyetinde bulunmuş, Buhârî ve Müslim hadislerini kitaplarında ihticâc için kullanmışlardır. Ahmed b. Hanbel kendisinden övgüyle bahsetmiş, Yahyâ b. Maîn sika ve me'mûn olarak tanımlamıştır. Zehebî de kendisinin şeyh, huccet ve mutkîn olduğu hususunda şüphe olmadığını ifade etmektedir. (bk. Buhârî, *et-Târih*, VI, 250; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, VI, 166-167; Zehebî, *Siyer*, XI, 151-154.)

⁵⁵⁶ Hâlid b. Mahled el-Katavânî Ebu'l-Heysem el-Becelî el-Kûffî (ö.213/828): bk. 538 nolu dipnot.

⁵⁵⁷ Mûsâ b. Ya'kûb b. Abdillâh b. Vehb el-Kureşî ez-Zem'î Ebû Muhammed el-Medenî (ö.140/757): bk. 524 nolu dipnot.

⁵⁵⁸ Kureybe bint Abdillâh b. Vehb el-Kureşî el-Esedî: bk. 525 nolu dipnot.

⁵⁵⁹ Kerîme bint Mikdâd b. Esved el-Kindî: bk. 526 nolu dipnot.

⁵⁶⁰ Dubâ'a bint Zübeyr b. Abdilmuttalib b. Hişâm (ö.50/670-71): bk. 527 nolu dipnot.

B. RİVÂYETLERİN SENEDİNDE YER ALAN RÂVİLERİN DURUMU

Araştırmada yer alan rivâyetlerin senedlerinde bulunan râvîleri, güvenilirlik (cerh ve ta'dîl) açısından beş grupta ele almak mümkündür:

1. Sika râviler (hadis ilminde güvenilir râviler).
2. Zayıf râviler.
3. Muhtelefun fih olan râviler (hakkında farklı değerlendirme olan râviler).
4. Hakkında cerh ve ta'dîl açısından herhangi bir değerlendirme tespit edilemeyen râviler.
5. Hakkında bilgi ve değerlendirme tespit edilemeyen râviler.

Mikdâd b. Esved'in ilk râvileri arasında zayıf râvi bulunmamaktadır. Onlar ya sika ya da muhtelefun fihdir. Yine bu râvilerin yedisi sahâbe tabakasındandır.

Rivâyetlerin senedlerindeki sika râvilerin sayısı fazla olduğundan, bunların sayısını vermekle yetinilecektir, diğer dört grupta yer alan râvilerin ise hem sayısı hem de isimleri zikredilecektir:

- 1. Sika râviler:** 170 kişidir.
- 2. Zayıf râviler:** 12 kişidir.⁵⁶²
- 3. Muhtelefun fih olanlar:** 42 kişidir.⁵⁶³

⁵⁶¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IX, 20-21; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, I, 387. Heysemî, hadisin senedinde yer alan Kureybe dışındaki bütün râvilerin sika olduğunu ifade etmektedir.

⁵⁶² Muhammed b. Câbir, Ebû Üsâme Abdullah b. Muhammed, Bekir b. Sehl, Süleymân b. Ebî Dâvûd, Üsâme b. Zeyd b. Eslem, Ahmed b. Muhammed b. Yahyâ, Ferec b. Füdâle, Mikdâm b. Dâvûd, Mühelleb b. Hucr, Haccâc b. Nusayr el-Füsâtîfî, Yezîd b. Sinân et-Temîmî, Yahyâ b. Ya'la el-Eslemî.

⁵⁶³ Züheyr b. Muâviye, Âiş b. Enes el-Bekrî, Abdurrahmân b. Ebî Leylâ, Ebû Bekir b. Ayyâş, Muhammed b. Zünbûr, Hafs b. Gıyâs, Abdurrahmân b. İshâk, Muhammed b. Abdillâh b. Müslim, Harmele b. Yahyâ, İshâk b. İbrâhim ed-Deberî, Abdullah b. Sâlih, Yahyâ b. Osmân, Hâlid b. Hayyân, Ahmed b. Sâlih el-Mısrî, Abdülhamîd b. Ca'fer, Ömer b. Osmân, Muhammed b. Azîz, Selâme b. Ravh, Yahyâ b. Abdilhamid, Velîd b. Müslim el-Kureşî, Şebâbe b. Sevvâr, Nuaym b. Hammâd, Bakıyye b. Velîd, İsmâil b. Ayyâş, Damdam b. Zür'a, Esved b. Mûsâ b. İbrâhim, Âsım b. Ali, Muhammed b. İsmâil b. Yûsuf, Velîd b. Kâmil, Meymûn b.

4. Hakkında herhangi bir değerlendirme tespit edilemeyenler: 4 kişidir.⁵⁶⁴

5. Hakkında bilgi ve değerlendirme tespit edilemeyen râviler: 5 kişidir.⁵⁶⁵

Bu bilgilere istinâden Mikdâd b. Esved'den bize ulaşan rivâyetlerin râvilerinin büyük çoğunluğunun sika (güvenilir) râviler olduğu, az sayıda râvinin zayıf olduğu neticesine ulaşılabilir.

II. RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırmamızda Mikdâd b. Esved'den nakledilen seksen rivâyete yer verilmiştir. Bu rivâyetler, imân, tahâret, ibâdet, yöneticilik, büyük günahlar, ahlâk, âhiret gibi pek çok konuyu içermektedir. Rivâyetlerin büyük bir çoğunluğu Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'i ile Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-kebîr*'inde yer almakla birlikte *Kütüb-i Sitte* müelliflerinin hepsi Mikdâd b. Esved'den rivâyette bulunmuşlardır. Araştırmada yer alan seksen rivâyetin 17'si Ahmed b. Hanbel tarafından, 4'ü Buhârî, 8'i Müslim, 2'si Tirmizî, 5'i Ebû Dâvûd, 2'si İbn Mâce olmak üzere 21'i *Kütüb-i Sitte* müellifleri tarafından nakledilmiştir. Kalan 42 rivâyetten 5'i İmâm Mâlik, Buhârî (*el-Edebü'l-müfred*'de), Fesevî, Nesâî (*Sünenü'l-kübrâ*'da), Beyhakî, 3'ü İbn Hibbân, 32'si Taberânî, 2'si Hâkim en-Nisâbü'rî'nin eserinde yer almaktadır.

Günümüz hadis münekkitlerinden Şuayb el-Arnâvût ve el-Elbânî'nin araştırmada faydalandığımız kaynaklarla ilgili yapmış oldukları tahrîc, tahkîk ve şerh çalışmalarında rivâyetlere âit sened ve metin değerlendirmeleri yer almaktadır. Ayrıca Hâkim en-Nisâbü'rî'nin *el-Müstedrek*'te yer alan rivâyetler için yapmış olduğu değerlendirmelere de yer verilmiştir. Son olarak münekkitler tarafından değerlendirmeye tâbi tutulmayan rivâyetlerin sıhhat değerlendirmesi tarafımızdan yapılmıştır. Sözü edilen bu değerlendirmelere göre araştırmada yer alan ve *Kütüb-i Sitte*'de nakledilen rivâyetlerin 18'i sahîh,⁵⁶⁶ 3'ü zayıf olarak

Ebî Şebîb, Abdullah b. Yesâr el-Behî, Yezîd b. Ebî Ziyâd, Abdullah b. Hüseyin el-Missîsî, Bekir b. Huneys, İkrime el-Kureşî, Şerîk b. Abdillâh, Saîd b. Mansûr, Süleymân b. Hayyân, Umeyr b. İshâk, Muhammed b. Yûnus, Mûsâ b. Ya'kûb ez-Zem'î ve Hâlid b. Mahled.

⁵⁶⁴ Muhammed b. el-Hanefiyye, Amr b. Ahmed, Hüseyin b. İshâk b. İbrâhim et-Tüsterî ed-Dakîk ve Dubâ'a bint Mikdâd.

⁵⁶⁵ İsmâil b. Hasan el-Haffâf el-Mısırî, Ahmed b. Anber el-Basrî, Mes'ade b. Sa'd el-Attâr el-Mekkî, İbrâhim b. Muhammed b. Hâris b. İrk el-Yahsubî el-Hımsî, Ğânim b. Hasan b. Ali b. Sâlih es-Sa'd î.

⁵⁶⁶ Buhârî ve Müslim'de yer alan rivâyetler sahîh olarak kabul edilmiştir.

değerlendirilmiştir. Ahmed b. Hanbel rivâyetlerinin 13'ü sahîh, sahîh li ğayrihi, 4'ü hasen bulunmuştur. Diğer kaynaklarda yer alan rivâyetlerden 14'ü sahîh, 6'sı hasen, 22'si zayıf olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca bu değerlendirmeler ve rivâyetlerin kaynaklara göre dağılımı aşağıda Tablo-3 ve Tablo-4'de gösterilmiştir.

ARAŞTIRMADA YER ALAN MİKDÂD B. ESVED RİVÂYETLERİNİN SIHHAT DURUMUNA GÖRE DAĞILIMI

Tablo-3

Sahîh olarak nitelenen rivâyetler	<i>Kütüb-i Sitte</i>	18
	Ahmed b. Hanbel	12
	Diğerleri	14
	Toplam	44
Sahîh li ğayrihi olarak nitelenen rivâyetler	<i>Kütüb-i Sitte</i>	-
	Ahmed b. Hanbel	1
	Diğerleri	-
	Toplam	1
Hasen olarak nitelenen rivâyetler	<i>Kütüb-i Sitte</i>	-
	Ahmed b. Hanbel	4
	Diğerleri	6
	Toplam	10
Zayıf olarak nitelenen rivâyetler	<i>Kütüb-i Sitte</i>	3
	Ahmed b. Hanbel	-
	Diğerleri	22
	Toplam	25
Genel Toplam		80

RİVÂYETLERİN KAYNAKLARI ve SİHHAT DEĞERLENDİRMESİ

Tablo-4

Hadis No	Hadisin Kaynağı	Değerlendirmede Bulunan Münekkit	Değerlendirme
1	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , IV, 79.	Şuayb el-Arnâvût	Sahîh
2	Buhârî, Gusûl, 13.	---	Sahîh
3	Ebû Dâvûd, Tahâret, 82.	el-Elbânî	Sahîh
4	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 7.	---	Sahîh
5	Müslim, Hayız, 17.	---	Sahîh
6	Buhârî, İlim, 51; Vudû', 33.	---	Sahîh
7	Müslim, Hayız, 18.	---	Sahîh
8	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 6.	---	Hasen
9	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , VI, 5.	Şuayb el-Arnâvût	Sahîh li-gayrih
10	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 7.	---	Hasen
11	İbn Mâce, Tahâret, 70.	el-Elbânî	Sahîh
12	Mâlik b. Enes, <i>el-Muvatta'</i> , Tahâret, 53.	---	Sahîh
13	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , VI, 2, 5.	Şuayb el-Arnâvût	Sahîh
14	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , VI, 4	Şuayb el-Arnâvût	Hasen
15	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 8.	---	Zayıf

RİVÂYETLERİN KAYNAKLARI ve SIHHAT DEĞERLENDİRMESİ

Tablo-4

16	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 8.	---	Sahîh
17	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , VI, 2.	Şuayb el-Arnavût	Sahîh
18	İbn Hibbân, <i>Sahîh</i> , XIV, 489.	Şuayb el-Arnavût	Sahîh
19	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , VI, 3.	Şuayb el-Arnavût	Hasen
20	Buhârî, Meğâzî, 12.	---	Sahîh
21	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , VI, 4, 5.	Şuayb el-Arnavût	Sahîh
22	Buhârî, Diyât, 1.	---	Sahîh
23	Müslim, İmân, 155.	---	Sahîh
24	Müslim, İmân, 157.	---	Sahîh
25	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 12.	---	Hasen
26	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 12.	---	Zayıf
27	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 12.	---	Zayıf
28	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 12-13.	---	Zayıf
29	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 13.	---	Zayıf
30	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 13.	---	Sahîh
31	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 13.	---	Zayıf

RİVÂYETLERİN KAYNAKLARI ve SIHHAT DEĞERLENDİRMESİ

Tablo-4

32	Taberânî, <i>el-Mu'cemu'l-kebîr</i> , IX, 13-14.	---	Zayıf
33	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 14.	---	Zayıf
34	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 14.	---	Zayıf
35	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 15.	---	Hasen
36	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , VI, 3.	Şuayb el-Arnâvût	Sahîh
37	Müslim, Eşribe, 174.	---	Sahîh
38	Tirmizî, İsti'zân, 26.	el-Elbânî	Sahîh
39	Buhârî, <i>el-Edebü'l-müfred</i> , s. 355.	el-Elbânî	Sahîh
40	Nesâî, <i>es-Sünenü'l-kübrâ</i> , VI, 88.	---	Sahîh
41	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , VI, 3.	Şuayb el-Arnâvût	Sahîh
42	Müslim, Cennet, 62.	---	Sahîh
43	Tirmizî, Sıfatü'l-kıyâme, 2.	el-Elbânî	Sahîh
44	İbn Hibbân, <i>Sahîh</i> , XVI, 325	Şuayb el-Arnâvût	Sahîh
45	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , VI, 4.	Şuayb el-Arnâvût	Sahîh
46	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 17.	---	Hasen
47	İbn Hibbân, <i>Sahîh</i> , XV, 93.	Şuayb el-Arnâvût	Sahîh
48	Hâkim en-Nîsâbü'rî, <i>el-Müstedrek</i> , IV, 476.	Hâkim en-Nîsâbü'rî	Sahîh

RİVÂYETLERİN KAYNAKLARI ve SIHHAT DEĞERLENDİRMESİ

Tablo-4

49	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , VI, 4.	Şuayb el-Arnavût	Hasen
50	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 19.	---	Zayıf
51	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , VI, 4.	Şuayb el-Arnavût	Hasen
52	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 17-18.	---	Zayıf
53	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 16.	---	Zayıf
54	Hâkim en-Nisâbü'rî, <i>el-Müstedrek</i> , II, 317.	Hâkim en-Nisâbü'rî	Sahîh
55	Ebû Dâvûd, Salât, 104	el-Elbânî	Zayıf
56	Fesevî, <i>Târîh</i> , II, 161.	---	Zayıf
57	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , VI, 5	Şuayb el-Arnavût	Sahîh
58	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 10.	---	Zayıf
59	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , VI, 5.	Şuayb el-Arnavût	Sahîh
60	Ebû Dâvûd, Edeb, 9	el-Elbânî	Sahîh
61	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , VI, 5.	Şuayb el-Arnavût	Sahîh
62	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , VI, 5.	Şuayb el-Arnavût	Sahîh
63	Müslim, Zühd, 68.	---	Sahîh
64	Müslim, Zühd, 69.	---	Sahîh
65	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 11.	---	Sahîh

RİVÂYETLERİN KAYNAKLARI ve SIHHAT DEĞERLENDİRMESİ

Tablo-4

66	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 7.	---	Zayıf
67	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 7.	---	Zayıf
68	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 10.	---	Zayıf
69	Ahmed b. Hanbel, <i>el-Müsned</i> , VI, 8.	Şuayb el-Arnâvût	Sahîh
70	Taberânî, <i>el-Mu'cemu'l-evsât</i> , VI, 254	---	Sahîh
71	Ebû Dâvûd, Fiten, 2.	el-Elbânî	Sahîh
72	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 18.	---	Zayıf
73	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 19	Hâkim en-Nîsâbûrî	Sahîh
74	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 18-19	---	Hasen
75	Beyhakî, <i>es-Sünenü'l-kübrâ</i> , VI, 28.	---	Zayıf
76	Ebû Dâvûd, Harâç, 38 (40).	el-Elbânî	Zayıf
77	İbn Mâce, Lukata, 3.	el-Elbânî	Zayıf
78	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 20.	---	Zayıf
79	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 20.	---	Zayıf
80	Taberânî, <i>el-Mu'cemü'l-kebîr</i> , IX, 20-21	---	Zayıf

SONUÇ

Hicretten yaklaşık otuz yedi yıl önce Hadrâmût'ta doğan, h. 33 (653-54) yılında Medîne yakınındaki Cürft'te vefat eden Mikdâd b. Esved'in ailesi, evlilik hayatı ve çocukları ile ilgili kaynaklarda detaylı bilgi bulunmamaktadır. O, sahâbîlerin geneline baktığımızda; bi'setin başından sonuna kadar ve Hulefâ-i Râşidîn döneminin büyük bir kısmına şahitlik etmiş bir sahâbî olup Hz. Peygamber'e imân eden ilk yedi kişiden biridir. Dolayısıyla asr-ı saadette şahit olduğu ve sonraki kuşaklara aktarabileceği pek çok bilgiye sahiptir.

Mikdâd b. Esved, ifade edildiği gibi ilk Müslümanlardan biri olup, Hz. Peygamber'in yanında yer alan, Allah Resûlü'nün sevgisine mazhar olmuş, hizada ve seferde İslâm'ın yayılması adına pek çok hizmete imza atmış bir sahâbîdir. Hz. Peygamber'in amcasının kızıyla evlenen Mikdâd b. Esved, dînî hususlarla ilgili pek çok meseleyi Resûl-i Ekrem'den sorarak öğrenmiş, faiz konusunda Hz. Peygamber'in *"Hem faiz yedin, hem de faiz yedirdin"* uyarısına maruz kalmıştır.

Mikdâd b. Esved, cesâret ve atılganlığı ile tanınan bir sahâbî olup başta Bedir Gazvesi olmak üzere Hz. Peygamber zamanında yapılan bütün savaşıara katılmış, bu savaşılarda ordunun ön saflarında yer almış, bazı seriyyelerin başına komutan olarak vazifelendirilmiş, "Resûlüllah'ın süvârisi" lakâbıyla şöhret bulmuş, Resûl-i Ekrem zamanında verilen ölüm cezalarını yerine getiren sahâbîler içerisinde yer almış, Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın hilâfetleri döneminde gerçekleşen fetih faaliyetlerine katılmıştır.

Mikdâd b. Esved, toplumda konuşulması ayıp olarak nitelenen ve sorulmasından çekinilen konuları bile gerektiğinde Allah Resûlü'ne sormaktan çekinmemiştir. Onun bu özelliğini bilen Hz. Ali, Mikdâd'dan, kendisinden mezi gelen bir kimsenin ne yapması gerektiğini Hz. Peygamber'e sormasını istemiş, o da tereddütsüz bir şekilde Resûlüllah'a gidip mevzunun hükmünü sormuştur.

Mikdâd b. Esved, cihâd meydanlarında olduğu kadar eğitim ve öğretim faaliyetleriyle de İslâm davasına hizmet etmiş örnek sahâbîlerden birisidir. Hz. Peygamber'in özel sevgisine mazhar olan Mikdâd, değişik vesilerle Hz. Peygamber'le bir araya gelmiş, onunla birlikte olmaya özen göstermiş ve Hz. Peygamber'den pek çok konu ile ilgili onlarca hadis rivâyet etmiştir.

Kaynaklarda hakkında bilgi bulunan yaklaşık on iki bin civarında sahâbî bulunmaktadır. Hz. Peygamber'den hadis nakleden erkek ve kadın sahâbî sayısı ise bin kişi civarındadır. En çok hadis rivayetinde bulunan sahâbîden başlanarak hazırlanan bin kişilik listede Mikdâd b. Esved yetmiş dört veya yetmiş altıncı sırada yer almaktadır. Görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in yirmi üç yıllık İslâm'ı tebliğ sürecinde sürekli yanında ve etrafında bulunan Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali gibi sahâbenin ileri gelenleri, ayrıca sürekli yanında olan eşleri ve diğer yakınlarının da içinde olduğu bin civarındaki sahâbî râviler arasında Mikdâd b. Esved, önemli bir konumda yer almaktadır. Mikdâd b. Esved'in değişik kaynaklarda belirtildiği şekliyle **kırk iki**, araştırmamızda ulaşılabildiği kadarıyla ise **seksen** olan rivâyet sayısı ve en çok hadis rivâyet eden sahâbîler sıralamasındaki yeri, onun hadis rivâyetindeki önemini ifade etmek için yeterlidir.

Ayrıca Mikdâd b. Esved, Şîa'nın Ehl-i beyt dışında rivâyetlerini kabul ettiği birkaç sahâbîden biridir. Çünkü Şîa'ya göre, Hz. Peygamber'in vefâtından sonra sahâbenin çoğu Hz. Ali'ye biat etmeyerek irtidat etmiştir. İrtidât etmeyenler az sayıda olup bunlar Ehl-i beyt ile Ebû Zer el-Gıfârî, Mikdâd b. Esved, Selmân-ı Fârisî, Ammâr b. Yâsir ve Huzeyfe b. Yemân gibi sahâbîlerdir.

Şîa nezdinde önemli bir konuma sahip olan, Hz. Ali'ye yakınlığı ve bağlılığı ile tanınan Mikdâd b. Esved, Şîa'nın rivâyetlerini kabul ettiği şurtatu'l-hamis, havâriyyûn, erkânü'l-erbaa gibi makbûl râvi grupları içerisinde yer alan bir sahâbîdir. Bu sebeple Şîa'nın ricâl ve hadis kaynaklarında kendisine ve rivâyetlerine -az da olsa- yer verilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdürrezzâk, Ebûbekir Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San‘ânî, *el-Musannef* (nşr. Habîbürrahmân el-A‘zamî), I-XI, Beyrut 1403/1983.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed, *el-Müsned*, I-VI, Kâhire ts.
- , *el-Mevsû‘atü’l-hadisiyye* (nşr. Şuayb el-Arnâvût v.dğr.), I-L, Beyrut 1416-1421/1995-2001.
- , *el-İlel ve ma‘rifetu’r-ricâl* (nşr. Vasiyyullâh b. Muhammed Abbâs), I-III, Beyrut 1408/1988.
- Akbaş, Mehmet, *Sahâbenin İslâm’ı Tebliği-Sûriye Bölgesi* (doktora tezi, 2007), MÜSBE.
- Âşık, Nevzat, *Sahâbe ve Hadîs Rivâyeti*, İzmir 1981.
- Aydınlı, Abdullah, “Abdurrahman b. Ebû Leylâ”, *DİA*, İstanbul 1999, XIX, 435-36.
- Ayyâşî, Ebü’n-Nasr Muhammed b. Mes‘ûd el-Ayyâşî, *Tefsîru’l-Ayyâşî* (nşr. Hâşim Rasûlî el-Hallâtî), Beyrut 1411/1991.
- Bakî b. Mahled el-Kurtubî, *Mukaddimetü müsnedihi* (nşr. Ziyâ el-Ömerî), Beyrut 1404/1984.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ el-Belâzürî, *Ensâbü’l-eşrâf* (nşr. Süheyl Zekkâr, Riyâd Ziriklî), I-XIII, Beyrut 1417/1996.
- Berkî, Ahmed b. Muhammed, *et-Tabakât* (nşr. Sâmîr Kâzım el-Hafâcî), Kum 1428/2007.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü’l-kübrâ*, I-X, Mekke 1414/1994.
- , *Şuabü’l-îmân* (nşr. Muhammed Saîd Zağlûl), I-VII, Beyrut 1410/1990.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu’s-sahîh* (nşr. Mustafa Dîb el-Buğâ), I-VI, Beyrut 1410/1990 (Buhârî).
- , *el-Edebü’l-müfred* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâki), Beyrut 1409/1989.
- , *Kitâbü’t-Târîhi’l-kebîr*, I-IX, Haydârâbâd 1362/1941 (*et-Târîh*).
- , *et-Târîhu’s-sağîr*, I-II, Kâhire 1397/1977.
- , *ed-Dufâu’s-sağîr* (nşr. Mahmûd İbrâhim Zayed), Haleb 1396/1977 (*ed-Duafâ*’).
- Cerrahoğlu, İsmail, “Tefsirde Mücâhid ve Ona İsnad Edilen Tefsir”, *AÜİFD*, XXIII, s. 31-50.
- Cirit, Hasan, *Hadise Giriş –Tarihçe, Literatür ve Seçme Hadisler*, İstanbul, 2011.
- Çakan, İsmâil Lütî-Eroğlu, Muhammed, “Abdullah b. Abbâs b. Abdülmuttalib”, *DİA*, İstanbul 1998, I, 76-79.

- Dârekutnî, Ali b. Ömer, *el-İlelü'l-vâride fi'l-ehâdisü'n-nebebiyye* (nşr. Mahfûzu'r-rahmân Selefî), I-X, Riyâd 1405-1414/1985-1994.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, *es-Sünen* (nşr. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid), I-IV, Beyrut ts. (Ebû Dâvûd).
- Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Süleymân b. Dâvûd b. Cârud et-Tayâlisî, *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, Beyrut 1985.
- Ebû Nuaym el-İsfehânî, Ahmed b. Abdillâh el-İsfehânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ*, I-X, Kâhire 1351/ 1932 (*Hilye*).
- Ebü'ş-Şeyh el-İsbehânî, Ebû Muhammed Abdillâh b. Muhammed b. Ca'fer b. Hayyan el-Ensârî el-İsbehânî, *Tabakâtü'l-muhaddisîn bi-İsbehân ve'l-vâridîne aleyhâ* (nşr. Abdülğafûr Abdülhak Hüseyin el-Belûşî), I-IV, Beyrut 1412/1992/
- Efendioğlu, Mehmet, "Sahâbe", *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 491-500.
- Ertürk, Mustafa, "Mikdâd b. Amr", *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 49-50.
- Erul, Bünyamin, *Sahâbenin Sünnet Anlayışı*, Ankara 2000.
- Esed Haydar, *el-İmâmü's-Sâdık ve'l-mezâhibü'l-erbaa*, I-III, Beyrut 1969.
- Fesevî, Ebû Yusuf Ya'kûb b. Süfyân el-Fesevî, *Kitâbü'l-Ma'rife ve't-târîh* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), I-IV, Beyrut 1981 (*Târîh*).
- Fığlalı, Ethem Ruhi, "Ali", *DİA*, İstanbul 1989, II, 371-74.
- Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr eş-Şeybânî, *Kitâbü't-tabakât* (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî), Riyâd 1402/1982 (*et-Tabakât*).
- Hâkim en-Nisâbü'rî, Ebû Abdillâh İbnü'l-Beyyî Muhammed, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn* (nşr. Mustafa Abdülkadir Atâ), I-IV, Beyrut 1411/1990 (*el-Müstedrek*).
- Hasan İbrahim Hasan, *Zü'amü'l-İslâm*, Kâhire 1980.
- , *İslam Tarihi* (trc. İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş), I. Cilt, İstanbul 1985.
- Hasenî, Hâşim Maruf, *el-Mevzuât fi'l-âsâr ve'l-ahbâr*, Beyrut 1973 (*el-Mevzuât*).
- Hatîb el-Bağdadi, Ebû Bekr Ahmed b. Ali b. Sâbit el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, I-XIV, Beyrut ts. (*Târîh*).
- Hayreddin Karaman-v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, I-V, Ankara 2007.
- Heysemî, Nureddîn Ali b. Ebîbekir el-Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid ve menbau'l-fevâid* (nşr. Abdillâh Muhammed ed-Dervîş), I-X, Beyrut 1414/1994 (*Mecmeu'z-zevâid*).
- Hilâlî, Ebû Sâdık Süleym b. Kays, *Kitâbu Süleym b. Kays el-Hilâlî* (nşr. Muhammed Bâkir el-Ensârî), I-III, Kum 1425/1995.
- Hûî, Ebû'l-Kâsım b. Ali Ekber b. Hâşim Mûsevî, *Mu'cemu ricâli'l-hadis*, I-XXIII, Beyrût 1409/1989 (*Mu'cem*).

- İbn Abdilber, Yusuf b. Abdilber en-Nemerî el-Kurtubî el-Cezerî, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb* (nşr. Ali Muhammed Muavvid, Âdil Ahmed Abdulmevcûd), I-V, Beyrut 1415/1995.
- İbn Adî, Abdullah b. Adî el-Cürcânî, *el-Kâmil fî duaî'âi'r-ricâl*, I-VII, Beyrut 1405/1985 (*el-Kâmil*).
- İbn Asâkir, Ali b. Hasan b. Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimaşk* (nşr. Muhibüddîn Ebû Saîd Amrevî), I-LXXX, Beyrut 1415-1421/1995-2001 (*Târîhu Dimaşk*).
- İbn Dâvûd, Hasan b. Ali İbn Dâvûd el-Hillî, *er-Ricâl* (nşr. Muhammed Sâdık Bahru'l-Ulûm), Necef 1392/1972.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebî Hâtîm Muhammed et-Temîmî, *Kitâbü'l-cerh ve't-ta'dîl*, I-IX, Beyrut 1372/1953 (*el-Cerh*).
- , *İlelû'l-hadis*, I-II, Beyrut 1405/1985.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim b. Ebî Şeybe, *el-Musannef fî'l-ehâdis ve'l-âsâr* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), I-VII, Beyrut 1989 (*el-Musannef*).
- İbnü'l-Esîr el-Cezerî, Ali b. Muhammed b. Abdilkerim b. Esîr, *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's-sahâbe* (nşr. Halîl Me'mûn Şîha), I-V, Beyrut 1418/1997.
- , *el-Lübâb fî tehzîbi'l-ensâb*, Dâru Sâdır, I-III, Beyrut ts. (*el-Lübâb*).
- İbn Furât, Ebû'l-Kâsım Furât b. İbrâhim b. Furât el-Kûfî, *Tefsîru Furât el-Kûfî* (nşr. Muhammed el-Kâzım), I-II, Beyrut 1412/1992.
- İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe* (nşr. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavvid), I-VIII, Beyrut 1415/1995 (*el-İsâbe*).
- , *Lisânü'l-mîzan*, I-VII Beyrut 1390/1971 (*Lisân*).
- , *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII, Beyrut 1907 (*Tehzîb*).
- , *Takrîbü't-Tehzîb* (nşr. Muhammed Avvâme), Beyrut 1408/1988 (*Takrîb*).
- İbn Hallikân, Ebû'l-Abbâs Şemseddin Ahmed b. Muhammed, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâ'i'z-zamân*, (nşr. İhsân Abbâs), I-VIII, Beyrut 1398/1978 (*Vefeyât*).
- İbn Hayyûn, Ebû Hanîfe en-Nu'mân b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî, *Deâimü'l-İslâm ve zikrû'l-helâl ve'l-harâm ve'l-kazâya ve'l-ahkâm an Ehl-i beyti Resûlillah aleyhâ ve aleyhim efdalü'l-İslâm*, I-II, Kâhire 1383-1385/1963-1965.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Saîd ez-Zâhirî, *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât vemâ li-kulli vâhidin mine'l-aded* (nşr. Seyyid Kisrevî Hasan), Beyrut 1992.
- İbn Hibbân, Muhammed b. Hibbân el-Büstî, *Kitâbü's-Sikât*, I-IX, Beyrut 1395/1975 (*es-Sikât*).
- , *Sahîhu İbn Hibbân* (nşr. Şuayb el-Arnâvût), I-XVIII, Beyrut 1414/1993 (*Sahîh*).
- , *Meşâhîru ulemâi'l-emsâr* (nşr. Maufred Fleischhammer), Kâhire 1379/ 1959.

- , *Kitâbü'l-mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-duafâ' ve'l-metrûkîn* (nşr. Mahmûd İbrâhim Zayed), I-III, Haleb 1395/1976 (*el-Mecrûhîn*).
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâleddin Abdûlmelik, *es-Sîretü'n-nebevîyye* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v. dğr.), I-IV, Kâhire 1375/1955 (*es-Sîre*).
- İbnü'l-İmâd, Ebû'l-Felah Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb fî ahhâri men zeheb*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, I-VIII, Beyrut ts. (*Şezerâtü'z-zeheb*).
- İbn Kesîr, İsmail b. Ömer b. Kesîr, *es-Sîretü'n-nebevîyye*, I-IV, Beyrut 1396/1976. (*es-Sîret*).
- , *el-Bidâye ve'n-nihâye*, I-XIV, Beyrut ts. (*el-Bidâye*).
- , *Tefsirü'l-Kur'ânî'l-Azîm* (nşr. Sâmi b. Muhammed es-Selâme), I-VIII, Riyâd 1418/1997.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *es-Sünen* (nşr. Muhammed Fuâd Abdûlbâkî), I-II, Beyrut ts. (İbn Mâce)
- İbn Maîn, Yahyâ b. Maîn b. Avn el-Bağdâdî, *et-Târîh (Yahyâ b. Ma'în ve kitâbuhu't-târîh İçinde)*(nşr. Ahmed Muhammed Nurseyf), I-IV, Mekke 1399/1979.
- İbn Ma'kûlâ, Ali b. Hibetullah b. Ali b. Ma'kûlâ, *el-İkmâl fî ref'i'l-irtiyâb ani'l-mü'telif ve'l-mutelif mine'l-esmâ ve'l-künâ ve'l-ensâb*, I-VII, Beyrut 1411/1990.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, I-XXIX, *Muhtasaru Târîhi Dimaşk*, Dimaşk 1984-1990.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, I-VIII, Beyrut 1968 (*et-Tabakât*).
- İbn Şa'zân, Ebu'l-Hasan Muhammed b. Ahmed b. Ali b. el-Hasan İbn Şa'zân el-Kummî, *Fedâilu emîru'l-mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib*, Necef 1381/1962.
- İclî, Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih, *Ma'rifetu's-sikât* (nşr. Abdu'l-Alîm Abdu'l-Azîm el-Bestevî), I-II, Medîne 1405/1985 (*es-Sikât*).
- İhsan Atasoy-v.dğr., *Sahâbîler Ansiklopedisi*, I-II, İstanbul 1993.
- İpşirli, Mehmet, "Cellat", *DİA*, İstanbul 1993, VII, 270-71.
- Kandemir, M. Yaşar, "Bakî b. Mahled", *DİA*, İstanbul 1991, IV, 541-42.
- , "Hadis", *DİA*, İstanbul 2007, XV, 27-64.
- , "Ali", *DİA*, İstanbul 1989, II, 375-78.
- Karataş, Mustafa, *Hadislerin Artması ve Sayısı*, İstanbul 2006.
- Kâşifu'l-ğita, Muhammed b. el-Hüseyin, *Aslu's-Şîa ve usûluhâ*, Beyrût 1402/1982.
- Kettânî, Muhammed Abdülhay, *et-Terâtibü'l-idâriyye* (trc. Ahmet Özel), I-III, İstanbul 1990-1993.
- Koçyiğit, Talat, *Hadis Usûlü*, Ankara 1997.

- Küleynî, Muhammed b. Ya'kûb, *el-Usûl mine'l-Kâfî* (nşr. Ali Ekber el-Gaffârî), I-II, Beyrût 1401/1980 (*el-Usûl*).
- Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'*, I-II, Kâhire ts. (*el-Muvatta'*).
- Meclisî, Muhammed Bâkır, *Bihâru'l-envâru'l-câmia li-düreri ahhâri'l-eimmeti'lathâr*, I-CX, Beyrût 1403/1983.
- Mizzî, Cemâleddîn Yusuf Abdurrahman b. Yusuf el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I-XXXV, Beyrut 1402-1413/1982-1992 (*Tehzîbu'l-Kemâl*).
- Muhammed Cevâd el-Fakîh, *el-Mikdâdü'bnü'l-Esved el-Kindî: Evvelü fâris fî'l-İslâm*, Beyrut 1405/1985 (*el-Mikdâd*).
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî, *el-Câmiu's-sahîh* (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), I-V, Kâhire 1374-1375/1955-1956. (Müslim).
- Nesâî, Abdurrahmân b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünen* (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), I-VIII, Haleb 1406/1986 (Nesâî).
- , *es-Sünenü'l-kübrâ* (nşr. Abdülğaffâr Süleymân el-Bündârî, Seyyid Kisrevî Hasan), I-VI, Beyrut 1411/1991.
- , *ed-Duafâ' ve'l-metrûkîn* (nşr. Behran Sanâvî, Kemal Yusuf el-Hût), Beyrut 1405/1985 (*ed-Duafâ'*).
- Nevevî, Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-luğât*, I-IV, Beyrut ts. (*Tehzîbü'l-esmâ*).
- Râvendî, Ebü'l-Hasan Kutbüddîn Saîd b. Hibetillah Kutbüddin er-Râvendî, *el-Harâic ve'l-cerâih*, I-III, Beyrut 1411/1991.
- Safedî, Selâhaddîn Halîl b. Aybeg, *el-Vâfî bi'l-vefeyât* (nşr. heyet), Wiesbaden I-XXX, 1382-1424/1962-2004 (*el-Vâfî*).
- Sem'ânî, Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr el-Mervezî es-Sem'ânî, *el-Ensâb* (nşr. Abdullah Ömer el-Barûdî), I-V, Beyrut 1988 (*el-Ensâb*).
- Sofuoğlu, Cemal, *Şîa'nın Hadis Anlayışı* (doktora tezi, 1977), AÜSBE.
- , *Hadis Tenkidi Yönünden el-Kâfî Üzerine Bir İnceleme* (doçentlik tezi, 1982), Ankara.
- , “Şîa'nın Bazı Sahâbîler Hakkındaki Görüşleri”, *AÜİFD*, 1981, XXIV, 530-38.
- , “Şîa-i İmâmiyye'nin Hadis Anlayışı”, *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İstanbul 1993, s. 258-87.
- Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *Tahzîru'l-havâs min ekâzîbi'l-kussâs* (nşr. Muhammed b. Lûtfî es-Sabbağ), Beyrut 1404/1984.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris Ebû Abdullah eş-Şâfiî, *el-Müsnedü's-Şâfiî*, Beyrut ts. (*el-Müsned*).

- Şehîd-i Sâni, *er-Ri'âye fî ilmi'd-dirâye*, Kum 1408/1987.
- Şeyh Müfid, Muhammed b. Nu'mân, *el-İhtisâs* (nşr. Ali Ekber el-Gaffâr), Beyrut 1982 (*el-İhtisâs*).
- , *el-Emâlî* (nşr. Hüseyin İstâdûlî-Ali Ekber el-Gaffârî), Beyrut 1414/1993.
- Şeyh Sadûk, Muhammed b. Ali b. Bâbeveyh, *el-Hisâl* (nşr. Ali Ekber el-Gaffârî), Kum ts.
- , *Kemâlû'd-dîn ve temâmü'n-ni'me*, I-II, Kum 1405/1984.
- Şîrâzî, Ebû İshak Cemaleddin İbrâhim b. Ali b. Yusuf Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1970.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *Müsnedü's-Şâmiyyîn*, I-IV, Beyrut 1405/1984.
- , *el-Mu'cemü'l-kebîr*, I-XI, Beyrut 1428/2007.
- , *el-Mu'cemu'l-evsât*, I-X, Kâhire 1415.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu't-Taberî, Târîhü'l-ümem ve'l-mülûk*, I-V, Beyrut 1407/1987 (*Târîh*).
- Tabersî, Ebû Ali Emînüddin Fazl b. Hasan b. Fazl et-Tabersî, *Mecmaü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, I-X, Beyrut 1415/1995.
- Tekineş, Ayhan, "Saîd b. Âs", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVI, 549.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *el-Câmiu's-sahîh* (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir v.dğr.), I-V, Kâhire 1394/1975. (Tirmizî).
- Topgöl, Muhammed Enes, *Hadis Râvilerinde Şîlik Eğilimi* (yüksek lisans tezi, 2010), MÜSBE.
- Tûsî, Muhammed b. Hasan b. Ali, *er-Ricâl* (nşr. Muhammed Sâdık Bahru'l-ulûm), Necef 1380/1961.
- , *İhtiyâru ma'rifeti'r-ricâl*, Meşhed 1348/1929.
- , *el-İstibsâr fîmâ uhtülîfe mine'l-ahbâr* (nşr. Seyyid Hasan Horsan), I-IV, Tahrân 1970.
- , *Tehzîbu'l-ahkâm* (nşr. Seyyid Hasan Horsan), I-X, Beyrut 1401/1981.
- , *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (nşr. Ahmed Habib Kasir el-Âmilî), I-X, Beyrut ts.
- Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992.
- Ukaylî, Muhammed b. Amr b. Mûsâ, *Kitâbü'd-Duafâi'l-kebîr* (nşr. Abdülmu'tî Emîn el-Kal'acî), I-IV, Beyrut 1404/1984 (*ed-Duafâ*).
- Yardım, Ali, *Hadis*, I-II, İstanbul 2000.
- Zehebî, Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Siyerü a'lâmi'n-nübelâ* (nşr. Şuayb el-Arnâvût v.dğr.), I-XXIII, Beyrut 1985 (*Siyer*).

- , *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâyetün fî'l-kütübi's-sitte* (nşr. Muhammed Avvâme), I-II, Cidde 1413/1992 (*el-Kâşif*).
- , *Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), I-IV, Beyrut 1382/1963 (*Mîzân*).
- , *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmurî), I-LIII, Beyrut 1407-1424/1987-2004 (*Târîhu'l-İslâm*).
- , *Tezkiretü'l-huffâz*, I-IV, Beyrut 1375/1956 (*Tezkire*).
- Zeyd b. Ali, *Müsnedü'l-İmâm Zeyd* (nşr. Abdülazîz b. İshâk el-Bağdâdî), Beyrut 1981.